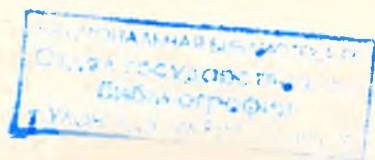

4640010220201

МАРТЫН 8 - Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын үдэр

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН
Дүхэриг

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
мартын 7
Среда

№ 9 (21857)
№ 9 (772)

Хабарай эхин
хара бар нарын 14
гарагай 4
www.ynen.ru

“БАГА НАНАНАЙМ ХҮСЭЛ БЭЕЛЭЭ”

ХҮСЭЛНҮҮД

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Наталья Чойбоновна ОЧИРОВА, полициин лейтенант, хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй таһагай хүдэлмэрилэгшэ:

- Захаминай аймагай Дүтэлүүр нютагайб. Хара багаһаа милицидэ хүдэлхэ эрмэлзэлтэй байжа, ерээдүйн мэргэжэлдээ нургуулида нурахаһаа бэлдэжэ эхилээ нэмби. Класс соогоо бултанда

жэшээ боложо, волейболлой, хүнгэн атлетикын спортивна секцинуудтэ, хореографиин кружогто ябадаг нэм. 2000 ондо дунда нургуулиа дүүргэхэдэмни, милициин нургуулида орохо сүлөө квотонууд үгы байгаа. Тиимэһээ БГУ-гай физмадта орожо, университетэйнгээ һүүлдэ дүрбэн жэл соо нургуулида ажаллааб. Зүгөөр бага наһанайнгаа хүсэл бээлүүлхэээ ханажа, дотоодын

хэрэгүүдэй таһагта документнүүдээ тушаагаа. 2009 онһоо хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй таһагта хүдэлжэ байнаб.

Түрүүшын үдэрһөө энэ мини ажал гэжэ ойлгооб. Ямар нэгэ хүбүүнэй, ямар нэгэ басаганай хайн харгыда ороходо, досоомни баяр түрэдэг. Ажалаа эхилжэ байхадамни, нэгэ ушар болоо нэн: сүүд дээрэ 16-тай хүбүүе хуулиин хэнээлтэнээ

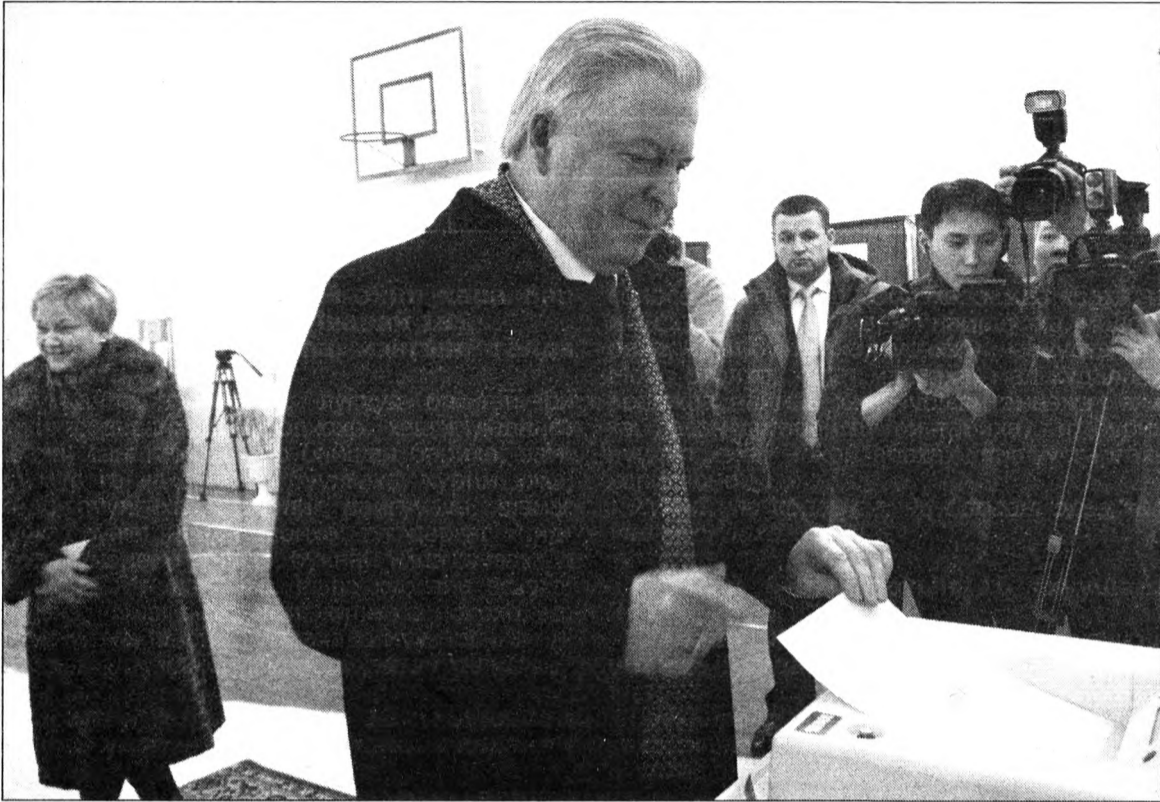
абараа нэм. Мүнөө тэрэ хүбүүнэй харгы нээгдээ. Харуулшанаар хүдэлнэ, һамга абанхай, үхибүү хүлээжэ байна.

Бидэ санаартан шэнги ажалтайбди, юуб гэхэдэ, бидэ хүнэй сэдхэл тааха, тухалха психологууд болонобди. Үхибүүдтэй, гэртэхинтэй, багшанартай харилсажа шадаха ёһотойбди. Тиимэһээ би өөрынгөө дуратай ажал олооб, тиигэжэ бага наһанайм хүсэл бээлээ.

Һунгалта - 2012

БУРЯАДАЙ ПРЕЗИДЕНТ ҺУНГАЛТАДА ХАБААДАА

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Буряадай Президент Вячеслав Наговицын мартын 4-нэй үглөөнэй 10 сагта Улаан-Үдын 18-дахи һургуули соо оршоһон 732-дохи һунгуулиин участогта дуугаа үгөө юм. Вячеслав Владимировичай ерэхэдэ, 100 гаран хүн һунгалтада хабаадажа үрдеэд байгаа.

Тус участогай комиссиин гэшүүн Любовь Шурыгинагай тэмдэглэнээр, ехэнхи зоной үдэһөө хойшо дуугаа үгэхээ ерэдэгыг хараадаа абал, энэнь яһала һайн харуулалта болоно.

Бидэ мүнөө гүрэнэйгөө саашанхи хуби заяа шиидхэжэ байнабди. Тиимэһээ үглөөнһөө сүлөөгүй байһан хүнүүд үдэрэй туршада заабол ерэжэ, дуугаа үгэхэ гэжэ

найданаб, - гэжэ Президент хэлээ.

Һунгалтын ябасын хойноһоо политическэ партинуудай түлөөлэгшэд болон "Сэбэр һунгалтын түлөө" корпусой дулдыданги бэшэ адаглагша хинаа. ВСГУТУ-гай юридическэ факультедэй оюутан Татьяна Брылевагай хэлэнээр, хуули журам хазгайруулһан ушар дайралдаагүй.

Эрхэтэд мүнөө һунгалтада ехэ харюусалгатайгаар хандаа гэжэ тэмдэглэмээр. Жэшэнь, залуу гэр бүлэ Ольга болон Дмитрий Петюковтон һунгалтада эртээнһээ эһэжэ, тус үдэрые бусад ажал хэрэгүүдһээ "сүлөөлһэн" байна. "Гүрэнэймнай президент хэн болохоб - тон шухала асуудал. Тиимэһээ бидэ заабол хабаадахаяа шиидээбди", - гэжэ залуу эжы хэлээ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Буряадай һунгалтын дүнгүүд

БҮХЭРОССИИН ХАРААНУУДТАЙ ТУДАЛДАА

Манай региондо үнгэргэгдэһэн һунгалтын дүнгүүд тухай мартын 5-да болоһон Правительствын брифинг дээрэ Буряад Республикын һунгалтын комиссиин түрүүлэгшэ Дмитрий Ивайловский мэдээсэһэн байна.

Бүхы Россида адляар манай региондо кандидатүүд һуури һуурия олоһон байна. Владимир Путин Буряадта нэгэдэхи һуури эзэлжэ, 66,21 процент дуу абанһан байна. Харин хоёрдохи һуурида 18,04 процент зоной дэмжэлгэ абанһан КПРФ-эй дарга Геннадий Зюганов хүлээнһэнэй ёһоор гараба. Сасуулбал, Росси дотор үглөөнэй 8.30 сагта (Москвагай сагаар) Владимир Путиная түлөө 64,05 процент, харин Геннадий Зюгановай түлөө 17,15 процент зон дуугаа үгөөд байгаа. Михаил Прохоровой гурбадахи һуури эзэлһэниин зарим зоние гайхуулһан байха. Буряадта тэрэ бизнесмение дэмжэжэ, 5,87 процент зон дуугаа үгөө. Тиимэһээ өөрын партигүй, мүн политическэ ажаябуулгын дүршэлгүй хүнэй амжалта болоно гэжэ тэмдэглэмээр. Шэнэ нюур политическэ оршон байдалда харахаа һанаһан зон бии, тиимэһээ Михаил Прохоров зариманда тааруу кандидат байгаа. Тиимэһээ бүхэли Росси абаад харабал, 7,6 процент зон тэрэнэй түлөө дуугаа үгэһэн байна.

ЛДПР-эй хүтэлбэрилэгшэ Владимир Жириновский урданайнгаа дүнгүүдтэ хүрөөгүй.

Буряад орондо тэрэнэй түлөө 5,33 процент зон, харин бүхы Росси соо 6,24 процент зон дуугаа үгөө. Гүрэнэй Дүүмын һунгалтада туйлаһанһаа доро үрэ дүнгүүдые ЛДПР-эй, КПРФ-эй дарганар туйлаба.

Һүүлшын һуури Буряадта (3,36 процент), Росси соо бүхыдөө (3,82 процент) "Справедливая Россия" партиин дарга Сергей Миронов эзэлээ. Хоёрдохиёо һунгалтада хабаадаһан (2004 ондо түрүүшынхиеэ) Сергей Миронов хоёр дахин һүүлшын һуурида гараһан байна. Дмитрий Ивайловскийин хэлэнһэнэй ёһоор, республикымнай зоной 66 процент үлүүтэйн һунгалтада хабаадаа.

Түнхэнэй аймагта гулваагай һунгалта болоо. 77,79 процент зоной дэмжэлгэ абанһан Андрей Самарин олаба. Кабанскын аймагта "Единая Россия" партиин түлөөлэгшэд партиина списогээр райсоведэй депутатууд болоо. Зүгөөр 12 депутатуудай ганса нэгэниинь лэ засагай партиие түлөөлнэ гэжэ тэмдэглэхээр. Эндэхи һунгалтын дүнгүүд мартын 7-до элирүүлэгдэхэ юм.

Республикын һунгалтын комиссида 8 гомдол оруулагдаа, тэрэл үдэртөө харюунууд үгтөө. Веб-камеранууд ехэ найдамтай байһанаа гэршэлбэ. "Һунгалта эмхитэйгээр, эдэбхитэйгээр үнгэрөө" гэжэ Избиркомой түрүүлэгшэ тэмдэглээ.

Андрей ХАЛБАШКЕЕВ.
Бэлигма ОРБОДОЕВА оршуулба.

ҮНДЭР ТҮРЭЛТЭ БОГДО ГЭГЭЭН IX ДУГААР ХАЛХА ДЖЕЦУН ДАМБА ТАГААЛАЛ БОЛОО

Мартын 1-нэй үглөөгүүр 80 наһандаа Улаан-Баатарта ажаһууһан Үндэр түрэлтэ Богдо Гэгээн IX Халха Джецун Дамба Дордже Чанг Джампел Намдрол Чокьи Гьялцен, түбэд буддын шажанай Джонанг шэглэлэй номын ударидагша, Монголой буддын шажантанай толгойлогшо тагаалал болоо.

Оройдоол 7 наһатайдаа Түбэдтэ оршодог Гоман дасанай Дрепунгын колледждо һурахаяа Халха Джецун Дамба орожо, Ретинг римбүүшэһээ һахил хүртэһэнэй удаа арбан дүрбэн жэл соо философи гүнзэгыгөөр шудалһан байна.

1959 ондо Түбэдые хитадуудай дайлан эзэлһэнэй удаа Халха Джецун Дамба Түбэдөө орхижо, Энэдхэгтэ ажаһуужа эхилһэн юм.

1991 ондо Гэгээн түрэлтэ Далай лама IX дугаар Халха Джецун Дамбые Монголой буддын шажантанай ударидагша гэжэ мэдэрһэн байха юм. 1997 ондо түбэд буддын шажанай Джонанг шэглэлэй номын дээдын ёһо баригшын һахилда Халха Джецун Дамбые хүртүүлээ һэн. Халха (Монголой эгээл ехэ аймаг) гэхэн, Джецун Дамба гэхэн нэрэ зэргэнүүд түрүүшын Халха Джецун Дамбада Агууехэ табадугаар Далай лама олоогоо һэн. Таранатхын түрэл оложо түрэнһэн хүн гэжэ Монголой залуу тулкуе нэрлээ бэлэй. Агууехэ табадугаар Далай лама түрүүшын Халха Джецун Дамбын гол багшань боложо, өөрынгөө һургаал заабари дамжуулһан байна. Phayul.com.

ПОМОЖЕМ ЛЮБИМОМУ ДИРЕКТОРУ!

Просим оказать материальную помощь ГОМБОЕВУ Баяру Самадановичу, директору МОУ «Средняя общеобразовательная школа № 9» города Улан-Удэ, заслуженному учителю Республики Бурятия, почетному работнику общего образования Российской Федерации, чetyрежды лауреату премии Сороса, первому Учителю года Республики Бурятия, кавалеру золотого знака «Достояние Сибири», победителю конкурса «Человек года» в номинации «Вершина мудрости», председателю Региональной общественной организации

«Клуб-Учитель года», 1959 г.р., для продолжения лечения онкологического заболевания. В настоящее время проводится заключительный курс химиотерапии в клинике города Аньян Южной Кореи. К сожалению, стоимость запланированных лечебных мероприятий несоизмерима с материальными возможностями семьи, и только получив вашу поддержку, он сможет продолжить лечение. Средства просим перечислять на ОАО АК «БайкалБанк» для Гомбоева Баяра Самадановича, 1959 года рождения, или на р/с 4081781050000000037, л/с 1441436. Назначение платежа: материальная помощь (БИК 048142736, ИНН 0323045986 КПП 0326601001, к/с 30101810200000000736).

От редакции. Баяр Самаданович - лауреат конкурса «Лучшие люди Бурятии-2011» Издательского дома «Буряад үнэн», человек с удивительно доброй, лучезарной улыбкой. Желает ему скорейшего выздоровления!

МАРТЫН 8 - Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын үдэр

Хүндэтэ эхэнэрнүүд!

Та бүгэдэниие хабарай найхан найдэрөөр-Уласхоорондын эхэнэрнүүдэй үдэрөөр амаршалнаб! Энэнай нимгэн сэдхэлтэй, сэбэр найхан эхэнэрнүүдэмнай найдэр болоно. Таанад ниитэ-политическэ, социально-экономическа болон соёлой ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабааданат гэжэ бидэ мэдэнэбди. Барагдашагүй эршэтэй, баян бардам сэдхэлтэй Таанад хэндэшье хүсэгдэхэгүйт. Эхэ хүнэй энэрхү сэдхэлээр, харюусалгатайгаар хүүгэдэ хүмүүжүүлнэт.

Онсохоноор ханагдадаг энэ үдэр, хүндэтэ манай эхэнэрнүүд, Та бүгэдэндэ габшагай ажалайтнай түлөө баяр баясхалан хүргэнэбди. Бэрхшээлнүүдтэ диилдэнгүй, ажабайдалдаа баярлажа, дурлажа, этигэл найдалаа алдангүй ажаһуунат. Республикын аша тухада хэжэ байһан ажалайтнай түлөө үнэн зүрхэнэй баярые хүргэнэб. найдэрөөр, хүндэтэ эхэнэрнүүд!

Та бүгэдэндэ урма баяртай, согтой хүхюун, сэдхэлдээ инаг дура бадаруулжа ябахыетнай хүсэнэб!

**Буряад Республикын Президент –
Правительствын Түрүүлэгшэ В.В.НАГОВИЦЫН**

Буряад ороной хүндэтэ эхэнэрнүүд!

Буряад Республикын Арадай Хуралай зүгһөө Та бүгэдэниие Уласхоорондын эхэнэрнүүдэй найдэрөөр үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб! Хэзээнэйшье сагта эхэнэр хүн хадаа инаг дуранай, тангил зулгы сэдхэлэй, энхэрэлэй хүлдэ тэмдэг юм. Таанад гэр бүлынгөө байдал зохёонот. Манай найдамтай тулга болонот. Таанад үйлэдбэридэ, больницада, худалдаа наймаанда, соёлой халбарид мэргэжэлэй бэлиг шадабари харуулжа ажалланат. Политическэ, ниитын, эрдэмэй ажал ябуулгада эдэбхитэйгээр хабааданат. Республикын экономикын хүгжэлтэдэ Та бүгэдэнэй оруулһан хубита сэгнэшэгүй ехэ. Танай эдэбхи үүсхэлһээ ниигэм олоной байдал дүлдыдана.

Арадай Хуралай депутатууд эхэ – эхэнэрнүүдэй, хүүгэдэй, олон хүүгэдтэй бүлэнүүдэй асуудалнуудта онсо анхарал хандуулна. Хүн зониие социальна талаар хамгаалха программа бээлүүлэгдэнэ. Тиихэдэ эхэнэрнүүдые ажалда оруулха, хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ үхибүүдыень хүмүүжүүлхэ асуудалда анхарал хандуулагдана. Ажалай болон дайнай ветерануудта онсо баяр баясхалан хүргэнэбди.

Буряад ороной хүндэтэ эхэнэрнүүд! Танай ажабайдал аза жаргалаар билтаржа, дүтынхидтнай энхэрэл хайраар хүрээлжэ, сэбэр гоё зандаа, хүнэй дура татажа, инаг дуранай мэдэрэлдэ үлгыдүүлжэ ябахатнай болтогой!

**Буряад Республикын Арадай Хуралай
Түрүүлэгшэ М.М.ГЕРШЕВИЧ**

Хүндэтэ эжынэр, эгэшэ дүүнэр, аяа хай- рата эхэнэрнүүд!

Буряад Республикын Ветерануудай соведэй зүгһөө Та бүгэдэниие Мар-тын 8-най найдэрөөр – Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын үдэрөөр амаршалаад, гэр бүлэдөө энхэ амгалан, ажал хүдэлмэридөө, һуралсалдаа урагшатай, элүүр энхэ ябахыетнай хүсэнэб.

Манай хүгшэн эжынэртэ доро дохинобди!

**Буряад
Республикын
Ветерануудай
советэй түрүүлэгшэ
Р.Б.ГАРМАЕВ.**

ОЛИМПИИН НАЙДАЛ

Буряадай Республиканска багшанарай колледжын спортивна зал соо «Олимпиаин найдал» гэжэ нэрэтэй спортивна

- Иимэ хэмжээ ябуулганууд манай райондо заншалта болонхой, хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй зохёохы бүлгэмүүдээр ото үнгэргэгдэжэ байдаг, - гээд Железнодорожно районной гулвагай орлогшо Надежда Баранкова хэлэнэ. - Мүнөөдэрэй спортивна найдэрэе «Росинка» болон «Искорка» гэжэ хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй багшанарай зохёохы бүлгэмүүд түсэблэжэ үнгэргэбэ.

- Энэ конкурс 6 багшанар эмхидхээ, - гээд «Искорка» гэжэ хүүгэдэй сэсэрлигэй ахамад хүмүүжүүлэгшэ Маргарита Архипенко хэлэнэ. - Тэдэ бултадаа Железнодорожно районной хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ хүдэлдэг. Сэсэрлиг бүхэн өөрын ажахытай, тиимэхээ

конкурс үнгэрбэ. Энэ мурьсөөндэ Улаан-Үдэ хотын Железнодорожно районной хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй үхибүүд хабаадаба.

хүмүүжүүлэгшэдтэ бэе бээтээ харилсаха саг байхагүй. Зүгөөр иимэ үргэн дэлисэтэй хэмжээ ябуулга бэе бээтээ танилсаха зорилготойгоор үнгэргэбэбди.

найдэрэй баяр ёһолой нээлгэндэ «Росинка» гэжэ хүүгэдэй сэсэрлигэй эдиршүүл айлшадые хатар наадаар баярлуулаа. Туулайн дүрэ 2014 ондо Сочидо үнгэрхэ олимпиадые гэршэлнэ гэшэ. Мүн тиихэдэ конкурсые туулайн хубсаһа умдэһэн ябуулагша хүтэлбэрилөө.

Командануудай бэе бээ амаршалһанай удаа туулай зонтой суг хамта бээе хорибо. Иигээд лэ спортивна мурьсөөнүүд эхилээ.

- Мүнөөдэр зургаан команда мэргэн, түргэн болон

бусад шадабаряараа мурьсэбэ, - гээд Надежда Баранкова хэлэнэ. - Тэдэ заабол мурьсэхэ гээд зорилго урдаа табяагүй. Тэдэнэрэй шухала зорилгонь хадаа баяр түрүүлмэ спортивна найдэртэ хабаадаха ушар болоо. Иимэ хэмжээ ябуулганууд багшанарай ашаар һонирхолтойгоор үнгэргэгдэнэ. Мүн тиихэдэ тэдэ тус найдэрнүүдые үнгэтэ гоё найханаар, баяр баясхалантайгаар, хүүгэдтэ аша тухатайгаар эмхидхэхэ гэжэ оролоно.

Улаан-Үдын залуушуулые ба хүүгэдые хүмүүжүүлхэ болон эдиршүүлэй дунда элүүр энхын ябадал дэлгэрүүлхэ гэнэн дэмбэрэлтэй зорилготойгоор энэ конкурс эмхидхэгдээ. Мурьсөөн эдиршүүлэй дундаһаа шэнэ бүхэшүүлые шэлэбэ гэшэ. Эдэ улаан бургааһад шэнги далижаагүй эдиршүүлэй дундаһаа Буряадай олимпиаин найдалнууд ургаха гээд ханагдана.

Һанаа зобоомо асуудал

Юундэ буряад зоной үхэр малаа үсхэбэрилөө һань дээрэ болооб?

Анхан япон арадай сэрэгшэд дайсанда дарагдахагүйн тула ами һанаяа хороодог байгаа. Мүнөөдэр Росси дотор олон зон бээе хорложо, һана барадаг болонхой. Тиин бурханай номой ёһоор хүнэй бээе хорлолго нүгэл гээд тоологдоно.

Буряад зоной мүнөөдэрэй нүүдэлшэ ябадалые психолог Александр Санжеев ехэ буруушаана. Тэрэнэй һанамжаар, буряад зон эхэ эсэгынгээ анханай байрлаһан газарта ажаһууха ёһотой. Юуб гэхэдэ, урданай ёһо заншалнуудаа алдаад, буряад хүн томо хотонуудта байрлаад, зобоно. Тиин хаа-яа тэдэ зобохо үедөө ами һанаяа өөрын дураар хорлоно. Иимэ үйлэ хэрэг мүнөөдэрэй һанаа зобоомо асуудалнуудай нэгэн гээд тоологдоно.

- Буряад хүнэй хүдөө нутагһаа хото ерээд, ажалгүйдөөд, ами

һанаяа хорлохо ушарнууд бии олошоронхой, - гээд психиатр-нарколог, психотерапевт Александр Санжеев хэлэнэ. - Үни урданһаа эхилээд буряад зон үхэр малаа үсхэбэрилөөд, баян бардам, амгалан тэнюун, энхэ тайбан ажаһуудаг һэн. Тиин тэрэ хото руу нүүжэ ерээд, томо хотын эрилтэнүүдтэ таарангүй, зобожо эхилһэниинь магадгүй. Саг эрьехэ бүри олонхи зонийнь салиншье нэмэнгүй, ажабайдалынь һайжарнагүй. Тиимэхээ тэдэнэй нутагтаа ажаһуугаа һань дээрэ, түрэл дайдань, түрэн нутагынь ша-

дал шэнгээжэ байха һааб даа. Мүн сэдхэлһын зобохогүй. Теэд хүн болохо баһаһаа, тиимэхээ хүнэй һанал бодол үшөө эхын хээлитэй ябаха сагта хүмүүжүүлэгдэнэ. Эхэнэр хүн һананайнгаа нүхэрые, үхибүүдэйнгээ эсэгые заабол

һайнаар шэлэжэ абаха ёһотой. Ушарын гэхэдэ, архинша галзуу нүхэрһөө эрэмдэг лэ үхибүүн түрэгдэхэ. Иимэ ушарта нүхэрэйнгөө элинсэг хулинсагудай үбшэ хабшые тон һайнаар мэдэжэ абаха хэрэгтэй. Түрэхэ гараһаа үхибүүн газар дээрэ

ухаатай сэсэн мүндэлдэг. Эхын нангинаар, уринаар үридөө хандабалнь, үхибүүнэйн харгы саашадаа урагшатай, дэмбэрэлтэй байха. Тиин саашадаа хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ, эхин һургуулида психологууд хүүгэдтэй хөөрэлдэжэ байха ёһотой. Бата бүхэ һанаан бодолтой хүн ямаршые зоболонгуудта дайрагдаашые һаа, уйдажа, ами һанаяа хорложо байхагүй, үшөө улам шадалтай, бата бэхи болохо юм. Иимээр лэ буряад эхэнэрнүүд хүүгэдээ хүмүүжүүлхэ ёһотой. Хажуугаарнь хүн бүхэн дуратай, хэрэгтэй байхаяа һанадаг юм. Дуранай элшэндэ хүртөөгүй хүн ехэ уйдадаг, гашуудалда абтадаг, хажуудахи зондоо муугаар хандажа эхилдэг. Тиимэхээ бэе бээдэ нангинаар, дулаанаар хандагты.

**Даша-Доржын Сэсэг
бэлдэбэ.**

Бүгэдэ арадай хүсөөр

БУРЯАДАЙ БЭЛИГТЭЙ УРАН ЗОХЁОЛШОНДО ХҮШӨӨ БОДХООГДОХОНЬ

Нёдондо республикамнай бэлигтэй уран зохёолшон, драматург, киносценарист, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Ажалай Улаан Тугай орденой кавалер Дашарабдан Одбоевич Батожабайн түрэнхөөр 90 жэлэй ойн баярые үргэнөөр тэмдэглээ нэн. Мүнөө жэлдэ баһал олон хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхөөр хараалагдана, зүгөөр эгээл шухалань гэхэдэ, Улаан-Үдэ хотын Ленинэй гудамжаар буряад арадай элитэ хүбүүнэй хүшөө нээгдэхэ юм. Иимэ хэрэг бүгэдэ арадай хүсөөр лэ бүтэдэг гүб даа, тиимэнээ дэмжэлгэ үзүүлэхэ хүсэлтэй зон мартын 23-да Буряад драмын театр ерэжэ, марафон-концертдэ хабаадаха аргатай.

Тус театрай уран найханай талаар хүтэлбэрлэгшэ Сергей Дондокович Бальжанов энэ хэрэг ударидажа, нилээд ехэ ябуулга гаргажа байнхай. Тиин XIX зуун жэлэй эсэс – XX зуун жэлэй эхин багаар Токиоһоо Лондон хүрэтэр дэбисхэр дээрэ боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые нэгэ доро зураглажа шадаһан "Төөригдэһэн хуби заяан" гэнэн түрүүшын буряад трилогиин автор Дашарабдан Батожабайда хүшөө бодхоохо талаар ажал тухай хөөрөжэ үгэхыень Сергей Дондоковичто хандаһан байнабди.

- Сергей Дондокович, үнэхөөрөөшье, ехэ удха шанартай хэрэг үүсхэгдэжэ байна. Хүшөө табиныхн тула засаг зургаанай, арад зоной суг хамтын оролдолго болон дэмжэлгэ хэрэгтэй байдаг гэшэ ааб даа...

- Зүб даа. Нэн түрүүн Улаан-Үдэ хотын мэр Геннадий Архипович Айдаевта бултанай зүгһөө баяр баясхаланиие хүргэхэ байнабди. Ленинэй гудамжаар оршодог Хүүхэлдэйн театрай хажууда газар эрихэдэмнай, 20 дүрбэлжэн метрэй талмай

тэрэ дороо үгөө юм. Мүн социальна политикин талаар мэрэй орлогшо Игорь Иванович Зураев, тиихэдэ Буряад Республикада Агын Буряадай тойрогой захиргаанай түлөөлэлгэтэ эмхиин хүтэлбэрлэгшэ Батоцырен Цырендоржиевич Дашибалов гэгшэд эмхидхэлэй бүлэгэймнай бүридэлдэ оронхой. Хамба лама Дамба Аюшеев үүсхэлымнай хам дэмжээ гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Хүшөөгэй скульптор Зандан Дугаров, архитекторын Джейран Уланов.

Тон урматай юумэниинь гэхэдэ, хандаһан лэ газартаманай булта арга шадалаараа туһалхаар лэ найдүүлна. Энэньшье гайхалтай бэшэ, юундэб гэхэдэ, Дашарабдан Батожабай гэгшэмнай арад зондоо онсо хүндэтэй ха юм даа. Тэрэ хоморой бэлигтэй уран зохёолшон байхаһаа гадна худал хуурмагтай холдол тэмсэжэ ябадаг сэхэ сэрбэр зантай хүн байгаа.

Саашань хэлэхэдэ, хэрбээ Хоца Намсараев буряад литературынын үндэһэ нуури табигшадтай нэгэн хаань, Дашарабдан Батожабай хадаа хүгжэлтэдэнь сэгнэшэгүй ху-

битаяа оруулһан юм. Тэрэ бүхы наһаяа түрэл буряад театртаа зорюулһан габьяатай. 16 пьесэнь булта манай тайзан дээрэ табигдаһан. Гадна дэлхэйн уран зохёолой алтан жасаһаа олон бүтээлнүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулжа, арад зонтоёо танилсуулаа. Тэдэнэй дунда элитэ ород уран зохёолшон Василий Шукшинай "Беседы при ясной луне" гэжэ зохёолюень дурдамаар. Баян, удхатай, хурса хэлэтэйл хадаа энэ ехэ захатые оршуулжа шадаа гэшэ. Мүнөө Дашарабдан Одбоевич шэнги ходо гарама, ялас гэмэ бэлигтэй уран зохёолшон үгы, ехэл боро хирын үе сагта ажалуунабди.

- Хүүхэлдэйн театрай дэргэдэ хүшөө бодхоохо гэнэн бодолтнай ямар набагшатайб?

- Анхан манай театр энэл байшан соо байрладаг байгаа. Дашарабдан Одбоевич драматическа зохёолнуудые бэшэхэнээ гадна театраймнай уран зохёолой таһагые даагшаар хүдэлхэ үедөө репертуарыемнай нилээд баяжуулһан юм. Тиихэлээрээ ажалаа хэхэдээ, дүрбэн ханын хоорондо хаагдаад нуудаггүй, харин бүхы тээгүүр ябажа, хүн зонтой уулзажа бүтээдэг байгаа. Минии ханахада, Ленинэй гудамжые суута уран зохёолшоной кабинет байгаа гэжэ хэлэхэдэ, алдуу болохогүй. Тиимэнээ Дашарабдан Батожабайн хүшөө одоол эзэлхэл ёһотой газартаа бодхоогдохонь гэшэ.

Эндэ элдэб янзын хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг болохо гэжэ ханагдана. Жэшэнь, поэдүүдэй мурсыөөнүүд,

уран зохёолшодтой уулзалганууд... Саашадаа хажуудахи гүбээдэнь мойһон саад тариха, уран зохёолшодой дурасхаалай газар болгоо һаа, ехэ зохид байгаа. Исай Калашников, Дондок Улзытуев болон Буряадайнгаа бусад элитэ хүбүүдтэ хүшөөнүүдые бодхооходо болохол. Юундэб гэхэдэ, Улаан-Үдэ хотодомнай гүрэн түрын ажал ябуулагдашадта хүшөөнүүд баригданхай, олон морид бии болонхой гэжэ мэдэнэбди. Зүгөөр нэгэшье уран зохёолшон мүнхэлэгдөөгүй. Дашарабдан Батожабай эхи табихань гэшэ.

- Сергей Дондокович, хүшөөгэй хэб ехэ тааруу, зохидоор зохёогдонхой: суута уран зохёолшомнай түрэл байшангайнгаа дэргэдэхи хандай дээрэ нуугаад, холые шэртэн харана... Зун болотор хүшөөмнай бодхоогдохогүй?

- Дашарабдан Одбоевичой түрэнхөөр 91 жэ-

лэй ойдо дашарамдуулан, хүшөөгөө нээхэбди. Түсэбэй ёһоор, июль нарада манай театр нэн түрүүн хоёр үдэрэй туршада "Энэрил хайра" гэнэн шэнэ зүжэг харуулха. Тэрэниие Батожабайн зээ хүбүүн – мэдээжэ драматург Болот Ширибазаров "Төөригдэһэн хуби заяан" трилоги дээрэнь үндэһэлэн бэшээ юм. Ехэл гүнзэгы удхатай, мүнөө үеын шийдхэгдээгүй асуудалнуудтай нягта холбоотой зүжэг гэжэ үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө. Гурбадахи үдэртэнь үглөөһөө эрдэмэй-практическа конференци эмхидхэгдэхэ, удаань "Адуушанай дуун" фильм харуулагдаха. Үдэшин нэрюунээр ехэ концерт табигдажа, хүшөө нээгдэхэ. Иимэл түсэбүүдтэйбди.

- Һайн даа, Сергей Дондокович. Энэ ажал хэрэгтнай урагшатай, мүн гүбэдэнь хабаадалгатай байг гэжэ үрээхэ дуран хүрэнэ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ХЯАГТАДА МФЦ-ГЭЙ ТАҢАГ НЭЭГДЭЭ

Хяагта хотын түбтэ оршодог хүпээс Цыремпиловэй урданай байшан соо олон жэлдэ нургуули байһан юм.

Һаяхан эндэ хүгжэм дуун зэдэлжэ, Буряад Республикын олон үялга бээлүүлдэг түбэй (Многофункциональный центр) филиал хабарай түрүүшын үдэр нээгдэбэ. Хяагтын аймагай захиргаанай гулваа Валерий Цыремпилов үгэ хэлэхэдэ, "2011-2015 онуудта гүрэнэй ба муниципальна хангамжануудай шанар дээшлүүлгэ" гэнэн үг зорилгото республиканска программаһаа уламжалан, тусхай филиал нээгдэхэ дабхарта байгуулагдаа" гэжэ тэмдэглээ.

Харин хоёрдохи дабхартань заһабарилгын һүүлдэ сүүдэйхид эзэлхэ юм. "Досоохи байдалынь заһабарилгадаа, харин зундаа газар талыень заһабарилжа, XIX зуун жэлэй хүпээсэй байшан нэһлэбэн шэнэлэгдэхэ" гэжэ аймагай гулваа найдуулаа.

Республикын экономикын министр Татьяна Думнова Сагаан нараар, ерэхээ байһан Мартын 8-най һайндэрөөр эндэ сугларагшадые амаршалһанайнгаа удаа Сибирьтэ, Алас-Дурна зүгтэ эгээл томо республиканска МФЦ Буряадта байгуулагдажа, 2 миллион эрхэтэдэй асуудал, ажал шийдхээ. Тиихэдэ ерээдүйдэ бүхы аймагуудта филиалнууд байгуулагдаха гэжэ онсолһон байна.

Һүлдэ тэмдэг болоһон томо түлхюурэй барюулагдаһанай һүүлээр хяагтынхид электронно хэрэгсэлнүүдые, компьютерна техникэ хаража һонирхобо.

- Мүнөө 40 гаран хүдэлмэри бээлүүлэхэбди. Саашадаа ажалаа үргэдхэн, 95 хангалгын ажал ябуулха аргатай боложо, газарай-эд зөөрийн, социальна дэмжэлгын, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй хүдэлмэридэ туһалхабди. Нэгэ газарта түлбэрийн ажал ябуулхабди, - гэжэ Валерий Цыремпилов ойлгуулна.

Түрүүшын хүнүүдэй, айлшадтай асуудалнуудта республиканска МФЦ-гэй хүтэлбэрлэгшэ Виктор Иванов, Хяагтын филиалай дарга Людмила Контакова гэгшэд харюусаһан байна. МФЦ-гэй call – түбтэй харилсаатай болоһонһоо ямаршые асуудал шийдхэхэ аргатай болоһон хяагтынхид өөһэдынгөө документнүүдтэй эндэ ерэхэ болобо.

Хоронхойн "Березка" ТОС-ой түрүүлэгшэ Нина Сидинкина мэргэжэлтэдтэй уулзажа, МФЦ-гэй түрүүшын хүн (клиент) болоо. Гусиноозерскын, Загарайн аймагай зон өөһэдынгөө таһагуудай ажал сэгнэжэ эхилэнхэй. Ерээдүйдэ Россиин Буряадай ПФР-эй таһагта иимэ пункт нээхэ шухала гэжэ Татьяна Думнова тэмдэглээ.

Ивалгын, Кабанскын, Прибайкалийн, Хойто-Байгалай аймагуудта иимэ таһагууд нээгдэхэ юм. Сүбэгтын МО-гой гулваа Евгений Цыдыпылов эндэ дуулаһан мэдээсэлнүүдтэ баясан, "хүдөөгэйхидтэ тон хэрэгтэй түб нээгдээ" гэжэ омогорхон мэдүүлээ.

Сэрэгма ДОНДОВА.

Бэлигма ОРБОДОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Татьяна Думнова Валерий Цыремпилов хоёр

Людмила Контакова, Виктор Иванов

Авторай фото

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2012 оной мартын 5-7

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М. ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной февралын 27-хоо мартын 2 хүрэтэр дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

05.03. 9.00 Арадай Хуралай бага танхим
2. Арадай Хуралай 2012 оной февралын 27-хоо мартын 2 хүрэтэр үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнууды гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

4. Буряад Республикын хуулинууды федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

5. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 5-һаа 9 хүрэтэр түсэблэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

6. 2012 оной февралын 27-хоо мартын 2 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. 2012 оной февралын 27-хоо мартын 2 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной февралын 27-хоо мартын 2 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ - АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной мартын 5-һаа 9 болотор түсэблэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай

05.03 13.30 Арадай Хуралай бага танхим
2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнууды гүйсэдхэлгын байдал тухай
3. Элдэб асуудалнууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин зургаадахи сессидэ абтаһан документнууды буридхэн бэшэлгэ
05-07.03

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүды хэрэглэлгын болон оршон тойронхи хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

07.03 15.00 каб.203
Улаан-Үдын ажаһуугшадые хайн шанартай сэбэр уһаар хангаха эрхэ байдал байгуулха асуудал тухай
07.03 10.00 каб.203

"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай (инновационно ажал ябуулдаг субъектнууды гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ асуудалнуудаар)

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин, хуули ёһоной болон гүрэнэй

албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын гүрэнэй эрхэтэнэй албан тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

05.03 11.00 каб.323
Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын бүхы шатын депутатуудай III съезддэ бэлдэхэ тухай

06.03. 14.00 каб.323
Зүблэхэ зүйл:
"Ниитын гурим сахиха дружинанууд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
07.03 10.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын дэбисхэртэ шажан мүргэлэй ажал ябуулга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

06.03 10.00 каб.212
Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерациин зарим хуули ёһонууды хүсэһөө буураһанда тоолохо тухай" 15938-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай
05.03 15.00

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерациин зарим хуули ёһонууды хүсэһөө буураһанда тоолохо тухай" 15938-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай
05.03 15.00

"Ажалай ветеран" гэһэн нэрэ зэргэ олгохо гурим тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууды оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
16.00 каб.218

Хүгжэлтын алхамууд

«ТОХОРЮУХАНАЙ» ХҮМҮҮЖЭМЭЛНҮҮДЭЙ БАЯР

Ниислэл хотын Пржевальскийн нэрэмжэтэ үйлсын 2 "а" гэжэ хаягаар оршодог 89-дэхи эхин хургуули - хүүгэдэй сэсэрлиг урдань прибор бүтээлгын нэгэдэлэй мэдэлэй байһан юм. Тиихэдээ материально-техническэ талаар эрхимээр хангагдадаг, хотын хүүгэдэй эрхим сэсэрлигүүдэй тоодо ородог нэн.

Сагай хубилжа, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй хаагдахада, сэсэрлигыншые ахир байдалда ороһон.

Сэсэрлигэй дэргэдэ байһан бассейн хаагдажа, элдэб ноохойн склад болгогдоһон байгаа. 1991 ондо ашаглалгада тушаагдаһанаа, 1997 ондо хааха баатай болоо нэн. Юуб гэхэдэ, мүнгэгүйдэлгын үедэ бассейн байлгахын тулада горитой гаргаша хэрэгтэй байгаа юм бээ...

Гэбэшы сэсэрлигэй багшанарай болон хүмүүжүүлэгшэдэй коллектив шадал, туха соогоо эдэбхитэйгээр ажаллажа, «Тохорюухан» гэжэ эхин хургуули - хүүгэдэй сэсэрлиг байгуулжа, нуралсалаа түлбэрин шэнжэтэй болгожо шадаһан байха юм.

2008 ондо бассейнэе һөөргэнь хэргээхэ талаар хүдэлмэриэ «Тохорюуханай» коллектив захалаа нэн.

Тэрэ үедэ хэргээгдэжэ байһан «Улаан-Үдын прибор бүтээлгын нэгэдэл» гэжэ ОАО-той баталагдаһан хэлсээнэй ёһоор сантехническэ түхээрлэгүүдын болон уһаар хангалгань зарим тэды заһабарилагдаһан байгаа.

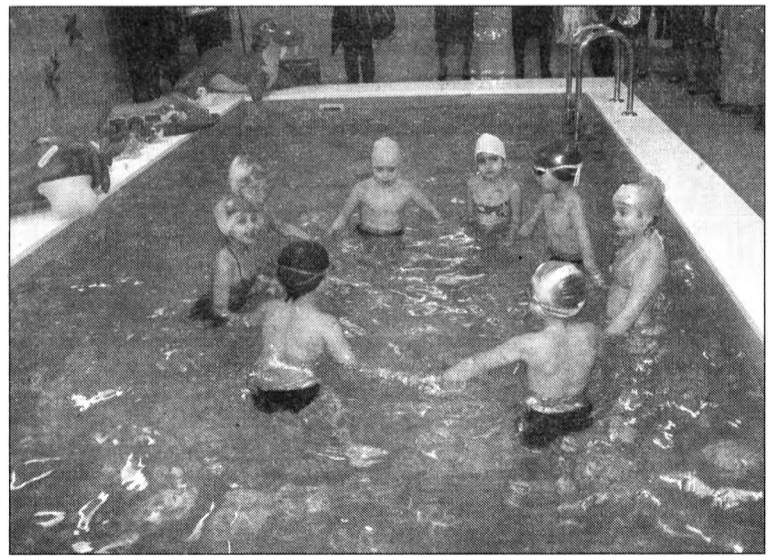
2010 ондо нурагшадаймнай түрэлхидэй суглуулһан 150 мянган түхэригөөр бассейнэй ханануудта плиткэнүүд няагдаа нэн. Энэл үедэ бюджетһээ гадуур түлбэритэ нуралсалһаа ороһон 60 мянган түхэригөөр сантехническэ хэрэгсэлнүүдын эсслэн заһабарилагдаһан, 55 мянган түхэригөөр хубсаһаа нэлгэдэг таһалга соохи болон душевойн хананууд шэрдэгдэһэн байха юм.

2011 ондо Арадай Хуралай депутат В.Г.Ирильдеевэй дамжуулһан 200 мянган түхэригэй туһаламжын хүсөөр бассейнэй уһа хэдэг газар заһабарилагдаа. Гад-

на бассейн гэрэлтүүлгэдэ, вентиляцияда, гидроизоляцияда, кафель няалгада, үүдэнүүды шэнээр табилгада болон бусад хүдэлмэринүүдтэ Улаан-Үдэ хотын захиргаанай нуралсалай талаар хороон 405 мянган түхэриг мүнгэ үгөө. Энэһээ гадна 25 мянган түхэригэй эд бараан медсестрагай таһалга соо табигдахаар, 80 мянган түхэригөөр элдэб шухала хэрэгсэлнүүд бассейндээ гэжэ абтаа.

Иигэжэ «Тохорюуханай» бассейн бэлэн болгогдоод, 2012 оной январин 27-до баярай оршон байдалда нээгдээ нэн. Эхин ангинуудай нурагшанар энэ баяртаа зоруулжа, «Гүн далайн эзэн Нептунда - айлшаар» гэжэ зүжэглэмэл наада бэлдээд, тэрэ үдэр ерэгшэды нилээн баярлуулаа. Харин нуралсалай талаар хорооной түрүүлэгшэ С.В.Трифорова халуун амаршалгын үгэнүүды хэлээ.

Улаан-Үдэ хотын захиргаание толгойлогшо Г.А.Айдаев, Железнодорожно районной захиргаание толгойлогшо О.Г. Екимовский, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай толгойлогшын орлогшо И. И.Зураев, нуралсалай талаар хорооной түрүүлэгшэ С.

Авторай фото

В. Трифорова, Улаан-Үдэ хотын депутатуудай Зүблэлэй депутат Н.Г.Скосырский, Арадай Хуралай депутат В.Г.Ирильдеев, манай эхин хургуули — хүүгэдэй сэсэрлигэй Туһаламжын зүблэлэй түрүүлэгшэ С.А.Цыренов гэгшэд манай нурагшадта болон хүмүүжэмэлнүүдтэ шэнээр заһабарилагдаһан бассейн бэлэглэхэ талаар тон ехэ туһаламжа үзүүлээ. Бултандань үнэн зүрхэнэй баяр хүргөөд, бүхы найхание

хүсэжэ байнабди. Мүнөө бүхы нурагшаднай болон хүмүүжэмэлнүүднэй ехэ дуратайгаар бассейндээ ерэжэ, бага ябаханаа хойшо тamarжа нурана. Магад, манай хүмүүжэмэлнүүдэй дундаһаа тамаралгаар элдэб зиндаагай чемпионууд ургажа гараха аалам?

Виктория БАДМАЕВА, «Тохорюухан» гэжэ эхин хургуули-хүүгэдэй сэсэрлигэй багша.

Хүн ба үе саг

Ехэ Сагаалганай үдэр хуулига ёһоор амардаг заншалнай ходо байдаг шэнги, эгээлэй болошонхой. Гэбэшье, тиимэ байгаагүй гээд, заримашуул ханана бэээт. Эгсэ 12 жэлэй урда тээ, 1990 ондо Бурядай АССР-эй Президиумэй Верховно Советэй зарлигаар, Сагаалган – арадай найндэр гэжэ үргэгдөөд, амаралтын үдэр боложо, гүрэнэй хэмжээндэ тэмдэглэгдэжэ эхилээ. Тиихын тулада Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн эблэл, илангаяа тэрэнэй Президентын орлогшо, эрдэмтэн Бата БАЯРТУЕВ горитой хэрэг ябуулхан байгаа.

Бата Баяртуев

САГААЛГАН – МАНАЙ НАЙНДЭР!

Хүнэй найн хэрэгүүдые Арад зон мартангүй, халан абаад үргэлжэлүүлхээс оролдохо, хабһанайнгаа забһарташыё наа, хадагалаад ябаха зэргэтэй. Ушар тиимэһээ Бата Дугаржаповичай буряад арадай соёл урлалай хүгжэлтэдэ оруулхан габьяа тухай Сагаан харын үедэ дурсабалнай зүйтэй. Гансашье Сагаалганай найндэртэ гүрэнэй зиндаа үгэхэ талаар ажал ябуулаа бэшэ, мүн «Буряад хэлэн – гүрэнэй хэлэн» гэнэн хуули баталуулха хэрэгтэ хам оролсоһон байгаа. Гадна

буряад үндэһэтэн - бээ даанан Арад гэнэн мэдээ Нэгэдэһэн үндэһэтэнүүдэй байгуулгада (ООН) дуулганан габьяатай.

Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн эблэл байгуулха гэнэн хүдэлөөн Бата Баяртуевай үүсхэл доро эрхилэгдэһэн. Тиихэдээ буряад арадай гансашье соёл урлал хүгжөөхэ бэшэ, харин түрэлхи арадайнгаа хүр хүлдые үргэхэ гэнэн гол зорилго дахаһан байна. Эгээл тиимэһээ шэнэдхэн хубилалтын сүлөө үедэ республикын засаг түрын үндэр тушаалуудта буряадуудай үсөөржэ эхилһыень эридээр

буруушаанан элидхэлнүүдые ендэр дээрэһээ сэхэ хэлэдэг байгаа. Гэхэтэй хамта, Агын болон Усть-Ордын автономито тойрогуудые Забайкалийн, Эрхүү можонуудтай ниилүүлхые хоридог, дурагүйдэдэг бэлэй. Тойруулангүй, ханаһанаа сэхэ хэ-

лэхэ гээшэ – зүрхэтэй зоригтой хүнэй гэршэ. Тиихэдээ Бата Баяртуев буряад арадай бээ бээтээ эбтэй эетэй байхыень, хонин шэнги тууһан тээшэ тэгүүлхэ бэшэ, өөрын голтой, буряад ханаатай ябахыень лэ уряалдаг байгаа болоно.

Үнгэрһэн жэлдэ ВАРК байгуулагдаһаар эгсэ 20 жэл гүйсөө. Анханайнгаа дүримые (положение) хубилгажа, политика руу хамараа хэнгүй, ганса соёл урлал хараха гэнэн шэнэ дүрим ойн баярай үедэ баталагдаа. Энэнь найн гү, али муу гү? Уншагшад, танай ханамжа хүлээнэбди.

Бадма БАЯРТУЕВ, Улаан-Удын тахьяа үсхэбэрилгын заводой ахамад инженер:

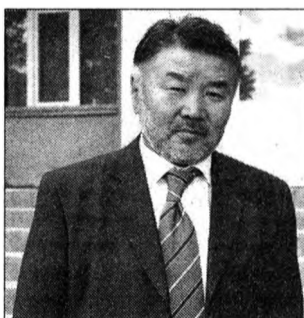
- Манай эсэгэ Дугаржаповичай Гургеевич гургуулида түүхэ заагаа, эжымнай - Бутидма Санжимитыповна баһал багша байһан. Баабаймнай гургуулиин директор боложо, эмхидхэлэй ажал руу шармайн ороо хааб даа. Тэрэ үедэ Хэжэнгэдэ шэнэ гургуули барилга эхилһэн. Тэрэнэй нуурииень табилгада манай эсэгийн хубита бии гэжэ ханагшаб. Манай нагаса эжы Димид Мункина Бидия Дандароной дүү байһан. Шажан мүргэлые хоридог Зүблэлтэ засаг баригшадтай нагасымнай хойноһоо мүрдэлгэ ябуулаад, абыемнай гургуулиин директорэй тушаалһаа

болжуулаа, эжыемнайшыё ажалһаань гаргаа бэлэй. Тиибэшье хожомын абамай интернат-гургуули хүтэлбэрилөө, эжымнай нуралсалай таһагта хүдэлөөд, наһанайнгаа амаралтада гараа хааб даа. Манай абга, эсэгымнай дүү - Ринчин Гургеевич Баяртуев үндэр тушаалуудта дэбжүүлэгдэжэ, райкомой 1-дэхи секретарь ябаһан гээд, хэжэнгээрхин баталха аабза. Угаа уһанда хаяхагүй гэдэгтэл, ахаймнай баһал хүн зондо тунгатай байхые оролдог, баһаһаа хүбэлгэн бэрхэ байгаал даа.

Гэр бүлэдөө табан үхибүүдбди. Дасарма эгэшымнай хойно Бата ахай түрөөд, Базар ахайе болоод намайе, Ошорма дүүемнай хойноо дахуулаа болоно. Хүдөөгэй үхибүүд ажал хэжэ хүдэржөөл юм аабзабди. Хөөрхэдэ үбгэн абамнай байха. Үбгэн абамнай нютагтаа ехэ хүндэтэй хүн байһан, өөрөө үзэг бэшэг шудалһан, хуушан монгол, түбэд хэлэ мэдэдэг хэн. Гадна гартаашье дүйтэй - модоор дархалха, урлаха бэлигтэй байгаа. Хүгшэн абын-

даа Хөөрхэ ошожо, үбһэ сабшаха гэхэ мэтын мал ажахыда нилээд дадаһамди. Бата ахаймнай 2-дохи классай үхибүүн байхаһаа үбһэ сабшалганда ябаа. Бидэ, багашуул, ахайгаа дахаад, үгыень дуулаһаар үндыгөөбди. Алибаа хэрэг эхилбэл, заатагүй эсэстэнь хүргэхэ хэрэгтэй гэжэ бодото ажалаараа аха хүнэй ёһоор дүүнэртээ жэшээ харуулдаг байгаа.

Бата ахаймнай баһаһаа ном уншаха дуратай хэн. Эжы, баабаймнай багшадаа, Даша-Нима Дугаровтай хамта буряад арадтаа хэрэгтэй нилээд олон хэрэг эрхилээ гэжэ ханагшаб. Манай ахай гүйсэдхэхы бүхы хэрэг дууһыень даагаад ябаа хаань, Даша-Нима Дугаров засаг түрын газараар ябажа, мүнгэ алта эрихэ гэхэ мэтын эмхидхэлэй ажал хэдэг, бүхы СССР-тэ мэдээжэ нэрэ түрэтэй хүн байһан гүб даа.

Баир БАЛЬЖИРОВ, «Единая Россия» намай гүйсэдхэхы хорооние хүтэлбэрилэгшэ:

- Би Бата Дугаржаповичтай нэгэ гургуулида нурааб. Баһаһаа бээын тамирай янза бүриин мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг хэмди. Батамнай футболдо ехэ дуратай хэн. Гүйхэдөө солбон, хүл хүнгэн байгаа.

Багшанарай дээдэ гургуули дүүргээ гээшэ ааб даа. Олоһон мэдэсээ улам дээшэлүүлээ, һүүлдэнь хэдэн номуудые хэблэн гаргаа. Шэнжэлгээ

гүнзэгыгөөр хэдэг байгаа гэжэ хананаб. Өөрынгөө ханамжые хүн бүхэн хуудаһан дээрэ эрээлхэ аргатай гүб даа. Харин Бата ехэ наринаар малтажа, үндэһэн хүрэтэрнэ хүрэхээс оролдодог байгаа. һүүлэй һүүлдэ эрдэмэйн шэнжэлгэнүүд олоной анхарал татаа, нэрэ зэргэтэй болоо гээшэ ааб даа.

ВАРК-ые толгойлодоо, олонитын хэрэгтэ бүхыгөөрөө ороод хүдэлөө. Тиихэ үедэ хубилалтын саг байгаа гүб даа. 1990-ээд онууд дүүрээд, 2000 гаран он эхилээ. Хүнэй байдалай, доторхи ханана бодолойн хубилжа байһан хүлгөөтэй сагта буряад Арад зон хайшаа болохонь гээшэб гэжэ ехэтэ ханаата болодог байгаа.

Наһан болохын урдахана Бататай уулзажа харилсаа хэм. Би тиихэдэ Москвада хүдэлжэ байгааб, тиимэһээ нютагаа эрьезд бусахынгаа урда тээ

хүдэлмэридэнь ошоо хэм. Кабинет соонь олон зон байгаа, тиимэһээ коридорто гараад, 4-5 минутын туршада харилсаад удэшлэхэ гэлэнээ, хоёр час тухай хөөрэлдөөмнай үргэлжэлөө бэлэй. ханааень хүдэлгэдэг бүхы байһанаа намда хэлээ хэн. Нютагһаа холо байһан намда ехэ нонин байгаа.

Бэшэг дээрэ энэ тэрые бэшээд, ханаагаа тэниилгэдэггүй, бүхы сэдхэлээрээ буряад арадай байдал тухай зободог, үндэр ханаатай хүн байгаал даа. Зарим зон ажалаа хээд, гэртээ ошожо амардаг гүб даа. Харин Батымнай ажал хэрэг хаанашье толгойһоонь гарадаггүй хэн. Бүхы юумэ зүрхэндөө дүтөөр абадаг, байна бээ гээд, хайша хэрэгээр ябадаггүй байгаа. Үбдөөгүй наа, үшөө хэды олон юумэ хэхэ хэм даа...

Булад ЛХАСАРАНОВ, БурНИИСХ-ын эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ:

- Бата - минии үүри болоно. Балшар баһаһаа суг хамта үндыгөөбди, дунда гургуулида, оюутаншыё байхадаа нүхэсэдэг хэмди, хожомыншыё холбоомнай таһалдаагүй. хананаб, эрдэмэйнгээ хүдэлмэри ажалдаа бэшэжэ һуухыень. Агууехэ Хубисхалай урда тээ буряад Арад харанхы балар - соёл, бэшэггүй байһан гэжэ Зүблэлтэ үедэ бидэндэ ойлгуулдаг ханамжые буруушаанан, тэрэнээ

бодотоор баталһан шэнжэлгэ хэнэн. Энэ эрдэмэйн хүдэлмэридэ тэрэ үеын гүрэнэй засаг баридог намайхидуул дурагүйдэжэ, гурбан жэлэй туршада хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй нэрэ зэргыень баталуулангүй байгаа хэн.

Үшөө тиихэдэ хананаб, республикын толгойлогшыё хунгаха хэрэгтэ намайе хабаадуулһыень. Бата Семёновыё хунгахын түлөө Арад зонной дунда идхамжын ажал ябуулаа бэлэй. Яагашье наа, буряад хүн гээшэ, түрэлхи Арад зоннойнгоо мүнгэ-зөөри эдихэ шуналгүйгөөр ажалаа хэхэ, нүгэлшөөхэ ёһотой гэгшэ хэн. Тиимэһээ Семёновой түлөө улаагаараа ороо бэлэй. Теэд Потапов булижа, дахинаа республика толгойлохо болоо хэмнай даа. Тиигээд хорёод жэл соо Буряадыё хүтэлбэрилхэдөө, хүн зондо хэрэгтэй, ёһотой найн юумэ хэхэ гэжэ хургаа даран

тоолохоор нэгэшыё хэрэгын мүнөө харагданагүй. Батын маңдаа нэргылжэ хэлэдэгын тон зүб болоно. Манай нютаг зонной олоһон бүхы мүнгэ зөөри зоргоороо хэрэглэдэг Буряадай Президент Батада гомдожо, ВАРК-ын ажалда мүнгэ номолго хорёо юм.

«Нэгэл хүнэй буруу шийдхэбэриһээ боложо, бүхы Арад зон хохидохо баатай болоно. Иимэ эмхи байдал, нэгэ ноёнһоо дулдыдалгыё бидэл, Арад зон, болигоожо, хубилгажа шадаха байнабди. Хунгалтын, хуулиин ашаар наа, найн лэ хааб даа», - гэгшэ хэн Батамнай.

Энэ хуудаһа Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэбэ.

НООНО УЙЛЭДБЭРИЛГЭ ХҮГЖЭНЭ

Хүршэнэрэй һонин

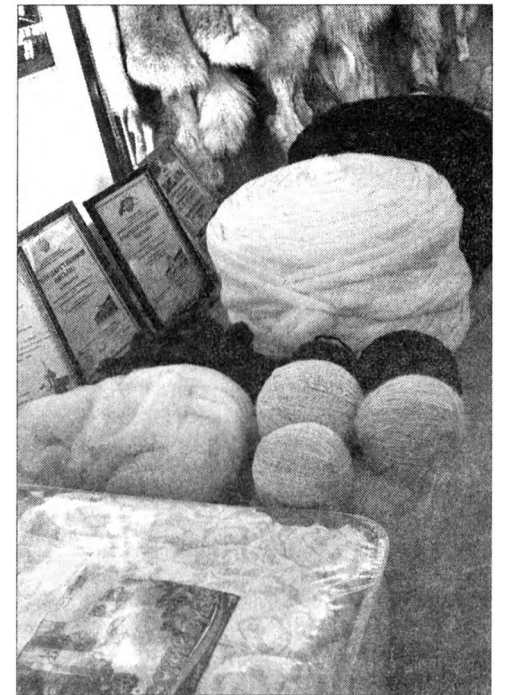

ОРОЙДОЛ 3 жэлэй саана хүдөө ажахынхид хонинойнгоо нооно хайшалаад, тэрэнэ тушааха газараа оложо ядадаг бэлэй. Ганса нэгээрээ нооно худалдан абахаяа ерэнэн түлөөлэгшэдтэ угаагдаагүй нооно тушаахань бэрхшээлтэй байгаа. Мүнөө энэ асуудал Агын хүдөө ажахынуудта тон бэлэн болонхой. Ушар юуб гэхэдэ, 2009 ондо Агын аймагта «Руно» гэнэн эмхи байгуулагдан юм.

Үмсын хэрэг эрхилэгшэ Бадмажаб Батоево бага олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлтын район хоорондохи фонд 15 млн. түхэригэй тэдхэмжэ үгэһэн байна. Тэрэ мүнгэндэ мүнөө үеын

түхээрэлгэнүүд худалдан абтагдаад, удангүй нооно угааха цех ажаллажа эхилхэн. Тиигэжэ Агада Зүүн Сибирь дотор ори гансахан ПОШ байгуулагдаа. «Руно»-гойхид үйлэдбэриэ хүгжөөжэ,

ганса нооно угааха бэшэ, мүн хамнадаг цехтэй болоһон. Бүхыдөө энэ эмхи ашгалада табирын тула 26 млн. түхэриг гаргашалагдаһан юм. Сэбэрлэгдэһэн, угаагдаһан нооһыень Хитад гүрэнэй Шанхайн «Хуалу» гэнэн завод үнэ сэнтэйгээр худалдан абадаг. Нооһоной сэн ехэ өөдөө бодожо, хүдөө ажахынхид ядамаргүй нооһоёо наймаалдаг болонхой. Һүүлэй үедэ топс-хамнагдаад, рулон болоһон сэбэр нооно худалдан абаха зон олон болоо. Энэ нооһоной тон һайниинь утаһан болоод, бүд нэхэгдэнэ. Мүн ээрэһэн утаһан болодог байна. Эмхиин дарга Бадмажаб Батоевой хэлэһээр, анхан сагта кило нооһон оройдоол 12 түхэригөөр тушаагаад, жэлээрээ мүнөө хүлээдэг байгаа. Харин мүнөө нооһоной түлөө мүнгэ хүдөө ажахынуудта үридшалан үгтэнэ. Нарин нооһото үүлтэрэй нооһон үнэ сэнтэй боложо, Ага руу ганса «Руногойхид» бэшэ, мүн Новочеркесск, Белоруссиһаа ерэжэ, худалдан абана. Нёдондо 600 тонно нооно угааһан наа, мүнөө жэл 600-найнь 180 тоннонь үмсын нооно угаагаа. Бүхы үйлэдбэри 600-800 тонно нооно угааха шадалтай, тэдэнэнь 20-30 тоннонь топс хэхэ аргатай. Иимэ арга боломжотой эмхиин үйлэдбэри бүрин хүсэндөө ажаллуулхын тула, нооһоор хэгдэһэн зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг үшөө 100 гаран үмсын хэрэг эрхилэгшэд бии болохо ёһотой. Жэшэнь, нооһоор шэрдэг, хүнжэл, хибэс, машинын һуудалай бүрээһэн г.м. зүйлнүүдые оёжо болоно. Үмсын хэрэг эрхилхээ ханаһан зон оёдоллой эмхиинүүдые нээбэл, сэбэрлэгдэһэн

бэлэн нооно худалдан абаха аргатай. Нооно угаадаг, хамнан сэбэрлэдэг иимэ түхэлэй эмхи Агаһаа 3 мянган км зайда Хакасида аяар 35 жэлэй туршада ажаллажа байһан эмхи бии. Ондоо эмхи дүтэ наашашье үгы. Мүнөө жэл зарим хүдөө ажахынууд нооһоной сэн бодохыень хүлээгээд, оройтожо нооһоёо тушаагаа. «Руно» нооно дулаан сагта угаадаг цехтэй. Гэбэшье, энэ эмхи хүйтэнэй урда тээ бүхы нооһоёо ажаллажа дүүргээд, сэбэр нооһоороо өөһэдөө хүнжэл, шэрдэгүүдые оёжо худалдана.

Цырегма САМПИЛОВА.

ПОЛОЖЕНИЕ

о проведении конкурса по книгоиздательской деятельности на соискание гранта "УРАН ЗОХЁОЛОЙ ЮРТЭМСЭ"

1. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1.1. Настоящее Положение регулирует порядок проведения конкурса конкурс по отбору работ с целью осуществления проектов по изданию лучших произведений на бурятском языке «УРАН ЗОХЁОЛОЙ ЮРТЭМСЭ».

2. ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ КОНКУРСА

2.1. Цель конкурса: Выявление работ для осуществления проектов по изданию лучших произведений бурятской литературы.

2.2. Задачи конкурса: сохранение и расширение издательской деятельности на бурятском языке.

3. Сроки реализации Конкурса

3.1. Проведение консультаций по оформлению заявок. Прием и регистрация заявок – 20 февраля - 20 марта 2012 г.

3.2. Заседания Экспертного совета - до 5 апреля 2012 г. Выявление лучших авторских работ.

3.3. Проведение запроса котировок для выбора издающей организации – 9 апреля – 20 апреля 2012 г.

3.4. Представление итоговых отчетов – 15 октября 2012 г.

3.6. Презентация изданных книг в ГАУК РБ «Национальная библиотека Республики Бурятия» в рамках проведения Дней бурятского языка – октябрь 2012 г.

4. БЮДЖЕТ КОНКУРСА

4.1. Объем конкурсного фонда – 610 000 (шестьсот десять тысяч) рублей.

4.2. Размеры финансирования по номинациям:

- «Уран үгын шэди» (проза) - 1 грант до 150, 0 тыс. руб.;

- «Жэгүүртэ үгэ» (поэзия) - 1 грант до 80,0 тыс. руб.;

- «Багашуулда» (издание для детей) - 2 гранта до 90,0 тыс. руб.;

- «Намтарай дурсалга» (Публицистика) – 1 грант до 100,0 тыс. руб.

- «Уран үгын оршуулга» (Художественный перевод) - 1 грант по 100,0 тыс.руб.

5. ТРЕБОВАНИЯ К ПРОЕКТАМ

5.1. Соискатели гранта подают документы в Министерство культуры Республики Бурятия в комплекте:

5.1.1. Заявка;

5.1.2. 2 экземпляра рукописи в печатном виде (формат А4, текст: шрифт Times New Roman, кегль 14, интервал 1,5) + электронная версия (на этикетке указать автора, телефон);

5.1.3. 2 отзыва на издание;

5.1.4. предварительная смета расходов на издание, включающая редакционно-издательские и полиграфические расходы;

5.1.5. справка об участниках подготовки издания: об авторах, соавторах (краткая

творческая биография, список основных публикаций, произведений), о главном редакторе, составителях, художниках и оформителях с указанием фамилии, имени, отчества, года рождения, адреса проживания, телефонов).

5.1.6. Согласие автора на издание книги и передачу исключительных прав на издаваемый тираж книги.

5.2. В конкурсе участвуют рукописи авторов, проживающих на территории Бурятии.

5.3. Всем изданиям, поступившим на Конкурс, присваиваются регистрационные номера.

5.4. К рассмотрению принимаются заявки, которые отвечают всем требованиям, представлены в полном объеме и в установленные сроки. Заявки, поданные позже объявленного срока, к рассмотрению не принимаются.

6. ОРГАНИЗАЦИЯ КОНКУРСА

6.1. Грантозаявитель имеет право представить только одну заявку.

6.2. В целях организации проведения конкурсов Министерство культуры Республики Бурятия образует Экспертный совет. Проведение экспертизы заявок на получение грантов и принятие по ним решений осуществляются Экспертным советом с привлечением литературных критиков, искусство-

ведов, специалистов в области издательского дела.

6.3. На первом этапе рассматриваются все поступившие заявки и определяются победители конкурса – рукописи, рекомендуемые к изданию.

6.4. На втором этапе определяется издающая организация.

6.5. Победителями конкурса признаются участники, набравшие максимальное количество баллов по следующим критериям:

- соответствие проекта целям и условиям Конкурса;

- уникальный характер проекта;

- общественная значимость проекта;

- обоснованность запрашиваемых средств.

6.6. Члены Экспертного совета выполняют свою работу на общественных началах.

- Экспертный совет имеет статус временного коллегиального органа, созданного для определения победителей из числа заявленных на Конкурс проектов;

- Решения Экспертного совета принимаются большинством голосов ее членов и оформляются соответствующим протоколом.

- Допускается заочная экспертиза с обязательным последующим письменным протоколом.

- Члены Экспертного совета осуществляют предваритель-

ное чтение поступивших на Конкурс рукописей, определяя их соответствие требованиям Конкурса и подводят итоги конкурса. Решение Экспертного совета считается действительным, если за него проголосовало не менее 2/3 всех членов Экспертного Совета.

- Любой из экспертов может предложить Экспертному совету также обсудить целесообразность выхода в финал проекта, не набравшего достаточного числа голосов в ходе экспертизы. Если в ходе обсуждения и последующего голосования в поддержку этого проекта высказается большинство участников заседания, он также включается в число финалистов.

6.7. Члены Экспертного совета не могут представлять свои издания на конкурс грантов.

6.8. Заседание Экспертного совета оформляется протоколом. Результаты конкурса публикуются в газете «Буряад үнэн» и на сайте Министерства культуры Республики Бурятия.

6.9. Присланные на Конкурс работы возврату не подлежат.

Контактная информация:

Министерство культуры Республики Бурятия, ул. Ленина, д.30. Отдел музейного, библиотечного дела и народных художественных промыслов. каб.307.

Номин эрдэнтэ түрэ найр

Ринчин Санжимитупович Октябрина Гармаевна хоёр Шэтэ можын Агын тойрогой Шандали нютагһаа уг гарбалтай юм. Ринчин хүбүүхэн Гомбын Санжимитаб (нютагай зоной нэрлэдэгээр Бобонши) Бүүбэйн Мэдэгма хоёрой бүлэдэ 1930 оной январин 1-дэ алтан дэлхэйдэ мүнделэн түрэнэ намтартай. Эсэгын 1914 ондо нютагайнгаа эхин шатын хургуули дүүргэнэ байгаа. Октябрина басаган (Сэсэг гэжэ буряад нэрэтэй) 1935 оной модон хүхэгшэн Гахай жэлэй октябрийн 1-дэ Оргодой Бодонгууд омогой Шадангууд хүхүүрэй Абидын Дюдюгэй Гармын Дондогой бүлэдэ түрэнэ байгаа. Гармын Дондог Ом-

Багша – хүн түрэлтэнэй эгээл эртэ урдын мэргэжэлнүүдэй нэгэниинь мүн. Багша хүн хадаа сэлмэг найхан шарайтай, сэбэр сагаан сэдхэлтэй, оюун ухаан бодолтой, эльгэ нимгэнтэй, зулгы зохид зантай, зондо хүндэтэй, зориг ехэтэй байха ёхотой. Энэ бүлэ нигүүлэсхы сэдхэлтэй, гүнзэги эрдэм мэдэсээ олон үеын хурагшад шабинартаа сүм дамжуулжа ябаһан юрын багшанар лэ. Эдэмнай хэд бэ гэбэл, айл бүлэ болоһоор 55 жэлэйнгээ номин эрдэнтэ (изумрудна) түрэ найраа хаяхан наярһан наһатай багшанар Октябрина Гармаевна ДОНДОКОВА Ринчин Санжимитупович САНЖИМИТУПОВ хоёр гэшэ.

гэжэл шэлэнэ байха. О.Г.Дондокова Тугшанай дунда хургуулида хуралсал-хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшоор олон жэлдэ хүдэлхэн байгаа. хургуулидаа хуралсал-хүмүүжүүлгын ажал ябуулгы үндэр хэмжээндэ гаргахын тула ехэ оролдолго гаргадаг байһанайнгаа түлөө Октябрина Гармаевна Дондокова РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник болонхой. Коммунист О.Г.Дондокова хургуули болон нютагайнгаа ажахын эхин партийна эмхиин секретаряар хунгагадаг байгаа. Тугшан нютагай эхэнэрнүүдэй соведэй түрүүлэгшэ байһан юм. Ирагуу найхан хоолойтой Сэсэг Дондокова Тугшанай

55 ЖЭЛ СОО ЭЭМ ЭЭМЭЭ НИИЛҮҮЛЭН...

скын кооперативна техникум дүүргэдэ, Огшоогой районой Онгосоон нютагга райпогой түрүүлэгшээр хүдэлжэ байгараа, хүндөөр үбшэлжэ, 1940 ондо 31-тэйдэ наһа бараа хэн. Гуша хүрөөдүй ябаһан наһанайнх нүхэр – Алхана нютагһаа гарбалтай Түгдэмэй Намажаб (зоной дунда "Намажаан абгай" гэжэ нэршэнэ) үхэрэй хоёр эбэр шэнгихэн басаган, хүбүүн үринүүдээ ехэ болгоходоо, тэдэнэйнгээ гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргэнэ юм. Урма зориггоо хухарангүй, урагшаа шармайһан хүн лэ иимэ бэрхэшээл түбэгүүдэ дабажа гарадаг ха юм даа. Эсэгынгээ наһа бараада, оройдоол 2-тойхон үлэнэн Ким хүбүүниинь абынгаа хураһан Омск хото ошожо, хүдөө ажахын институт дүүргэдэ, инженер-механик болоо хэн. һүүлдэ техникэскэ эрдэмэй кандидат боложо, бүхы наһаараа Буряадай хүдөө ажахын институтта багшалһан, доцент К.Г.Дондоков механическа факультэдэй деканаар хоёр дахин хунгадаһан, кафед-

рые даагшаар олон жэлдэ ажаллаһан габыятай. Ринчин хүбүүнэй бага балшар, эдир наһан хамтын ажал эмхидхэлгын, хүндэ индустриие хүгжөөлгын, дайнай урда тээхи ба дайнай үеын хатуу шэрүүн жэлнүүдтэй тудалдаһан юм. Нютагайнгаа эхин, Табтаанайн колхозно-залуушуулай хургуулинууды дүүргэдэ, Ринчин Санжимитупов Шэтын хүдөө ажахын техникумдэ хуража, техник-механик болоод, арбаад жэлдэ түрэл колхоздоо, машинно-тракторна станцинуудта ажаллаа хэн. 1957 оной хабар Шэтын хүдөө ажахын техникумэй оюутан Ринчин Санжимитупов Дулдаргын дунда хургуули дүүргэнэ Сэсэг Дондокова хоёр хуби заяагаа холбожо, гэр бүлэ болоһон байгаа. Зангаараа таараһан, заяагаараа ниилэнэн эдэ хоёрой инаг дуран халбаран бадаржа, үхибүүд хубаряа нааб даа. Олоһон эрдэм мэдэсээ үхибүүдтэ дамжуулхын тула Ринчин Санжимитупович багша болохы шийдээ хэн. Тиин Буряадай багшанарай

училищида дүрбэн жэл соо заочноор хуража гараадаа, хуралсал-хүмүүжүүлгын үндэһэ хууритай, онол аргануудтай танилсаһан байгаа. Саашадаа Шэтын багшанарай институтдай географическа факультет дүүргэбэ. Р.С.Санжимитупов юрэнхы эрдэмэй Тугшанай 8 жэлэй болон дунда хургуулинуудта хүдэлхэдөө, аха классуудай хурагшадта физикэ, географы, астрономы, черчени заадаг байгаа. Тэрэ машина техникэ судалалгы үхибүүдтэ заажа, оньһон техникын түхээрэлгэ хэрэгсэлнүүды дамайгаар ойлгуулжа үгэдэг хэн. Дүй дүршэлтэй багша жэл бүхэндэ классай хүтэлбэрилэгшөөр хүдэлдэг бэлэй. хургуули дүүргэхээ байһан гү, али оньһон техникэдэ дүйтэй хүбүүды суглуулжа, үргэн мэргэжэлтэй механизаторай, шофёрой курс дүүргүүлжэ, үнэмшэлгэ абхуулдаг байһан юм. Харгыгар ябалгын аюулгүйе сахиха дүрим бүхы шахуу хурагшадта ойлгуулдаг байгаа. Ринчин Санжимитупович Агын тойрог соогоо түрүүлэн

"Машина техникэ заалгын" кабинет эмхидхэн байгуулан алдартай. Эдэ бүхы онсо шэнжэтэй онол арганууды хургуулиин ажалда анха түрүүлэн нэбтэрүүлхэнэйнгээ түлөө СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Зарлигаар Ринчин Санжимитупович Санжимитупов Арадуудай Хани Барисаанай орденээр шагнагдаа хэн. Эрдэм мэдэсээ дээшлүүлгээгүй хаа, холо ошохогүй байһанаа ойлгоһон Октябрина Дондокова Буряадай Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институттай биохимическэ факультет заочноор дүүргэжэ, юрэнхы эрдэмэй Тугшанай 8 жэлэй болон дунда хургуулинуудай хурагшадта ботаника, биологы, хими зааһан юм. Октябрина Гармаевнада заалгаһан олоһон хурагшад химеэр үнгэргэгдэн олимпиадануудта амжалтатыйгаар хабаадаг байгаа. Гүнзэги эрдэмтэй, энэрхы найхан сэдхэлтэй багшадаа хурагшад дуратай хэн. Ушар иимэһээ олоһон басагад хими, биологийн багшын мэр-

хургуулиин, "Онон" колхозой уран найханай бүлгэмэй ажал ябуулгада эдэбхитэйгээр хабаадажа, районой, тойрогой, областной харалгануудта Хүндлэлэй грамотануудта, дипломуудта нэгэнтэ бэшэ шагнагдаһан алдартай. Гэр бүлэ болоһоор 55 жэлэйнгээ номин эрдэнтэ түрэ найраа наяржа байһан О.Г.Дондокова Р.С.Санжимитупов хоёр Алхана бүүрал баабайһаа түшэлгэтэй, Онон хатан эхэнээ үршөөлтэй байһанайнгаа ашаар бэе бэедэ найдамтай түшэг тулгууринь боложо, нэгэ нэгэнэйнгээ ээмые нэнгэжэ, гар гарһаа дүнгэлсэжэ ябаһан багшын ажалай ветеранууд иимэ ехэ зам гаталжа, үндэр дабаанай оройдо гараба гэшэ. Энэ эбтэй эетэй бүлэ 5 үхибүүтэй: 3 басагатай, 2 хүбүүтэй; тэдэ 6 ашанараа, 8 эзэнэр болон 5 эзэнсэрнүүдээ үргэлсэжэ, харалсажа, Дулдарга хууринда дүрбэн тэгшэ, дэлгэр тэнюун, дүүрэн жаргалтай, амгалан тайбан ажаһуунал даа. **Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.**

УРАН ЗУРААША, ЗОХЁОЛШО

Хада уулата Захаамнай аймагаймнай Дархинта тоонтотой, манай эгээл хүндэтэй, эрхим хүнэй нэгэн болохо, уран зурааша, сурбалжалагша, дайнай ба ажалай ветеран Доржо Дымпилович ГАРМАЕВ ахатамнай март нарын эхээр 85 наһанайнгаа ойе угтахань.

Аяар тэрэ холын 1927 оной хагсуу шэрүүн хабарай мартын арбанда Убашын Шагдарай ехэ басаган Намжил хүбүүтэй боложо, Доржо гэжэ нэрлээ хэн. Нарайхан хүбүүгээ эльгэ зүрхөөрөө энхэрэн, урихан дулаанаар бүүбэйлэн хүмүүжүүлээ.

Тоонто Дархинтынгаа хурьһэтэ газарые хүл нюсэгөөр умбажа, үетэн хүбүүд, ургажа ябаһан улаан бургааһад: Долсон нагасын хүбүүн Бамбаа, Бальжанай Прокопий, Цыдэнэй Дымбаа Лубсан хоёр, Гонгорой Бата-Ошор гэгшэдээрээ тэрэ сагай загаһанай элбэгтэ Дархинтынгаа энди хорго хуулин, томо эзбгэнүүдые, хадаринуудые, метр шахуу шорын гутаарнуудые баридаг хэн. Панаха харбайха хайратай эжынь хүндөөр үбшэлжэ, наһан боложо, арбан гурбатайдаа үншэрэн үлөө бэлэй. «Үншэн хүбүүнэй арһан соо ябаагүй хүн юу мэдэхэб даа», – гэжэ Доржо Дымпилович нэгэтэ бэшэ ханамжаяа дурдаа бэлэй.

Тэрэ сагай хэмжүүрээр 5-6 класс дүүргэнэн хүн ехэ эрдэм номтой гэжэ тоолодолог тула өөрын хүбэлгэн хурса ухаатай хадаа колхозой правленийн зүгһөө Сахирта счётоводой курсада хуража гараад, бага наһанһаа харьюсалгатай ажалда, түрүүлэн «Улаан Малшан»

колхозойнгоо счётоводоор, һүүлээрнь аймагайнгаа собестэ хүдэлжэ, арбан долоотойдоо арминин албанда татагдажа, зүүн захын дайнай фронтдо эльгээгдээ хэн.

Японой дайнда хабаадалсажа, дайсаанаа даралсаад, Хабаровскда байрладаг Советскэ Союзай Маршал Р.Я. Малинскиин штабта гол зураашаар албаяа үргэлжэлүүлбэ. Эндэ албанда байхадаа, хургуулиа дээшлүүлжэ, үдэшин хургуулида хураа. Коммунист партиин гэшүүн болоо. 1953 ондо арминин албанһаа табигдажа, нютагаа бусаа хэн.

Эрхүүгэй дээдэ партийна хургуулида хуража гараад, Бэшүүрэй аймагай партийна комитетдэ хүдэлжэ байһанаа, «Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетнүүдэй редакцияда уран зураашаар 1962 онһоо наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлөө. Ажалда амжалта туйлаһан, ажалай түрүүшүүлэй хүрэгүүдые, найр наадануудай плакадуудые зуража, газетнүүдые шэмэглээ.

Эрхүүгэй партийна хургуулида хуража байхадаа, наһанайнгаа хани нүхэр Роза Афанасьевнай золгожо, айл бүлэ боложо, хоёр хүбүүтэй болоо хэн. Хоёр аша басагатай. Тээд «гай газар дороһоо» гэжэ Роза Афанасьевна хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, мүнхэдөө нойрсон унтаа бэлэй. Ахатамнай гашуудалай гунигта абтан, хүндэ жэлнүүдые дабан дабшаа.

Гансал «Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетнүүдээ шэмэглэн хуугаагүй, хургуулида үзээ номуудые, уран зохёолшодой, эрдэмтэдэй номуудые шэмэглэнэн намтаргай.

75 наһанайнгаа дабаан дээрэ хани нүхэдэйнгөө дурадхалаар, Буряад Республикын Президентын Захиргаанай, Соёлой министерствын ба республикын ветерануудай Соведэй туһаламжаар 2002 оной апрель соо өөрынгоо персональна выставкэ эмхидхээ хэн. Буряад ороноо суурхуулан бэлигтэй бэрхэ Советскэ Союзай болон Социалист Ажалай Геройнуудай, зохёолшодой, артистуудай хүрэгүүдые, мүн байгаалин гоё шэнжые зураглаһан зурагууд, хамта дээрээ хоёр зуугаад зураг Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран зурагай музей соо дэлгэжэ, харагшадаа урмашуулаа бэлэй. «Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ» гэнэн хүндэтэ нэрэ зэргэ тэрээндэ олгогдоо хэн.

– Агууехэ дайнда баатарлигаар унаһан нютагаархинайнгаа нэрэнүүдые хэтэ мүнхэдөө дурсахаар тоонго Дархинтадаа хүшөө бодхоогты, – гэжэ аймагаймнай ушаридагша В.В. Аюшеев дурадхаба гэжэ дуулгахадамни, ахатамнай эхээр баярлаа бэлэй.

– Энэ хэрэгые үетэн нүхэдөөрөө үнидэ зугаалдаһан аад, бүтээгдээгүй, ханаам дунда ябадаг юм хэн. Ямар хайн юумэ дуулгабаш, бишни сагтаа энэ хүшөөгэй эскиз бүтээжэ үгэхэб.

Зуража үгэнэн эскизээрнь Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда баатарлигаар унаһан нютагаархидайнгаа нэрыень мүнхэлхэн хүшөө 2003 ондо бодхоогдоо хэн.

Ямаршые хаа, нютагтаа туһатай байхые оролдодог. Нютагаа зураһан зурагын

шэнээр баригдаһан клубай нэгэ ханыень шэмэглээ. Таабай, төөбинэрэйнгээ гуламтые мүнөөнэй залуушуулай мэдэжэ ябахаар, урда саһаа хуужа байһан хууринуудай карта зуража, зондоо бэлэглээ, номдоо оруулаа.

Доржо Дымпилович ахатамнай үндэр наһатайшые хаа, мүнөө амар хуудаггүй. ветерануудай Соведэй эдэбхитэй гэшүүн, СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн хадаа хурдан ухаанһаа түрэнэн бодолнуудаа, энэ ута наһан соогоо үзэнэн хараһанаа бүхөөр хадуужа, хурса гуурһаар «Судьбы цветное полотно...» гэнэн ном соогоо найруулжа гаргаа.

«Буряадай түрүү хүнүүд» гэнэн конкурсын «Сагаан үбгэн» гэнэн номинацида лауреат болоходонь, ехээр баярлаа бэлэйбди. Хүндэ хэсүү сагые обёоржо гү, үгышые хаа, ерээдүйн мүнхэ сэлмэг тэнгэри тухай үндэр бодол түрүүлхэн эскиз-туршалганууд Доржо Дымпилович ахатамнай «абдар» соо байгаал бээ.

Уран бириин дуушанда 85 наһанайн ойгоор дашарамдуулан: – Эдэ бүгэдые эхын буянгаар туйлаһанаараа тогтонгүй, бэе элүүр, энхэ тайбан, үлзы жаргалтай, үшөө олон жэлнүүдтэ Алла Алексеевнатайгаа халуун сайгаа хорон, һонин һорьмойгоо зугаалдажа, хүл хүнгэн хуухатнай болгогой! – гээд, Дымбрил дүүшни Роза нүхэртээ амаршалнабди.

Дымбыл ГАРМАЕВ, ажалай ветеран, Буряад Республикын габыята барилгашан.

Арадайнгаа ёһо заншалаар ажаһууял!

ТООНТО НЮТАГ

Зунай найхан сагта ламбагайнар нютагай обоо тахина.

Энэ тахилгада сүлөө оложо, холо ойрые хэмжэнгүй, түрэнэн, байһан нютагаа хүндэлжэ, шүтэжэ хабадалсаха арга бии. Эдэе хоолоо зохидхоноор бэлдээд, нэгэ сэдхэл сэдхээд, һайн ябаһанаа мэдүүлжэ, баярые хүргэхэдэ тон һайн. Баршагтай, үйлэтэй яабал, гомдол оруулжа байнгүй, хүлисэл гуйжа, тордолсожо, хамгаалан һуухыне зальбарха ёһо байна. Үбэр дээрээ һуулган, хүрээлэн байха тоонто нютагаһаа эльгэн газар байхагүй. Обоодо гараһанай һүүлээр, эхэ эсэгынгээ бууса арюудхан, хүлөө шоройдоһон газартаа, хүйһэн бүтэнэн буусадаа, үбдэг дээрээ һуужа мүргэжэ, доро дохижо адиста хүртэхэ ёһо заншалые хадуун яабал, ехэ һайн. Буусаараа хүльбэржэ, хүхижэ, баахан наһаяа ханажа, жаргаад абахада буруу бэшэ.

БУРХАНДА НҮЗЭГ

Эхэнэр хүн үглөөгүүр эртэхэн бодожо, шууяагүй найхан сагта үглөөнэй нара угтуулан, гэртэхи тоһо шоройгоо арилгажа үрдихэ. Бээе, бурханаа арюудхан, адис уюулжа, бурханайнгаа урда хүл дээрээ зогсожо мүргөөд, эрхиеэ татан мааняа уншбал, тэгшэ сэдхэл мүнделэхэ. Аманай алдуури, нүгэлөө нимгэлжэ, хүлисэл гуйжа, олоной тула буян урибал, буруу бэшэ. Богонихон саг соо үнэн зүрхэнһөө һүзгэлжэ, бурхандаа сайханаа үргэжэ, алибаа юумые һайн тээшэнэ, болохо тээшэнэ бодожо, эблэрүүлэн ханабал, ажабайдал номгон сагаан, урагшатай байхань лабтай.

ҮГЛӨӨНЭЙ САЙН ДЭЭЖЭ

Үглөөнэйнгөө сайн дээжые агаарай сэбэрхэн байхада, яаралгүйхэн газар гаража үргэхэдөө, олон тэбье, обоо уула нэрээр таамаг дурдангүй, эхэ дэлхэйдээ, орон нютагаа ханаад, амгалан байдалай түлөө зальбарбал, олоной түлөө оролдожо үргэбэл, өөртөө туһалха гэжэ байха. Үдэрэй тодхорһоо хүн бүхэн зайлажа, үйлын үри багатай байхыне тула гуйбал, буруу бэшэ. Тусхай хэрэгэй гарабал, бурханай шабинарта уншалга хүүлэхээ, үгы гэбэл, угаа уһанда алдахагүй, уг гарбалай ута жолоо баряашад, нангин уялгата бурядай ёһо заншал, гурим тахигша, тэнгэрин үргэлтэ зондо зүб мүрөөр хандабал, алдуу бэшэ.

АЯН ЗАМДА ГАРАХАДАА

Аян замда гарахадаа, хашаргүй һүеэ гаргажа үргэхэ. Урагшатай, ханаһан хэрэгээ һаадгүй бүтээгээд, гэртээ тэгшэ түгэлдэр бусажа ерэхын тула харгын харуулшадта хандажа, ороһна таряа, эдэ үргэжэ ябахада болоно. Харгыда ябахада, олон дабаан бии. Тогтоод үргэбэл, иигэжэ нөлбожо, хэдэн тээшээ хараад шээхэ, бэе бээе ооголжо, тоосохо огтолон таарамжагүй байна. Ойлгомжо муутай байбал, нэгэ монсогор мааняа уншаад, зальбараад, тогтонгүй гарабал, баһа ойлгосотой байна. Аянда эсээд амарха гэбэл, эдэ болгоной гэр олон, туалет бии. Хаанашье яба, бээе сэбэрхэнээр абаад, нарилан һагад сэдхэлээ табижа нурабал, бэе амар, харгы зам, ажабайдал булта сагаан байха гэжэ бодомоор байна.

ҮДЭШЫН САГ

Ажалай һүүлээр гэртээ ороходоо, хүнгэхэн хубсаһаяа үмдэжэ, ухаа толгойдоо сүлөө үгэжэ, амтатайхан эдэе гэр бүлөөрөө хамта шанажа эдихэ. Үхи хүүгэдээрээ адлихан энеэлдэжэ, шууяа, хөөрэлдэхэдэ ехэл найхан амаралта болоно. Унгаридаа ороходоо, өөдөгүи юумэнэй, үлүү сэдхэлэй үбшэ бэдэржэ, огтолон хэрэлдэжэ болохогүй байна. Бээдээ энхэ элүүрые хүсэбэл, ута наһан, удаан жаргалда дуратай байбал, амарха сагтаа эб найрамдал зохёожо, инаг дураараа тэжээбэл, һүниин муу зүүдэн, үдэрэй хүндэ һанал арилха.

Сэсэг ДАМБАЕВА.

(Үргэлжэлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябрийн 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябрийн 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январийн 12-ой, 19-эй, 26-ай, февралын 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй дугаарнуудта).

На высоком языке, сообщая о смерти высококочимого монаха, ламы или уважаемого всеми начальника, руководителя, использовали более приемлемые для данного случая и обстановки слова.

Түрэл урилха - хүнд, - ехэ санаартан, бодисада хүнэй наһа барахада хүндэлжэ, түрэл урилба гэдэг байгаа.

* На высоком языке умереть или дословно переходить в другое состояние.

Тэргүүн - хүнд, - толгой, тархи. Бурханай толгой гэхгүй, хүндэлжэ бурханай тэргүүн гэхэ.

* На высоком языке-голова.

Тахил - 1. бурханай урда ехэ гоёор шэмэглэжэ табигдаһан эдэн гү, али ундан болоно. 2. Холбоо үгэдэ «бурхан тахил» гү, али «тахил бурхан» гэхэдээ, «тахил» гэжэ үгэ «бурхан» гэнэн удхатай болоно. 3. Юрын хэлэндэ «тахил табиha» гэхэдээ, хүбүүнэйнгээ һамга абаха болоходонь, хүбүүнэй гэртэхин зарим түрэлнүүдээрээ сугларжа, басаганай гэртэхинтэй танилсажа, түрэ хуримаа үнгэргэхэ болзороо зүбшэхые хэлэнэ.

Тахилшан - хуралай үедэ бурханай урда хээе ямар тахил үргэжэ, ямарыень хуряжа, шэнэлжэ байхаб гэжэ хуу мэдэхэ, шадаха лама болоно.

Лама бүхэн тахилшан боложо шадахагүй, юүндэб гэхэдэ, рапсал, догшод гэжэ номуудые сээжэр уншахын саана, бүхы тахилай зүйлнүүдые уран гоёор шэмэглэжэ, тахил балингуудайнгаа ута богонийе, түхэл маягынь нүдөөрөө хёрхоор багсаамжалжа, гараараа урлан хэжэ шадаха хэрэгтэй юм.

Тахил - 1. дары богам, жертвоприношения
2. в парных словах "божки"
3. свататься

Тахилшан – лама, читающий наизусть рапсал и докшиты, хорошо знающий формы и размеры жертвенных предметов и умеющий искусно лепить их из теста. Во время молебна он четко следит, чтобы в нужное время подносились и уносились жертвоприношения, свечи, ритуальная пища, питье, благовонь и т.п.

Түгэдэй түрүүшын ламанар. Түгэд орондо, Тэсэрэн Дэбзэн хаанай үедэ шажан үни нэбтэржэ эхилһэншые һаа, тэндэ өөрын түгэд ламанар үшөөл бии болоогүй байгаа. Лама багшанарые Энэдхэг, Балба, Хитад ороннуудһаа заладаг һэн. Энэл үедэ аяар 108 дасанһаа бүридһэн Самья комплекс 764 онһоо 775 он болотор 12 жэл соо баригдажа дүүрбэ. Энэ дасангү-

Табан гарагта түрэнэн үхибүүд түбэлгэн бэрхэ, ута наһатай, нүхэдөөр олон ябаха.

удай арамнайн баяр найр бүхэли жэл соо болоһон ха. Иигээд лэ өөрын, түгэд ламанар аргагүй хэрэгтэй болобо. Тээд түгэд зон ламын санаар барижа шадаха гү, үгы гү гэжэ тон түрүүн элирүүлхэ хэрэгтэй байба. Тиимэһээ «туршалгын санаар» гэшые хүртөөгөөд үзэхэ гэжэ шийдээ. Долоон түбэлгэн бэрхэ хүбүүдые шэлэжэ, тээдэндэ «туршалгын санаар» олгоо. Хэрбээ тээд эгээн түрүүшын долоон түгэд хүбүүд тангаригаа барижа шадангүй, санаараа алдаа һаань, түгэд зонһоо лама бии болохо гэжэ хэншые этигэхэ үгы һэн. Тээд тээд долоон хүбүүд тон наринаар санаараа барижа, ехэ эрдэм ном шудалжа, ехэ зиндаатай ламанар боложо шадаа. Тээд хэд бэ гэхэдэ, Түгэдэй түүхэдэ нэрэнэ алтан үзэгөөр һиилэгдһэн.

Пагор Вайрочана, Чим Шакьядева, Ва Еше Вангпо, Гэнлэм Гялва Чокянг, Ма Ринчен Чок, Конлун Вангпо, Сан Лэгдун – эдэ болоно. Бултадаа гэлэн сан аартай байһан, хожомынь Ва Еше Вангпо. Самья дасангуудайнгаа эгээн Ехэ лама болоһон, тийхэдэ Пагор Вайрочана

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

тэрэ сагай эгээн бэрхэ оршуулагша байһан гэхэ.

* Первые ламы Тибета. Во времена короля Тисрен Дыбзена (742-797 гг.) при помощи духовного руководства Арья Падмасамбхавы и Арья Шантаракшиты в Тибете был построен первый буддийский монастырский комплекс Самья, состоящий из 108 храмов. Он представлял собой буддийскую систему Вселенной. Назрела настоятельная необходимость утвердить из числа тибетцев буддийских монахов и организовать монастырскую общину в Самье. Чтобы проверить, могут ли быть тибетцы утверждены в звании монахов или сказать, могут ли нет тибетцы сдержать обет монашества, семьмышленных тибетских мальчиков были отобраны и утверждены как монахи-новички главным аббатом Арья Шантаракшитой и другими индийскими бхикус (Гелунгами), выполняющими обязанности членов комиссии по посвящению в монахи.

Это событие имело место в Тибете в 779 году и известно под названием «пробное по-

Буянтай хүн нэгэ арга оложо, бурханай хургаалда ороһон лэ байха.

священие». Провались эта решающая проверка тогда, никогда бы в Тибете больше не проводились посвящения в монахов, по крайней мере, во времена Шантаракшиты и правления короля Тисрен Дыбзена, так утверждают историки. Но, к счастью, она оказалась успешной и в последующие годы произошло

множество посвящений с куда большим числом кандидатов. Затем последовало установление 12 главных монастырских общин в центральном Тибете и двух отдаленных общин в Ерге и Чимпу.

Вот первые семь кандидатов, имена которых золотыми буквами внесены в тибетскую историю как «семь испытанных кандидатов».

Пагор Вайрочана, Чим Шакьядева, Ва Еше Вангпо, Гэнлэм Гялва Чокянг, Ма Ринчен Чок, Конлун Вангпо, Сан Лэгдун. Ва Еше Вангпо позже стал первым тибетским аббатом Самья, а Пагор Вайрочана стал самым известным переводчиком ранней истории тибетского буддизма.

Ушарал - хэрэгтэй "юумэнтэе" уулзаха, дайралдахые хэлэнэ. Хүнэй бэеие найман сүлөө, арбан ушаралта, олдохое хомор, «эрдэнтэ хүмүүнүү бэе» гэжэ нэрлэдэг. Арбан ушаралай нэгэнинь - бурханай номтой уулзахые хэлэнэ. Энэ хадаа бурханай хургаалай дэлгэрһэн газар, бурханда хүзэгтэй эхэ эсэгэ, бурханай номой удхые ойлгуулха багша, номой заабаряар ябахада дэмжэхэ нүхэд, бурханай хургаал шудалхада туһалжа, даган баясаха танилнууд, түрэлнүүд гээд лэ, ушарал олон шалтагаанһаа дулдыдаха юм. Ушарал гээшэ хүн бүхэнэй эртын буянай хэмжээнһээ болохо юм. Зүг бүриһөөн тэрэсүүдтэ хүрээлэгдээд байгаашые һаа, буянтай хүн нэгэ арга оложо, бурханай хургаалда ороһон лэ байха. Тойроод бүхы зоной бурханда зальбаржа байхада, нүгэлтэй хүн юушые дуулаагүй, юушые ойлгоогүй үнгэршэн байха. Ехэнхи зон нүгэл зорюута хэхэ гэдэггүй, олон юумые ойлгоогүй байһан дээрэһээ хэдэг гээшэ. Юумэ ойлгонгүй (мэдэнгүй) байхые

санскрит хэлэн дээрэ «авидья» (avidya) гэдэг. Бурханай хургаалда хүн бүхэн өөр өөрынгөө харгыгаар ерэдэг. Судар соо бурханда хандалгые дүрбэн янзын моринтой сасуулдаг. Нэгэдэхи морин ташуурай һүүдэр лэ хараад, гүйдлөө түргэдүүлдэг. Хоёрдохинь, ташуурай ноһондонь хүрөө һаа, гүйхэ. Гурбадахинь, ташуурай мяхандань хүрэхэдэ урагшаа ябаха. Дүрбэдэхи морин буришые хашан - ташуурай яһандань хүрөөгүйдэ хүдэлжэ үгэхгүй. Тигээд эдэ дүрбэн моридоо хүнтэй сасуулхада, нэгэдэхи морин хаана холын нютагта нэгэ хүн үхэшэбэ гэжэ дуулаад, оршолоной байдалай мүнхэ бэшые ханажа, бурханда зальбаржа эхилһэн хүнтэй адли. Хоёрдохинь морин өөрынгөө нютагай нэгэ таниха хүниие үхэшэбэ гэжэ дуулаад, бурханда хандаһан хүнтэй адли. Гурбадахинь морин өөрынгөө түрэлэй хүнэй үхэшэхэдэ тэрэндэ ехэ сошордон, бурханда зальбардаг болоһон хүнтэй адли. Дүрбэдэхи морин өөрөө бээерээ ехээр үбшэлжэ зобоходоо, аза талаангүй, урагшагүй ябахада, оршолоной байдалда дураа гутажэ, бурханда этигэдэг болоһон хүнтэй адли.

Любовь НАМЖИЛОН.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Понедельник, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (06.00-23.30) and Program Name (ДОБРОЕ УТРО, КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА, ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ, ЖИТЬ ЗДОРОВО!, МОДНЫЙ ПРИГОВОР, КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ, ПРАВО НА ЗАЩИТУ, ДРУГИЕ НОВОСТИ, ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ, ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО, СЕРДЦЕ МАРИИ, ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ, СУБИТИРАМИ, ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!, ПУСТЬ ГОВОРЯТ, ВРЕМЯ, ЛИЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, КРАТКИЙ КУРС СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ, ПОЗНЕР, НОЧНЫЕ НОВОСТИ, ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ, БЕЛЫЙ ВОРОТНИЧОК, РОССИЯ, УТРО РОССИИ, ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО С НОВЫМ ДОМОМ!, О САМОМ ГЛАВНОМ!, ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ, ХОЗЯЙКА МОЕЙ СУДЬБЫ, ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ, ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ВЕСТИ, ЕФРОСИНЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ, КРОВИНУШКА).

Table with 2 columns: Time (18.55-02.10) and Program Name (БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА, ПРЯМОЙ ЭФИР, СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!, ДЫШИ СО МНОЙ, СЧАСТЬЕ ВЗАИМЫ, АНЖЕЛИКА БАЛАБАНОВА, РУССКАЯ ЖЕНА ДЛЯ МУССОЛИНИ, ВЕСТИ +, ПРОФИЛАКТИКА).

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (08.00-02.25) and Program Name (ЕВРОНЬЮС, НАБЛЮДАТЕЛЬ, ПЕРРИ МЭЙСОН, ВЫСШАЯ ЦЕННОСТЬ - ЧЕЛОВЕК, БОРИС АНАНЬЕВ, ЛИНИЯ ЖИЗНИ, КРАСОТА КНИГ, СПЕКТАКЛЬ «БУМАЖНОЕ СЕРДЦЕ», 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ М/Ф «ХВОСТЫ», ДНЕВНИК БОЛЬШОЙ КОШКИ, МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ, ЗНАМЕНИТЫЕ АНСАМБЛИ, ГИЛБЕРТ КИТ ЧЕСТЕРТОН, В ВАШЕМ ДОМЕ, ГЛАВНАЯ РОЛЬ, САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА, МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР, ЖИЗНЬ ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫХ ИДЕЙ, АСАДЕМИА, ТЕМ ВРЕМЕНЕМ, ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ КАМЕРА, ХЛЕБНЫЙ ДЕНЬ, Г. СВИРИДОВ. КАНТАТА, НОЧНЫЕ ОБЛАКА, КОНЦЕРТ).

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time (07.00-08.45) and Program Name (ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА, ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС «. ПОГОДА, УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ ПОГОДА).

Table with 2 columns: Time (08.50-01.40) and Program Name (СМЕШАРИКИ НА «АРИГ УСЕ», МУЛЬТИК-ЛАНЧ, ШКОЛА РЕМОНТА, УНИВЕР, ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ, ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС, БАРВИХА, БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ, ДОМ-2. LIVE, ПОЦЕЛУЙ НА УДАЧУ, ИНТЕРНЫ, РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ. ПОГОДА, СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС, ПИСЬМА К ДЖУЛЬЕТТЕ, ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ, НАБЕРЕЖНАЯ ОРФЕВР, 36).

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.30-22.25) and Program Name (06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 ЗУРХАЙ, ГИЛБЕРТ КИТ ЧЕСТЕРТОН, ДЕТЕКТОР, ПРО-ОБЗОР, ЧУМУАТА, ХОРОШЕЕ КИНО, ВКУСНО, 12.55 ВРЕМЯ ЖЕНЩИН, ТАЙНЫ ВЕКА, ЧУЖИЕ ТАЙНЫ, ЛУБЯНКА, ЛИТЕЙНЫЙ, 4, ОБЗОР, ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ, ВАШЕ ПРАВО, ПРОКАТЕ, СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ, ПРОГРАММА 7, ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ, СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, АТЛАНТИДА, ОТРЯД ПО БОРЬБЕ С МАФИЕЙ).

Table with 2 columns: Time (00.30-03.20) and Program Name (ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ, НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (17.05-00.30) and Program Name (07.00, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ, М/С «СОНИК ИКС», ЧАРОДЕЙКИ, СКУБИ И СКРЕППИ, СВЕТОФОР, МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ, ДЕТКА, ИСТОРИЯ РОССИЙСКОГО ШОУ-БИЗНЕСА, КАДРОВ, СКУБИ ДУ, ГДЕ ТЫ?, АЛАДДИН, НОВАТОРЫ, МАДАГАСКАР-2, ПОБЕГ ИЗ АФРИКИ, НА ИГРЕ - 2. НОВЫЙ УРОВЕНЬ, ГАЛИЛЕО, ВОРОНИНЫ, АНГЕЛЫ ЧАРЛИ, КИНО В ДЕТА-ЛЯХ, С Ф. БОНДАР-ЧУКОМ, СТРОЙБАТЯ ПРОИЗВОДСТВО КОСТАФИЛЬМ).

НТВ

Table with 2 columns: Time (06.55-22.25) and Program Name (НТВ УТРОМ, ЛИТЕЙНЫЙ, 4, ОБЗОР, ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ, ВАШЕ ПРАВО, ПРОКАТЕ, СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ, ПРОГРАММА 7, ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ, СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, АТЛАНТИДА, ОТРЯД ПО БОРЬБЕ С МАФИЕЙ).

Table with 2 columns: Time (00.15-05.55) and Program Name (СЕГОДНЯ. ИТОГИ, ЧЕСТНЫЙ ПОНЕДЕЛЬНИК, ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ, ЦЕНТР ПОМОЩИ «АНАСТАСИЯ», В ЗОНЕ ОСОБОГО РИСКА, ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА, ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО).

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (07.00-06.25) and Program Name (07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 СЕЙЧАС, УТРО НА 5, КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ, ЧАСТНЫЙ ЗАКАЗ, МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ, ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ, ДЕТЕКТИВЫ, ДЕЛО РУМАНЦЕВА, КСЕНИЯ, ЛЮБИМАЯ ЖЕНА ФЕДОРА, НАЧАЛО, КОРОЛЕВА ШАНТЕКЛЕРА, КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ. ВЕСНА).

ДТВ

Table with 2 columns: Time (06.00-02.55) and Program Name (М/Ф ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ, СОСЕДИ, ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ, ПРИЯТЕЛЬ ПОКОЙНИКА, С.У.П., СМЕШНО ДО БОЛИ, КВН. ИГРАЮТ ВСЕ, ЗА СЕКУНДУ ДО КАТАСТРОФЫ, УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ, ВНЕ ЗАКОНА, МЫ С РОСТОВА, ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ, ПОЛУМГЛА, АНАТОМИЯ СМЕРТИ).

Вторник, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (06.00-23.30) and Program Name (ДОБРОЕ УТРО, КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА, ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ, ЖИТЬ ЗДОРОВО!, МОДНЫЙ ПРИГОВОР, КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ, ПРАВО НА ЗАЩИТУ, ДРУГИЕ НОВОСТИ, ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ, ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО, СЕРДЦЕ МАРИИ, ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ, СУБИТИРАМИ, ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!, ПУСТЬ ГОВОРЯТ, ВРЕМЯ, ЛИЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, КРАТКИЙ КУРС СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ, НОЧНЫЕ НОВОСТИ, ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ, СЛЕДСТВИЕ ПО ТЕЛУ, АПОЛЛОН-13, ЧУДЕСА ИСЦЕЛЕНИЯ, РОССИЯ, УТРО РОССИИ, ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО БАМБААХАЙ, ТАЙЗАН, УЛГУР, САГАЙ СУУРЯАН, О САМОМ ГЛАВНОМ!, ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ, ХОЗЯЙКА МОЕЙ СУДЬБЫ, ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ, ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ВЕСТИ, ЕФРОСИНЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ).

Table with 2 columns: Time (17.50-01.50) and Program Name (КРОВИНУШКА, БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА, ПРЯМОЙ ЭФИР, СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!, ДЫШИ СО МНОЙ, СЧАСТЬЕ ВЗАИМЫ, К ЮБИЛЕЮ. «НАИНА», ОХОТА НА ПРИЗРАКОВ, ВЕСТИ +).

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (07.30-02.30) and Program Name (ЕВРОНЬЮС, НАБЛЮДАТЕЛЬ, ПЕРРИ МЭЙСОН, СТОЛЦА КУКОЛЬНОЙ ИМПЕРИИ, ДАВИД КУГУЛЬТИНОВ. ПОСЛЕДНЕЕ, ПЯТОЕ ИЗМЕРЕНИЕ, ЗАБЛУДШИЙ, СИАНЬ. ГЛИНЯНЫЕ ВОИНЫ ПЕРВОГО ИМПЕРАТОРА, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ М/Ф «ХВОСТЫ» И ТОЧКИ, ДНЕВНИК БОЛЬШОЙ КОШКИ, МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ, ЗНАМЕНИТЫЕ АНСАМБЛИ, 03.50 Д/Ф «АНТУАН ЛОРАН ЛАВУАЗЬЕ», ВОЛШЕБНЫЙ ЕГИПЕТ: ХРОНИКИ ВЕЧНОСТИ, ГЛАВНАЯ РОЛЬ, ВЛАСТЬ ФАКТА, МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР, ЖИЗНЬ ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫХ ИДЕЙ, АСАДЕМИА, ИГРА В БИСЕР» С ИГОРЕМ ВОЛГИНЫМ, ЖИВИ И ПОМНИ, ШТРАУС. НЕ ТОЛЬКО ВАЛЬСЫ).

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time (07.00-08.00) and Program Name (ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА).

Table with 2 columns: Time (07.30-01.40) and Program Name (СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС, М/Ф УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ. ПОГОДА, СМЕШАРИКИ НА «АРИГ УСЕ», МУЛЬТИК-ЛАНЧ, УНИВЕР, ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ, ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС, БАРВИХА, БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ, ДОМ-2. LIVE, ПИСЬМА К ДЖУЛЬЕТТЕ, ИНТЕРНЫ, РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ, ТОЧКА ЗРЕНИЯ, ПРОСТО ДРУЗЬЯ, ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ, ПРОПАВШИЕ).

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.30-22.00) and Program Name (06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 ЗУРХАЙ, ГИЛБЕРТ КИТ ЧЕСТЕРТОН, ДЕТЕКТОР, ПРО-ОБЗОР, ЧУМУАТА, ХОРОШЕЕ КИНО, ВКУСНО, 12.55 ВРЕМЯ ЖЕНЩИН, ТАЙНЫ ВЕКА, ЧУЖИЕ ТАЙНЫ, ЛУБЯНКА, ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ, СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, АТЛАНТИДА, ОТРЯД ПО БОРЬБЕ С МАФИЕЙ).

Table with 2 columns: Time (00.30-03.20) and Program Name (ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ, НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (05.55-01.30) and Program Name (07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ, М/С «СОНИК ИКС», ЧАРОДЕЙКИ, СКУБИ И СКРЕППИ, СВЕТОФОР, МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ, ДЕТКА, ИСТОРИЯ РОССИЙСКОГО ШОУ-БИЗНЕСА, КАДРОВ, СКУБИ ДУ, ГДЕ ТЫ?, АЛАДДИН, НОВАТОРЫ, МАДАГАСКАР-2, ПОБЕГ ИЗ АФРИКИ, НА ИГРЕ - 2. НОВЫЙ УРОВЕНЬ, ГАЛИЛЕО, ВОРОНИНЫ, АНГЕЛЫ ЧАРЛИ-2, ДЕТАЛИ. НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ, СТРОЙБАТЯ).

НТВ

Table with 2 columns: Time (06.55-01.30) and Program Name (НТВ УТРОМ, ЛИТЕЙНЫЙ, 4, ОБЗОР, ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ, ВАШЕ ПРАВО, ПРОКАТЕ, СПЕЦРАССЛЕДОВАНИЕ, ПРОГРАММА 7, ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ, СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, АТЛАНТИДА, ОТРЯД ПО БОРЬБЕ С МАФИЕЙ).

Table with 2 columns: Time (00.35-05.55) and Program Name (ТАИНСТВЕННАЯ РОССИЯ, ДЕТЕКТИВ РАШ, КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС, ЧУДО-ЛЮДИ, ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА, ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО).

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (07.00-06.00) and Program Name (07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 СЕЙЧАС, УТРО НА 5, КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ, ЧАСТНЫЙ ЗАКАЗ, МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ, ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ, ДЕТЕКТИВЫ, СОБАЧЬЕ СЕРДЦЕ, ПОСЛЕДНИЙ ДЮИМ, ДЕВЯТЬ С ПОЛОВИНОЙ СВИДАНИЙ, ПРОГРЕСС).

ДТВ

Table with 2 columns: Time (06.00-03.35) and Program Name (М/Ф ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ, СОСЕДИ, ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ, МАГИСТРАЛЬ, С.У.П., СМЕШНО ДО БОЛИ, КВН. ИГРАЮТ ВСЕ, ЗА СЕКУНДУ ДО КАТАСТРОФЫ, УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ, ВНЕ ЗАКОНА, МЫ С РОСТОВА, ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ, АНАТОМИЯ СМЕРТИ, ПОЛУМГЛА).

Среда, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (06.00-23.30) and Program Name (ДОБРОЕ УТРО, КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА, ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ, ЖИТЬ ЗДОРОВО!, МОДНЫЙ ПРИГОВОР, КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ, ПРАВО НА ЗАЩИТУ, ДРУГИЕ НОВОСТИ, ПОНЯТЬ, ПРОСТИТЬ, ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО, СЕРДЦЕ МАРИИ, ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ, СУБИТИРАМИ, ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!, ПУСТЬ ГОВОРЯТ, ВРЕМЯ, ЛИЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, КРАТКИЙ КУРС СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ, НОЧНЫЕ НОВОСТИ).

Table with 2 columns: Time (01.00-03.45) and Program Name (НА НОЧЬ ГЛЯДЯ, АМЕРИКАНСКИЙ ПИРОГ: СВАДЬБА, СЕРДЦЕ ДРАКОНА).

РОССИЯ

Table with 2 columns: Time (06.00-23.55) and Program Name (УТРО РОССИИ, ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО С НОВЫМ ДОМОМ!, О САМОМ ГЛАВНОМ!, ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ, ХОЗЯЙКА МОЕЙ СУДЬБЫ, ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ, ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ВЕСТИ, ЕФРОСИНЯ. ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ, КРОВИНУШКА, БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА, ПРЯМОЙ ЭФИР, СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!, ДЫШИ СО МНОЙ, СЧАСТЬЕ ВЗАИМЫ, ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС).

Table with 2 columns: Time (01.30-01.50) and Program Name (ВЕСТИ +, ПРОФИЛАКТИКА).

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (07.30-23.45) and Program Name (ЕВРОНЬЮС, НАБЛЮДАТЕЛЬ, ПЕРРИ МЭЙСОН, ИОСИФ РАПОПОРТ, ВОЛШЕБНЫЙ ЕГИПЕТ: ХРОНИКИ ВЕЧНОСТИ, КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВИ, КОГДА МНЕ БУДЕТ 54 ГОДА, ИОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ М/Ф «ПЕТУХ И КРАСКИ», ДНЕВНИК БОЛЬШОЙ КОШКИ, МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ, ЗНАМЕНИТЫЕ АНСАМБЛИ, РАЗГАДКА ТАЙНЫ СТОУНХЕНДЖА, ГЛАВНАЯ РОЛЬ, АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ, МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР, ЖИЗНЬ ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫХ ИДЕЙ, АСАДЕМИА, МАГИЯ КИНО).

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time (07.00-01.00) and Program Name (07.00, 08.00, 09.00, 23.00, 00.30 ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА, ТОЧКА ЗРЕНИЯ, М/Ф УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ. ПОГОДА, СМЕШАРИКИ НА «АРИГ УСЕ», МУЛЬТИК-ЛАНЧ, ДАЖЕ ЗВЕРИ УМЕЮТ ЛЮБИТЬ, М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ», ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС, БАРВИХА, ДНЕВНИК ДЕКАБРИСТА НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ, ДОМ-2. LIVE, ПРОСТО ДРУЗЬЯ, МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ, РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ, АФИША, МАЛЬЧИК В ДЕВОЧКЕ, ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ, ЭПИДЕМИЯ).

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.30-03.20) and Program Name (06.30, 08.25, 09.25, 10.55, 11.25, 17.05, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 ЗУРХАЙ, СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ, НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЯ. ПОГОДА, ПРО-НОВОСТИ, ПОРТРЕТЫ НАЦИЙ, ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!, ЧУЖИЕ ТАЙНЫ, ТАЙНЫ ВЕКА, ПО УЛИЦЕ КОМОД ВОДИЛИ, ЗИНОВИЙ ГЕРДТ, АТЛАНТИДА, ЗАРИСОВКИ: КОРОТКО О ГЛАВНЫХ, ТАЙНЫ ВЕКА, АКТУАЛЬНЫЕ ИНТЕРВЬЮ, ОТРЯД ПО БОРЬБЕ С МАФИЕЙ, ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ, НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ).

ХҮХЭ НУУРАЙ МОНГОЛШУУД

Монгол туургата зохёолиодой бүлэг соо нэгэдэхи рядта зүүн гарнаа гурбадахинь 3. Хөхшил

(Эхининь урдахи дугаарта).

2006 ондо Агуухэ Монгол улас түрын байгуулагдаһаар 800 жэлэй ойтой дашарамдуулан, монгол туургата арадуудай поэзии уласхоорондын фестиваль Улаанбаатар хотодо үнгэргэгдөө һэн. Дэлхэйн али олон булангуудта ажаһуудаг монгол угсаатан эртэ урдынгаа, элинсэг хүлиньсэгийнгаа алтан сэргэтэ нютагта суглараа балэй.

ДЭЭДЭ МОНГОЛЫН ЯРУУ НАЙРАТ

Энэ нааданай үедэ Дээдэ Монголые түлөөлхэн Зүгдэрийн Хөхшил, Балжийн Бүргэд гэгшэдтэй танилсаа нэмди.

3.Хөхшилтэй иигэжэ хөөрэлдөө бэлэйбди.

- Танай нютагай домог түүхээр болбол, унаган тоонтотнай анхан хаагуур байһан юм?

- 1300-1400 онуудай үеэр Хүлэн Буйрын уудам хээр талада нютаглажа байгаад, тэндэһээ Шинжаан Уйгарын Тэнгэр уулын энгэрээр нүүдэл хэжэ, Хүхэ Нуур, баруун Түбэдэй уулархаг залгуурта хүрэхэн юм. 1600-гаад оноор нүүдэлэй эхин хэһэг эндэ хүрэхэ ерэхэн түүхэтэй.

- Намтар тухайгаа богонёор хөөрэхэ үгыт.

- 1963 ондо Дээдэ Монголой Цайдамай хотогорой Тайжа нарын хошуунда түрэхэмби. Хүхэ Нуурай Үндэһэтэнэй дээдэ нургуулин монгол хэлэ, урлаг зохёолын ангиэ түгэсөөб. Багша мэргэжэлтэйб. "Сэсэгтэ Цайдам" гэхэн монгол хэлэн дээрэ гарадаг сэтгүүлын юрэнхы эрхилэгшэб.

- Хитад гүрэндэ байгаа хадаа зохёолшодойнь эблэлтэй холбоотой аабзат даа. Хитадаар, түбэдөөр найруулгаяа бэшэжэ түршадаг гүт?

- Түбэд хэлэн дээрэ бэшэдэг зон би. Түбэдтэ ехэ ойрохон, хамта гэхэ-

эр оршодог аймаг байха юм. Хитадай зохёолшодой эблэлэй хабаадалгатай Дунда улсын монгол шүлэгэй "Мүнхэ тэнгэри" гэхэн наадам болодог. Мүн Дээдэ Монголдо "Мүнхэ арса" гэхэн наадан заншалта юм. Энэ нааданда "Ороонго" гэхэн шүлэгөө хэлээд, түрүү нуури эзэлээ нэм. Ороонго гээшэмнай минаа ташуур хэхэдэ хэрэглэгдэдэг бүхэ голтой модон юм. Мүн тэнгэрийн бүлэг ододые иигэжэ нэрлэдэг.

- Дээдэ Монголһоо түүхэдэ мэдээжэ хүнүүд хэд байна?

- Сүмбэ Хамба Ишбалжир Дорнод зүгэй ехэ, бага табан ухаанда мэргэжэн, XVIII зуунай үедэ Монгол үндэһэтэнэй соёлын зүтгэлтэн, зурхайша, хэлэ шэнжэлэгшэ, анагааха ухаанай түлөөлэгшэ, уран зохёолшо байгаа. Үшөө тиихэдэ Шинжааны тодо үзэг гэшые Намхайжалц гэжэ нэрэтэй гүрөөһэн омогой хүн зохёоһон юм.

- Нютагатнай ямар баялиг бииб?

- Хүхэ Нуурайхидые тэнгэридэ ойрохон, саһата уулын арад иргэн гээд тоолодог. Хүн зон үсөөн, агаарынь ниирэг хайхан уужам үргэн нютаг юм. Цайдамай хотогорто, хүрхэн доронь ехэ хэмжээнэй ашагта малтамал би. Бэлшээрийн газарые түрихэнь гээшэ аабза. Хүхэ Нуурай хүхэ даһаар баян, анханай алдартай. Үһо заншалнай Халха Монголтоёо яг адли. Урданайнь, мүнөөнэйшые дуунууд гү, үльгэр домог гү - нэгэл ниитэ гээшэ. Элһэн газарта һөөглэн ургадаг хатуу сухай гү, али арца обоолжо, обоо тахидаг заншалһаа эхилээд нэгэ амин юумэн олон.

- Монголдо болоһон Их наадамда хабаадаад, ямар мэдэрэл досоотнай түрөөб?

- Эртэ урдымнай Эхэ оромнай, элинсэгүүдэймнай алтан тоонто... Сэдьхэл доһолоо даа, уярал түрөө даа. Нэгэ үг удамай, шуһа мяханай таһардаһан, нэгэ эзэн хаантай арад түмэн гээшэлди даа.

- Та хэды ном гаргуулаа гээшэбта?

- "Цавагт хадхалсан бүрий", "Зүрхэнд гээгдсэн тала" гэхэн номуудтайб. Бүх улсын "Мөнх тэнгэр", Дээдэ Монголын "Мөнх арц"... гэхэн наадамуудай шагналда хүртэхэнби.

Мүнөө уншагдайингаа анхаралда Дээдэ-Монголын яруу найрагийн дээжэһээ дурадхая.

Галина ДАШЕЕВА.

БАЛЖИЙН БҮРТЭД

Залуу уран бүтээлч Б.Бүргэд 1982 онд Дээд Монголын Хөрлөг хошуунд төржээ. Б.Бүргэд нь бүх улсын «Мөнх тэнгэр» цом, «Найман шарга» цомын шагналт яруу найрагч. Дээд Монголын «Мөнх Арц» яруу найргийн наадмын 2003 оны эзэн.

ХАЙРТАЙ

Гарынхаа угадсыг голдоо асгадаггүй
Ээждээ би хайртай
Гаансныхаа бохийг гуталдаа
арчдаггүй

Аавдаа би хайртай
Ганц ч унсэж чадаагүй байтлаа
Ганцхан минийх гэж өмөөрдөг
Амрагтаа би хайртай
Зовхио хавдтал сууж
Зуун зуун шавь сургасаар
Санчиг бууралтнаа мэддэггүй
Багшдаа би хайртай

Галаа өрдөж хилээ манасан
Бямбын Ренчинд би хайртай
Гартаа гавтай ч хэлэндээ гавгүй
Ринчиний Чойномд би хайртай
Хөхөлт хар сулдийн дор
Хөрст дэлхийг дагжуулсан
Хөдөстний их түүхийг
«Хөх судар» - аар таниулсан
Инжинашид би хайртай
Нэхий өлгийд намайг төруулсэн
1982 онд би хайртай
Нартын өлгийд «Нууц товчоо»
зохиогдсон
1228 онд би хайртай

Архирсан дуунд нь арвангуравдугаар
зуун

Эсгий гэрээр тамгалагдсан
Авсанд биш аралд хадагдаж хальсан
Амбагай хаандаа би хайртай
Хар Хорумын тэнгэрт хуягтайгаа
нөгчсөн

Эзэндээ би хайртай
Хамаг Монголдоо цусаа узуулалгүй
ухэж нөхөрлөсөн

Жамухадаа би хайртай
Хаяа нь сэмэрсэн гэрээ
Хур дэлээр хөвөрдсөн
Мандухай сэцэнд би хайртай.

ЗҮГДЭРИЙН ХӨХШИЛ

ЭРЭЛ

Зуун жилийн дунд зүүдэн дотроо
Зүйж бүтээе гэсэн
Зүрхний халуун нутгийн
Хоёр зурвас өөдөсний хойноос

Бид эрэлд мордьё...
Мянган жилийн дотор
Нутгаас минь тасарч явсан
Найман шаргын цусан удам болох
Манхан үрээний хойноос
Бид эрэлд мордьё

Он оны хавар
Өрхөн дээгүүр минь ганганан гардаг
Оддын дундах долоон марал шиг
Онгон халиун галуудын
Гурав нь алгад
Бид эрэлд мордьё

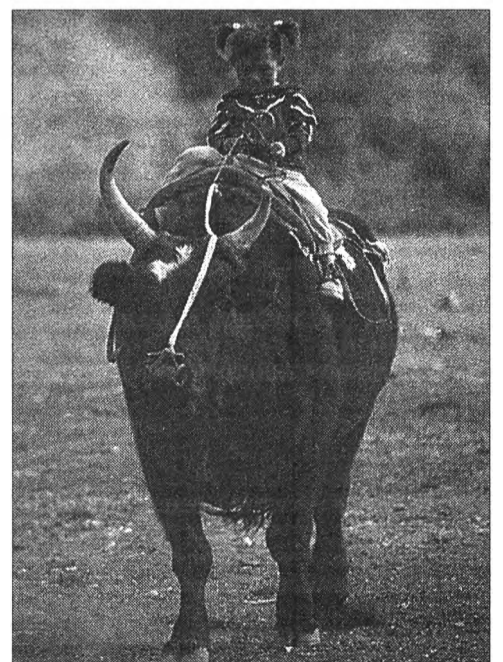
Жил жилийн өвөл
Зээргэнэтийн намгаас
усаан үүрэх зуур
Жигүүрээ дэлгэн сөдөө гайхуулдаг
Зүс адилхан хунгийн
Гурав нь алгад
Бид эрэлд мордьё

Эзэн Богдын түүж ирээд
Эх орон хэмээн
Өрлөг төрийн тогоо нэрсэн
Тулгын гурван чулууны
Хоёр нь алгад
Бид эрэлд гарья

Ахуй төрийн чинь олбог гээд
Агтын нуруун дээр тохож тавьсан
Эмээлийн хоёр дөрөөний
Нэг нь алгад
Бид эрэлд гарья

Эх орон чинь гээд зурж өгсөн
Азийн цэнхэр нуруунаа
Алтан хоёр сүвээг
Эсгэж мэргэж явсны хойноос
Бид эрэлд гарья

Эхээс унаад эрх алхах зуур
Энэ дэлхийн зүг хандаж ярьсан
Ууган цагаан Монгол хэлний төлөө
Бид эрэлд мордьё

Марта ЗОРИКТУЕВА:**"... БУРХАНДА ТЭГҮҮЛЬЭН ЗҮРХЭМНИ,
БУУРАШАГҮЙ ШЭДИТЭЙ ТАЙЗАМНИ..."***

Хэбэд номхон Хэжэнгээ суурхуулдаг, баганаа ханаһанаа бээлүүлдэг шанга хүсэлтэй, уян бээтэй, урихан шарайтай Россиин арадай артистка Марта Зориктуева нэрэдээ таарама хэн тула мартын 6-да түрэн юм. Үсгэлдэр тэмдэглэн түрэн үдэрөөрнь хани халуунаар амаршалай!

Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ ялас гэмэ хурса бэлигтэй артисткын байгуулһан образууд, өөрын хабандаан зүжэгүүд үнэхөөрөө Улаан-Үдэ хотымнай, республикымнай театральна ажабайдалай гол үйлэ хэрэгүүд болодог байһаниинь гайхалгүй бшуу! Суута режиссёр Фёдор Семенович Сахировай хүтэл-бэрилдэг студи, удаань заочноор ГИТИС (Москва) дүүргэн драматическа актрисын зохёохы намтарые Ц.Шагжинай, Н.Дамдиновай, Х.Намсараевай, Н.Балданогой, Д.Дылгыровэй, Д.Эрдынеевэй, Ц.Д.Дондоковай, Д.Батожабайн, Б.М.Пурбуевай, М.Батоинай, мүн хариин болон ород алдарт классигуудай пьесэнүүдээр найруулагдаһан зүжэгүүд шэмэглээ бэлэй. Зүрхэ сэдхэлээрээ баян, хүсэл зоригоороо шанга героинянуудай образуудтай харагшадаа Марта Цыреновна танилсуулжа, олондо мэдээжэ, хүн зоной дуратай артистнуудай нэгэн болоо хэн. Л.Леоновой "Ленушка" гэнэн зүжэгтэ гол роль гүйсэдхэн артистка шалгаржа, харагшадай зүрхэ сэдхэл буляажа шадда.

Бэлиг талаантай артисткын А.Д.Поповой нэрэмжэтэ

М.Зориктуева

мүнгэн медальда бүхэсоюзна харалгын үедэ хүртэн тухайн би түрүүшынгээ ехэ статья бэшээ бэлэйб. Удаа дараалан үнгэрһэн эды олон жэлнүүд соо харуулагдаһан зүжэгүүд, нэрлэбэл, Розовой "Түрэ", Вампиловой "Июньдэ болоһон хахасалга", Ч.Ойдобой "Сэсэн Сэнгэ", Лоркын "Бернарда Альбын гэр", Горькийн "Васса Железнова", Шагжинай "Хабарай дуун", Арбузовай "Минии хайрата Марат", Айтматовай "Улаахан пулаадтай улаангирхамни", Мусреповэй "Козы-Корпеш ба Баян-Слу", Бондаревой "Эрье", Вишневскийн "Оптимистическэ трагеди",

бусад зүжэгүүдтэ гол рольнуудые бэрхээр наадаһан арадай артисткын образууд бултанда найшаагдаһан, оюун ухаандань хадуугдаһан байна. Дуутай, шуутай хүгжэмтэ водевильнүүд – Ш-Н.Цыденжаповай "Инаг дуранай харгы", "Инаг дуранай хүсэн", бусад зүжэгүүд найхан хоолойтой артисткын баян арга боломжонудые, шогтой хүюун зангыень гэршэлээ бэлэй. Олон тоото концертнүүдтэ, Сагаалганай, Шэнэ жэлэй найдэрнүүдтэ, найр наадануудта, хүдөө нютагуудаар үнгэргэгдэн, мүн Москва, Ленинградта эмхидхэгдэн тоосоото

зүжэгүүдтэ, концертнүүдтэ, гастрольнуудта түрэл коллективтээ Буряад ороноо дээдэ хэмжээндэ түлөөлбэ, үндэр нэрэ зэргэнүүдээ хамгаалба.

Хэды олон кинофильмдэ ехэ бэрхээр наадажа, олоной хонирхол татаа, оронойгоо суута киноартистнуудтай бидэниие танилсуулаа гэшэб?! Онсолбол, "Пропажа свидетеля" (Инга), "Три солнца" (Дарима), "Сон в начале тумана" (Удаган), "Три дня Монголии" (Суглигма), бусад кинофильмдэ хүсэл оролдолгоо гаргаа.

Түрүүн Буряадай габьяата, удаань арадай, Россиин габьяата, тиин Россиин арадай гэнэн үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ

хүртэн Марта Зориктуева мүнөөшье мүнөөгөө үгтөөгүй. "Се ля ви" гэнэн француз комедидэ, "Будамшууда" (Пиглай), бусад зүжэгүүдтэ эдэбхитэй хабандана, хонин образуудаараа гайхуулна, үдэр бүри гимнастика хэнэ, орёо хүндэ шпагат харуулна.

Гурбан хубиһаа бүридэн Б-М.Пурбуевай "Эрьехэ наран..." гэнэн зүжэгтэ Янжимын толотомо образ байгуулһан Россиин арадай артистка республикынгаа Гүрэнэй шанда, мүн РСФСР-эй арадай артистка Н.Гендуновай шанда хүртэн байха юм. А.Пушкинай, М.Горькийн "Буревестник", бусад зохёолнуудые уран гоёор уншадаг артистка хабар түрэн хадда сээсүүдтэ угаа дуратай байна.

- Танай эгээл дуратай сээсүүд?

- Би розо сээсүүдтэ дуратайб. Гэр соомни дүүрэн сээсүүд ургадаг, гастрольдо, холо ябаад ерэхэдэм, бүри найнаар сээсгэлдэг гэжэ ханадагби.

- Таниие юун, хэн зоригжуулнаб, урмашуулнаб?

- Ажалыемни, ажабайдалыемнай "сээсгүүлдэг", баясуулдаг Рита, Аида басагдани, бултыемнай жаргуулдаг Тамир, Давид, Ева зээнэрни. Театраймни тайзан, дуратай ажални, дуратай дуунуудни, шүлэгүүдни, бурханда тэгүүлһэн зүрхэмни... Иисус Христосой этигэл хүсэндэ найдаһан эсэгэмни "гурба хоноод, бурхандаа ошохоо байна" гэнэн врачта эсэргүүсэн, бурхандаа мүргэжэ, 95 наһа хүрөө, врачай хэлээшэ үдэрһөө 12 жэл үлүү ажаһуугаа. Бурханда этигэлни бидэниие хамгаална, үргэнэ, дэмжэнэ, туһална. Эдир залуу зандаа, энэрхы сэдхэлтэй, эрмэлзэл ехэтэй, эршэтэй хүдэлэсэтэй, хүгшэрхэгүй гэнэн зорилгонууд – минии гол ёһо (девиз) болонхой.

- Мартын 8-най Эхэнэрнүүдэй найдэртэ уншагшадта, бүхы эхэ зондо, эхэнэрнүүдтэ юу хүсэхэ байнабта?

- Үндэр наһатай болотороо ухаан сэлмэг, баяртай, зугаатай, омог дорюун, одо заяатай, үри хүүгэдтөө хүндэтэй, үхибүүдээ найханаар хүмүүжүүлжэ, үлзы хэшэгтэй, хани нүхэртөө хайратай, бээ шанга баряад, бэрхшээлнүүдээ дабажа, бурхантай, буянтай булта ажаһуухамнай болтогой!

- найн даа. Танда алтан дэлхэйн эгээл найханиие, аза жаргал, элүүр энхые хүсэе, хабартаа угтадаг эгээл нангин хоёр найдэрөөртнай амаршалай!

Бэлигма ОРБОДОВА.
Гэр бүлын альбомһоо.

"Се ля ви" зүжэгтэ

"Шэнэ намган" зүжэгтэ хоёрдохи эхэнэрэй рольдо

Фоторепортаж

БААТАРНУУД, ДАНГИНАНАР элирээ

Соёлой министерство ба республикын арадай уран найханай түб жэлһээ жэл бүри «Баатар, Дангина» гэхэн регионууд хоорондын мүрысөөн сагаалганай үдэрнүүдтэ эмхидхэжэ, олоной анхарал татадаг. Тэрэнэй элдэб номинацинуудта, жэшээн, «Минии нютаг», «Энеэлдэе!», «Гоёмсуу басаган», «Сэдьхэлэйм аялга», «Найрай хубсахан» гэхэ мэтэ, Буряадай, Эрхүү можын, Забайкалийн хизаарһаа ерэлэн Баатарнууд, Дангинанар хабаадажа, зоной альга ташалганда хүртэнэ. Мартын 2-то финальна мүрысөөн үнгэрбэ.

Жюриин шийдхэбэрээр энэ жэлэй лауреадууд хэд болобо гэхэдэ, «Эдир Дангина» - Валерия Банзарон (Яруунын аймаг), «Эдир Баатар» - Иван Кузнецов (Улаан-Үдэ), «Баатар» - Павел Цыремпилов (Хурамхаан), «Дангина» - Елена Аюшеева (Ахын аймагай Орлиг).

Елена Аюшеева «Алтарганда» манай республикын зүгһөө сэбэр басагадай мүрысөөндэ хабаадаха.

Конкурсн бүхы хабаадагшад Соёлой министрствын, РЦНТ-гэй ба спонсорнуудай бэлэгүүдтэ хүртөө.

Дулма БАТОРОВА.

АВТОРАЙ ФОТО-ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: конкурсн үедэ.

Конкурсн лауреадууд

Хорин табадаху хэишээл

ИЗУЧИТЕ РЕЧЕВЫЕ ОБРАЗЦЫ

- a). - Танай бүлэ ехэ гү?
- Ахынтай бүлэ ехэ гү?
- Абгайнтай бүлэ ехэ гү?
- Доржын бүлэ ехэ гү?
б). - Манай бүлэ ехэ.
- Манайхи оломди.
- Минии ахын бүлэ бага.
- Ахынхи үсөөн.
- Танай бүлэ ехэ.
- Танайхи олонта.
- Батын бүлэ бага.
- Батынхи үсөөн.
в). - Манай бүлэдэ табан хүн.
- Танай бүлэдэ долоон хүн.
- Нимын бүлэдэ юһэн хүн.
г). - Ахынхи гэртээ 10 хүн.
- Манайхи гэртээ 7 хүмди.
- Пүрбынхи гэртээ 3 хүн.
- Нагасынхи гэртээ 10 хүн.
д). - Манай басаган хадамда гарахань.
- Пагбын басаган хадамда гарахань.
- Баярай хүбүүн һамга абахань.
- Абгын хүбүүн һамга абахань.
е). - Түрэтнай хэзээ болохонь бэ?
- Түрээ хэзээ хэхэтнайб?
- Хуримтнай хэзээ болохоб?
- Хуримаа хэзээ хэхэтнайб?
ж). - Олон зониие уряа гүт?
- Хүршынхией уряа гүт?
- Доржынхией уряа гүт?
- Нүхэрөө уряа гүт?

Выучите стихотворение:

НЭГЭ ЮУБ?

Нэгэ юуб?
Нэтэрүү шара үнэгэн.
Хоёр юуб?
Хододоо аймхай шандаган.
Гурба юуб?
Гоногор үндэр тэмээн.
Дүрбэ юуб?
Дүмүүхэн ябадаг миисгэй.
Таба юуб?
Тархагар хэдэр элжэгэн.
Зургаа юуб?
Зугаатай хүжюун һармагшан.
Долоо юуб?
Дорюун томо заан.
Найма юуб?
Найдамтай нүхэр морин.
Юһэ юуб?
Юунһээшье айдаггүй нохой.
Арба юуб?
Ангуудай ноён арсалан.

Эдэ амитад нэгтэ эбтэй байхые хэлэбэ гээ.
Аха захые хүндэлжэ Ажаһуухые бодобо гээ.

(Үргэлжэлэл. Эхинишь ур-даху дугаарнуудта).

- БУЖИДМА - то же, что Бутидма.
БУЛАД - Сталь.
БУЛАДБААТАР - Стальной богатырь.
БУЛАДСАЙХАН - Красивая сталь.
БУЛАДЦЭРЭН - Долгая жизнь стали.
БУМА (тиб.) - Девочка, девушка.
БУНАЯ (санскр.) - Добродетель, от санскр. «Пуныя».
БУТИДМА - Ведущая сына, имя дается дочери в надежде, что родится сын.
БУЯН, БУЯНТА - Добродетель.

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

- БУЯНБАТА - Твердая добродетель.
БУЯНДЭЛГЭР - Расцвет добродетели.
БУЯНХЭШЭГ - Добродетельное благосостояние.
БУРГЭД - Орел, беркут.
БЭЛИГ, БЭЛИГТЭ - Мудрость.
БЭЛИГМА - Мудрость.
БЭЛЭГ - Подарок.
ВАМПИЛ (тиб.) - Умножающий могущество.
ВАНДАН (тиб.) - Обладающий властью.
ВАНЖИЛ (тиб.) - то же, что и Анжил.
ВАНЖУР (тиб.) - Властвующий.
ВАНЗАН (тиб.) - Владелец.
ВАНЧИК (тиб.) - Могущественный.
ГАБА, ГАВА (тиб.) - Счастливым, радостным.
ГАДАМБА (тиб.) - Наставляющий.
ГАДАН (тиб.) - Радостный. Это название обители богов Тушита. В Тушите бодхисаттвы проводят предпоследнюю жизнь перед тем как спуститься на землю. Будда Шакьямуни возложил свою корону на голову Майтреи (Майдар), будде Грядущей кальпы.
ГАЖИДМА (тиб.) - Порождающая восхищение.
ГАЛДАМА - Имя джунгарского (западно-монгольского) богатыря, боровшегося против маньчжурско-китайских захватчиков в XVII в.
ГАЛДАН (тиб.) - Имеющий благословенную судьбу.
ГАЛЖАН (тиб.) - Благодатная, счастливая. Имя богини хорошей судьбы Бьягавати.
ГАЛСАН (тиб.) - Хорошая судьба. Обычно это означает благословенный мировой порядок, кальпу.
ГАЛСАНДАБА (тиб.) - Хорошая судьба родившегося под луной.
ГАЛСАННИМА (тиб.) - Хорошая судьба родившегося под Солнцем.
ГАЛЧИ, ГАЛШИ (тиб.) - Большая судьба, счастливый.
ГАМА (тиб.) - женская форма от Габа.
ГАМБАЛ (тиб.) - Сияющее счастье.
ГАМПИЛ (тиб.) - Умножающий радость.
ГАН - сталь.
ГАНБААТАР - Стальной богатырь
ГАНБАТА - Крепкая сталь.
ГАНБУЛАД - Наизакаленная сталь.
ГАНСУХЭ - Стальной топор.
ГАНТУМЭР - Стальное железо.
ГАНХУЯГ - Стальная кольчуга, стальная броня.
ГАНЖИЛ (тиб.) - Радость, счастье.
ГАНЖИМА (тиб.) - Снегом рожденная. Эпитет богини Умы.
ГАНЖУР (тиб.) - Название Буддийского канона «Ганжур», состоящего из 108 томов, которые содержат свыше 2000 сутр.
ГАРМА (тиб.) - Звезда, созвездие.
ГАРМАСУ (тиб.) - Женская форма Гарма.
ГАРМАЖАБ (тиб.) - Защищенный звездой.
ГАТАБ (тиб.) - Достигший радости; аскет, отшельник, монах.
ГЕНИН (тиб.) - Друг добродетели, близкий к благочестию.
ГЕНИН - мирянин, давший 5 обетов: не убивать живые существа, не брать ему не принадлежащее, не прелюбодействовать, не лгать, не пьянствовать.
ГЕНИНДАРМА (тиб.) - Юный друг добродетели.
ГОМБО (тиб.) - Имя покровителя, защитника, хранителя веры.
ГОМБОЖАБ (тиб.) - Защищенный хранителем, защитником веры.
ГОМБОДОРЖО (тиб.) - Алмазный хранитель, защитник веры.
ГОМБОЦЭРЭН (тиб.) - Долгая жизнь хранителя, защитника веры.
ГОНГОР (тиб.) - Белый хранитель.
ГОНЧИГ (тиб.) - Драгоценность.
ГООХОН - Красавица.
ГУМПИЛ (тиб.) - Увеличивающий все.

БОДООД ҮЗЭЕ

- 1. Модон дээрэ арбан торхируу нууба ха. Ангуушанай нэгыень буудаад унагаахархи хадань, хэды торхируу модон дээрэ үлэбэб?
2. Гурбадаху дабхарта гараха гэшхүүр хоердоху дабхарта гараха гэшхүүрхээ хэды дахин ута байхаб?
3. Бодожо үзэгтыл даа, нэгэ килограмм ноонон хүндэ гү, али нэгэ килограмм туулган гү?
4. Үндэгэ гурбан минута соо шанахада хүсэд болодог. Гурбан үндэгэ хэды минута соо шанахаб гэжэ һананат?
5. Хоёр хүбүүд харгы дээрэнээ 2 карандаш олобо ха. Табан хүбүүд хэды карандаш олохо байгааб?
6. Хоёр эсэгэнэр, эсэгын хоёр хүбүүд гурбан яблока худалдажа абабад. Хүн бүхэн нэгэ-нэгэ яблокатай ябаа гэхэ. Ямар ушартайб, тайлбарилжа үгыт.
7. Нурагша магазинһаа ном худалдан абахадаа, 45 түхэриг тэрэ сагтань түлөөд, хахад сэнгыень хожом түлэхэ болобо. Ном хэды сэнтэй байгааб?
8. Нурагша велосипедээр гэртээ харихадаа, 1 час 20 минута ябажа хүрэхэ. нөөргөө бусахадаа, 80 минута гаргашалаа. Али тээшээ ехэ саг гаргашалааб?
9. Нэгэ хүбүүн хөөрэхэ ха: «Майн 25-һаа июниин 31 болотор Байгалай эрьедэ байгааб». Хаана, юун гэжэ алдажа хэлэжэрхибэб?
10. Нэгэ хүбүүн саарһан дээрэ 66 тоо бэшээд, нүхэртөө хэлэбэ ха: «Энэ бэшээтэй тоо нэгэ хахад дахин ехэ болго, хэды болохоб? Зүгөөр бэшээжэ байхагүйш, ондоо арга

Прочитайте текст и выпишите названия диких животных.
Эшээндэ ородог амитад: баабгай, доргон, тарбаган, заряа, зумбараа болон жэрхинүүд, нүхэн соогоо хуурай набшаһа намаа бамбайтар суглуулжа дэбдээд, үбэлые унтажа үнгэргэдэг. Елэн харахан арһатай булган элдэб амитадые - шандаган, хэрмэ, хулгана болон саһан доро хоноһон хура, бойрнуудые шадамараар бариха эдидэг. Хандагайнууд уляһанай шэдхэ соо гол гор-

хоной эхиндэ, урин дулаан газарта үбэлжэнэ. Хара тураг январин хүйтэндэ бургааһанай үзүүр, жэжэ мүшэр, холтоһон гэхэ мэтэ ургамалаар хооллоно. Үбэлэй хүйтэндэ бодон гайхинууд олоороо сугларжа, модоной мүшэр, хуурай хагда, набшаһаар нобшо бэлдэжэ, хамтадаа обоорон хонодог.
Л.НАМЖИЛОНОЙ
"Оюун түлхюур" номһоо.
олоод харуула». Хайшан гээд 66-е нэгэ хахад дахин ехэ болгоод харуулхаб?
11. Миша дүү басагандаа иимэ тоо бодуулба: «Нёдондо нургуулидамнай басагад хүбүүдһээ 30-аар олон байгаа, энэ жэлдэ 80 хүбүүд, 65 басагад манай нургуулида ороо. Басагадынь олон гү, али хүбүүд гү? Дүүнь тэрэ сагтань бодожорхибо, таанад яахабта?
12. Нэгэ нугаһан түрүүлээд, хоёр нугаһад дахаад, хоёр нугаһад түрүүлээд, нэгэн дахаад ниидэжэ ябабад. Хэды нугаһад ниидэжэ ябаа гээшэб? Харюу үгэхээз бү яарагты.
13. Тон түргэн 3 олади шараха хэрэгтэй болобо. Скворода соонь оройл хоёр олади багтаха байба. Гадна оладийн нэгэ хажууень болгохын тула нэгэ минута хэрэгтэй. Тэдэ гурбан оладийе хэды шэнээн тон богони саг соо болгон абажа шадахаб?
14. Ном номой гадар хоёр ондо ондоо сэнтэй байдаг. Нэгэ бэлэхэн тоо бодое, тийбэшье ехээр яаража болохогүй. Ном гадартаа хамта 26 түхэригтэ байба. Номын гадарһаа 20 түхэригөөр үнэтэй. Номой гадар ямар сэнтэйб?
Б.РЫБДЫЛОВЭЙ
"Бодоод үзэе" гэнэн номһоо.

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes STS «БАЙКАЛ» and METEОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ.

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes Т/С «ГЕЙМЕРЫ», Х/Ф «ПОЕЗДКА В АМЕРИКУ».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes «СЕГОДНЯ. ИТОГИ», Х/Ф «ЧАСТНИК».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes СВЕТЛУЮ, Х/Ф «ОБЪЯСНЕНИЕ В ЛЮБВИ».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes ДТВ, «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ».

Section: Четверг, 15. PERВЫЙ КАНАЛ. Table with 2 columns: Time, Program Name.

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН», Д/Ф «МЕТАФИЗИКА ЛЮБВИ».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes 5 КАНАЛ, «СЕЙЧАС».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes ДТВ, «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ».

АМАРШАЛГАНУУД. Article about a woman from the Altai region who became a TV star.

Section: «РОССИЯ». Table with 2 columns: Time, Program Name.

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes АРИГ УС, «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes СТС «БАЙКАЛ», «ДОБРОЕ УТРО».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes 5 КАНАЛ, «СЕЙЧАС».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes ДТВ, «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ».

Section: Пятница, 16. PERВЫЙ КАНАЛ. Table with 2 columns: Time, Program Name.

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes «РОССИЯ», «УТРО РОССИИ».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes КУЛЬТУРА, «ЕВРОНЬЮС».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes 5 КАНАЛ, «СЕЙЧАС».

Table with 2 columns: Time, Program Name. Includes ДТВ, «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ».

Table with TV program listings for the first column, including times and program titles like «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ» and «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!».

Table with TV program listings for the second column, including times and program titles like «ДЕТЕКТОР» and «ТОП-МОДЕЛЬ».

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program listings for the third column, including times and program titles like «М/С «СОНИК ИКС»» and «М/С «ЧАРОДЕЙКИ»».

Table with TV program listings for the fourth column, including times and program titles like «Х/Ф «ГЕЙМЕРЫ»» and «Х/Ф «БОЛЬШОЙ СТЭН»».

НТВ

Table with TV program listings for the fifth column, including times and program titles like «НТВ УТРОМ» and «Т/С «ЛИТЕЙНЫЙ»».

Table with TV program listings for the sixth column, including times and program titles like «Т/С «ЛЕСНИК»» and «Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ-6»».

5 КАНАЛ

Table with TV program listings for the seventh column, including times and program titles like «11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»» and «МОМЕНТ ИСТИНЫ»».

Table with TV program listings for the eighth column, including times and program titles like «Д/С «КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ. ВЕСНА»».

ДТВ

Table with TV program listings for the ninth column, including times and program titles like «М/Ф «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»» and «14.00 «СОСЕДИ»».

Суббота, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program listings for the first column on Saturday, including times and program titles like «11.00, 13.00 НОВОСТИ» and «Х/Ф «НА МУРОМСКОЙ ДОРОЖКЕ»».

Table with TV program listings for the second column on Saturday, including times and program titles like «17.00 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»» and «19.00 ШОУ «ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ»».

КУЛЬТУРА

Table with TV program listings for the third column on Saturday, including times and program titles like «07.30 «ЕВРОНЬЮС»» and «11.00 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»».

Table with TV program listings for the fourth column on Saturday, including times and program titles like «11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА»» and «Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»».

ТИВИКОМ

Table with TV program listings for the fifth column on Saturday, including times and program titles like «06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 22.25, 00.25 «ЗУРХАЙ»» and «07.30, 10.00 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»».

Table with TV program listings for the sixth column on Saturday, including times and program titles like «06.00 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ» and «Т/С «ВСЕ ТИП-ТОП, ИЛИ ЖИЗНЬ НА БОРТУ»».

НТВ

Table with TV program listings for the seventh column on Saturday, including times and program titles like «Т/С «МУР ЕСТЬ МУР»» and «08.25 «СМОТР»».

Table with TV program listings for the eighth column on Saturday, including times and program titles like «22.55 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!»» and «23.50 «ШОКОВАЯ ТЕРАПИЯ»».

5 КАНАЛ

Table with TV program listings for the ninth column on Saturday, including times and program titles like «07.00 М/Ф «САДКО»» and «09.30 Х/Ф «СЕЙЧАС»».

ДТВ

Table with TV program listings for the tenth column on Saturday, including times and program titles like «08.30 М/Ф «ОТРЯД ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»» and «Х/Ф «ОТЯЖЕЛЫЙ»».

Воскресенье, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program listings for the first column on Sunday, including times and program titles like «07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ» and «Х/Ф «КОМАНДИР СЧАСТЛИВОЙ «ЩУКИ»»».

Table with TV program listings for the second column on Sunday, including times and program titles like «21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ» and «22.05 Х/Ф «ЛЮБВИ ЦЕЛИТЕЛЬНАЯ СИЛА»».

КУЛЬТУРА

Table with TV program listings for the third column on Sunday, including times and program titles like «07.30 «ЕВРОНЬЮС»» and «11.00, 02.55 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ»».

Table with TV program listings for the fourth column on Sunday, including times and program titles like «10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С АЛЕВАНТУЕВЫМ (ПОВТОР ОТ 17 МАРТА). ПОГОДА» and «11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»».

ТИВИКОМ

Table with TV program listings for the fifth column on Sunday, including times and program titles like «06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.25, 00.25 «ЗУРХАЙ»» and «06.30, 10.30 «ВКУСНО»».

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program listings for the sixth column on Sunday, including times and program titles like «05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ» and «Т/С «ВСЕ ТИП-ТОП, ИЛИ ЖИЗНЬ НА БОРТУ»».

НТВ

Table with TV program listings for the seventh column on Sunday, including times and program titles like «06.35 Т/С «МУР ЕСТЬ МУР»» and «08.25 ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!»».

Table with TV program listings for the eighth column on Sunday, including times and program titles like «21.50 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ»» and «22.55 «ТАЙНЫЙ ШОУ-БИЗНЕС»».

5 КАНАЛ

Table with TV program listings for the ninth column on Sunday, including times and program titles like «07.00 М/Ф «НЕВИДИМЫЕ МИРЫ!»» and «09.00, 05.50 Д/Ф «ХИЩНИК НА ТРОПЕ ВОЙНЫ. ЛЕВ»».

ДТВ

Table with TV program listings for the tenth column on Sunday, including times and program titles like «06.00, 08.30 М/Ф «СЛЕДОПЫТ»» and «06.10 Х/Ф «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»».

"Миний Сагаан нара" гэхэн конкурсдо

САГАЙ ХҮРДЫН ЭРЬЕСЭ

Сагаалган - сагай эрьесэ
Сагаан сараар сасарһаар,
Сайхан үүр хираанаар гэгээрнэ.

Сагаалган... Сагай хүрдэн эрьесэ... Үүр хираан гэгээржэ эхилбэ. Эртэ бодоһон эзэд, эжы аба, үбгэд хүгшэд бурхандаа тахилаа табинхай, зулаяа бадааража, хүжэ санзай ууюулан мүргөөд, маани мэгзэмээ гүбэржэ һуутараа, үхибүүд багашуулаа нэрюулээд, бодохоожо ядан, үгэлнэд: "Сагаалганаар сахюусан газар дэлхэй эрьесэ ябахандаа, нара гаралганаар унтаатай хүниие мунхагай хара элшэ һуршаар харбажа, үхэн тээшэн тоолохо, харин хүл дээрээ угтаһан хүнүүдые энэ жэлдэ хэшгэ элбэг, үлзы хотог оршоожо, гэгээн гэрэлтэй, ухаатай һонор ябаха гэхэ. Сагаалганаар эртэ бодогты. Сахилгаан түргэн ухаатай, сахилзажа, сарюун ябагты! Сагаан сараар амар мэндээ!

Сагаалган - дасандаа, хуралдаа
Сагаан дун бүрээнд дохёогоор
Санаартан, һүзэгтэн сугларна.

Алтан ганжартай дасан дугандаа бүхы Бурядай, Монголо, Түгэдэй ба Зүүн Азиин ламанар ба үгэлигын эзэд дун сагаан дунгар ячилай дуун дохёогоор сугларанхай, сан бууяса ууюулан, угалзатаһаар, сан хэнгэрэгэй нээрээн, үхэр бүрээгэй бүрхирөөн, бэшхүүрэй ирагуу һайхан аялга хүгжэм доро Цэдор һама сахюусанаа залажа, Сагаалган һайндэрнай эхилбэ хэбэртэй. Сагаан һарын арбан табанай Дүйсэн хүрэтэр Будда Шакья-мүни бурханай тэрсүүдэй зургаан багшанартай түршлдан, эди-шэди хубилгаа үзүүлжэ, диилэһэн үдэрнүүдтэ зорюулһан Монлам-Ченмо ехэ үрээлнүүдэй хуралнууд эхилбэл даа.

Сагаалган - сэсэн хүнүүдэй
Сагаан заяата үрээлнүүдээр
Сахилгаан ухаанай дамжуулга.

Газар Эхэ дэлхэйдэмнай дурлан дахаһан нара һайхан хүхэрэй эрьехэдэ, ама сагаан, һүбэлгэн хулгана түрүүтэй арбан хоёр амитадай нэрэ тоогоор үдэр һүниин, нара жэлнүүдэй нэлгэсэлдээн, эрэ эмэ, табан махабод гал, уһан, газар шорой, түмэр, модондо багтаажа, жаран жэлээр, Дуйнхор-Сагай хүрдэн ёһоор арбан долоодугаар рабжан - хизааргүй Агууехэ Сагые хазаарлан хэмжэһэн юм.

Сагаалган - малшадай хүлээдэг
Сагаан эдээнэй дэлбэрээн, -
Салгидан, уһанай урдаһандал...

Анхан саһаа монгол буряад угсаатаннай амидарха, хоолойгоо тэжээхын тула жэлэй дүрбэн сагта табан хушуу малаа хаража, мүнөөдэр эрэн түүхэтэй. Бүмбэр сагаан хонин һүрэгүүдэй ноһо ээрэн, оймоһо, хубсаһа бэлдэн, шэрдэг һэеи шэрэжэ, сагаахан мүнгэн

тобшодол эшэги гэрнүүдые түхээрэн, арһа шүрбэһиень элдэжэ, элдэб хэрэгсэлнүүдые: дэгэл, гутал, эмээл, хазаар, ногто гэхэ мэтые хэжэ һураал даа. Тарган хонингойно мяха садатараа эдижэ, тараг, айраг, аарсаараа тэнжэһэн араднай тэгшэ түгэлдэр тэнхээ тамиртай. Мүнөө жэлэй Сагаан сараар!

Сагаалган манай ехэ һайндэртэ
Сагаан баяраар билтаран,
Садхалан амгалан сагаалаа-аа!

Амгалан тайбан, Сагаан сараар! Аяа хайрата аба эжымнай, үбгэн баабай, хүгшэн төөдэймнай! Амиды мэндэ алтан дэлхэйдэ ажаһуугыт даа! Адуун, мал ажалаа алдаагүй, ама тоһодолготой, аршаан булаг һүтэй сайгаараа бурхад, сахюусад, сабдагууд - нютагай эзэдтэ сагаан эдээнэйгээ дээжэ, сэржэм үргэжэ, үри хүүгэд үбшэ зоболонгүй, ажал һургуулидаа амжалтатай, аюул тодохорто дайрагдангүй ябахыень үрээжэ, жэлэй эхин Сагаалганда хий моринуудаа хиидхүүлэн, буян номоо дасандаа дааджажа оролдодог юм.

Сагаалган - саг жэлэй нэлгээндэ
Сагаан хулгана түрүүтэй
Ариг ус Луу жэлэй ээлжээн даа.

Луу жэлнай лужаганан, нижаганан тэнгэрээр, уһан далай соогуур шунган, долгиуулан, дүлэн галаар агаар соробхилуулан, үүлэн шэнги үгышые, бишые болодог. Хараһаншые хүн байдаг, этигэдэггүйшые хүн зон дүүрэн ааб даа. Луугай яһан түгэд, хитад эм найруулгада ородог юм. Буддын шажанта Бутан орон Луутай мүнгэтэй, Луугай орон нэрэтэй.

Сагаалган... түрэлхид, айлашадаа
Сагаан сэдхэлһээ хүндэлжэ,
Согтой амаршалгаар угтаял даа.

Гайхалтай һайхан һайндэр - Сагаалган... Аха захатанаа бараалхан амаршалаад, айлшадые хүндэлэн, хүхюун зугаа дэлгэжэ, айлаһа айлда сагаалжа, архиин жолоодо абтангүй, аялга дуугаа ханхинуулан, хоолой ниилэн дуулахамнай Сагаалганай баяр жаргал юм даа. "Ганса сусал гал болохогүй, ганса хүн - хүн болохогүй" гэдэг амидаралай жама ёһоор амараг гансаа ушаржа, гэр булэ боложо түбхинэн, эрэ эхэнэрэй жаргал, зоболон эдлэн, хорбоо оршолондо шашхан түрэн үри хүүгэдэ альган дээрэ тэнжээжэ, гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргэһөөр, үбгэрхэ, үтэлхэ, үхэлэй зайлашагүй сагай дүтэлхэ бүри яаража, үдэр бүхэндэ үүрэй толоноор үрдилдэн бодожо, сэлмэг огторгой доро ута наһатай, удаан жаргалтай ябаял даа!

Сагаалган - сахюур һанаанһаа
Сагаан шүдөө ялбалзуулан,
Сэдхэл татаһан миһэрээндэл.

Арад түмэн, һүзэгтэн! Аман уран зохёолой алтан гуурһата эзэд аялга дуу, хүгжэм зохёожо, альга ташалгаар һайхан хоолойто хубүүд, басагад тайзан дээрһээ дуугаа эдэлүүлэн, урма баяраар билтаруулан, баярлуулна. Буурал сагаан толгойтой, сэсэн һургаали үгэтэй үбгэд, хүгшэдөө хүндэлжэ, дороһоо урһан шэнэ үеын залуушуул, таанад, хэлгэдһэн домог, захяа үрээлнүүдые тогтоон хадуужа, бэшэжэ, саашань дамжуулыт даа! Сагаан сараар сайхан сагаалагты!

Сагаалган... сээжын гүнһөө суурятан,
Сагаан саһанай ялбаан соо
Сэсэг ургатар дуугаа дуулагты.

Наран эртэ, наһан залуу, найдал дүүрэн сүлөөгүй хүдэлһөөр нарбаа сайжа, хюруу унаһаар, наһаншые ошоғдоо даа.

Табин наһанһаа хойшо - олзын наһан. "Үглөөнэй наран үрдихэ гү, али би үрдихэ гүб?" - гэжэ һанаарай гээд, эсэгэм ходо хэлэгшэ бэлэй. Үглөөнэй наранай элүүр энхэ бодоходоо, үдэр бүхэндэ баяртай хүхюун ябаарай. Дабанай оройдо гарахадаш, үшөө саанань дабаан байха.

Жаран наһанай жаргалай оройдо боро хараанаар бүрэлзһэн зулын гэрэлээр, санзайн ууһан утаандал наһая наһан-наһан, үрэ дүнгөө тобшолжо, бүхын һагад һуухадаа, бүхы багша, бурхадтаа зальбаран, буян ном бүтээхын түлөө элүүр энхэ ута наһа хайрлахые хүсэнэб даа. "Ум маани бадмай хум". Эхэ бологсон амитан бүгэдэ амгалан тайбан, үлзы хотог оршоожо, Сагаалган бүхэнөө угтажа ябаг лэ даа!

Сагаалган... наһа нэмэхэдэ,
Сагаан Дара эхын үршөөлөөр
Сарюун, дорюун алхалаял даа!

Ц.ВАНЧИН (Цыван ламхай Ц.ДАШИЦЫРЕНОВ).

ЁНО ЗАНШАЛАЙ САГААЛГАН

Манай һургуулида һураха үедэ хүдөө нютагаймнай соёлой байшан соо ехэ һонин Сагаалганай найр наадан бологшо һэн. Тэрэ Сагаалганай нааданда буряад арадай ёһо заншал: нэгэ жэлын хадаг табилга, нүгөө жэлын басага хүргэлгэ, хайрсаг нээлгэ, үхибүү үлгыдэ оруулга гэшые харуулан байгаа. Энэ бүхы Сагаалганай һайндэрнүүд имэ ёһоор үнгэрхэдөө, нютагай ургажа ябаһан залуушуудда ехэ хүмүүжүүлгын үүргэ дүүргэдэг байһан юм. Энэ ехэ даабариие дүүргэгшэ зон гэхэдэ, соёлоймнай байшанай эрхилгэшэ, Буряад Республикын соёлой габыата хүдэлмэрлэгшэ Доржи Содбоевич Халудоров, арадай "Наран - Дуран" ансамблиин уран һайханай хүтэлбэрлэгшэ Светлана Доржиевна Антагарова болон ансамблиимнай артистнар болоно гэшэ.

Сагаалганай угталгын найрта миний наһан соогоо түрүүшынхией хараһан буряад арадай ёһо заншал гэхэдэ, «Хүнжэл бэрэхэ» болоно. Бүтүү үдэрэй урда тээ, соёлой тайзан дээрэ томохон түхэрээн шэрээ дээрэ, хониной ноһоор уһан, улаан бүрээдэһэтэй хүнжэл дэлгэжэ, эхэнэрнүүд болон хүгшэн зон, гэр бүлэтэй бүһэтэйшүүл гаража, ёһо заншалайнгаа үйлые харуулжа эхилэе юм. Улаан хүнжэл дээрэ хүхэ мүнхэ пулаад дэлгэжэ, зүүндэ һүбэлөөтэй утаһаар хүн бүхэниинь «Мүнгэн һабагшаар бэриһэн хүнжэлнай гэр бүлэдөө түһатай байг лэ, шэнэ гэр бүлымнай дуран мүнгэн мэтэ хатуу байг лэ» г.м.үрээл тогтоон, пулаад доро мүнгэ хабшуулан, нэгэ оёдол хэжэ, нүгөөдэдөө зүүгээ үгэн, хундага соо дүүрэн хэнэн тогооной архиие барихадаа, «Нэгэ бээ хоёр бол-

гобо, хоёр бэень хорин сэлээн боложо байг лэ» гэхэн үрээлнүүдые тогтоожо, үгы һаа, дуу дуулажа, хундагаа баридог һэн. Эрэн айл аха дүүнэр, айлшад зон булта нэгэ нэгээр оёдол хэжэ, дэлгэһэн пулаадаа дүрбэн талаһаань оёжо дүүргэхэ ёһотой. Нүүлээрнь хүнжэлөө һайханаар эбхээд, басагаа хүргэхэдөө абаад ошодог гэшэ. Хуримаар буужа ошоод ороо заһахадаа, бэриһэн хүнжэл гээд унтари дээрэн табидог юм.

Үглөөдэрын хайрсагаа нээхын урда тээ бэринь бэриһэн хүнжэлөө тайлажа, утаһан һабагшая таһалангүй, үхибүүнэйнгээ түрэхэдэ хүйһиень уяхаб" гэжэ саашань хадагалдаг заншалтай. Пулаад дороһоо абаһан мүнгээ хахадын хадам эжыдэ бэлгэлэхэ, үлэһиень эд бараандаа хэрэглэхэе үлээдэг. Энэ ехэ хэрэг бүтээхэдэ, нүхэрһөө гээгдэһэн эхэнэрнүүд, хээлитэй басагад хабаадажа болохогүй хорюул бии гэшэ. Ёһо заншалаа харуулжа дүүргээд, маанадараа наада наададаг, ёһор хатардаг байгаа.

Иимэ һайхан ёһо заншалнуудые жэл бүри маанадта ансамблиимнай хабаадагшад харуулжа, нютагайнгаа зониие баярлуулдаг һэн. Мүнөө хүрэтэр тэрэ бүхы хэрэг ёһые дахинаа нэргээжэ, үшөөшые һонирхолтой Сагаалганай найр наада үнгэргэн гэшэ.

Хүдөөдэ эрэ болоһон үхибүүд энээнэй ашаар арадайнгаа гүнзэги ёһо заншалье мэдэржэ, хадуужа абаха жаргалтай зон юм аб даа.

Зоригто ШАГЛАНОВ,
Бурядай Үндэһэтэнэй
1-дэхи лицей-интернадай
хүмүүжүүлэгшэ.

СЭБЭР НАНААН СЭСЭГЛЭН БАДАРАГ ЛЭ!

Наһан дээрэмнай нэгэ жэл нэмэбэ.
Наран дээгүүрнай энеһээр мүнделбэ.
Саяан ехэ ууламнай саһаар хушагдаба.
Сагаан һарамнай Сагаалганиие асарба.

нэгэшые бү бүрхэг!
Бурхан маниие багаһаамнай
абан харанал.
Буряад зомнай бурханһаа ами
наһа абанал.

Түмэр Туулай жэлнай үүдээ хааба,
Түргэн Луу жэлнай тэбдэн ерэбэ.
Луу жэлнай гай аюулһаа абараг,
Ганса эб найрамдалые
газаамнай асараг!

Ёһо заншалаа, буряадүүд,
бү мартаябди.
Ёро халдахагүйн түлөө,
ёһо мэдэхэ ёһотойбди.
Үрээл үгэнүүдые сээжэлдэжэ ябаябди.
Үгын гол удхые ойлгохо мүртэйбди.

Ара зомнай амар мэндэ ажаһуухадаа,
Амаршалгын арюун үгэнүүдые
хэлыт даа!
Алтан энэ дэлхэй дээрэ аятай
ажабайхадаа,
Абарна таниие Бурхан гэжэ ойлгыт даа!

Сагаалжа ороһон айлшадтаа хадаг
бария.
Сагаан эдээнэйнгээ дээжые
гал заяашадаа үргэе!
Хойморто тахяатай

Баян тарган жэл ерэбэл гэжэ һананам.
Баран бүгэдэ эбтэйл жаргахые хүсэнэм.
Сагаан нара сагаа һайн тээшэнь
эрьюулэг.
Сасуутан үетэнэй һаншаг бү сайлгаг.

Бурханаа хүндэлэе.
Хүсэл һаналаа табижа, абыагүй мүргэе!
һангаа бадарган, газаашаа гарая,
һанаагаа заһан,
хадануудтаа зальбарая!

Гэрээр дүүрэн адисын үнэр
гаргажа байгты,
Гэнтын аюул холуур ходо ябаг лэ.
Архи тамхи уужа, унажа, бу зайгты,
Арюун һанал толгойдомнай ото орог лэ.

Хүртэгты, дэлхэймнай,
Саяан хадымнай бурхад,
Хүсэ тэнхээ, эрдэм бэлиг үршөөгыт!

Эжы абанарнай мүнхэ байһай даа,
Энээхэн наһандань элүүр энхые
хүсэл даа.
Эрьен ерэжэ, ашыень харюулаял даа.
Эльгэ зурхыень эльбэн,
баярлуулаял даа.

Ёһор хатаралаа дуулан ябая,
Ёһо заншалаа үринүүдтээ хэлэе,
Бурханай үгэһэн золто хубида жаргая.
Будда шажанай маани, һургаал бария.

Эдээнэй дээжые энэ дэлхэймнай хүртэг.
Энэ гоё дайда тоонтоннай

Сэнхир номин тэнгэри доромнай
Сэлээн айлууднай баярлан һууг даа!
Сэдхэл уужам сээжэ зосоомнай
Сэбэр һанаан сэсэглэн бадараг лэ!

Саяна ХУСАЕВА.

ПОЛОЖЕНИЕ

о Фестивале духовной и материальной культуры «Подношение Десяти Драгоценностей», посвященном 160-летию со дня рождения Пандито Хамбо ламы XII Даша-Доржи Этигэлова

I МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЭТИГЭЛОВСКИЙ ФЕСТИВАЛЬ

I. Общие положения

Фестиваль духовной и материальной культуры (далее - Фестиваль), посвященный 160-летию юбилею выдающегося религиозного деятеля, одного из духовных лидеров бурятского народа в XX в. Пандито Хамбо ламы XII Даша-Доржи Этигэлова, призван показать значение общечеловеческих ценностей, преемственность традиций почитания духовного учителя в буддийской культуре, философии и системе ценностей.

Феномен обретения нетленного тела Учителя не только вызвал интерес к познанию письменного наследия, образа жизни и духовной практики Даша-Доржи Этигэлова, но и пробудил творческие силы для создания произведений, в которых прочитываются роль религиозных традиций, буддийских святых в жизни общества и отдельного человека, выражается отношение народа к деятельности выдающегося буддийского подвижника.

Фестиваль, являя пример конструктивного взаимодействия светской и религиозной структур, направлен на возрождение духовности и нравственных ценностей, открыт для всех, кому интересен и дорог феномен Этигэлова. Проведение конкурсов на выявление лучших произведений – творческих подношений Пандито Хамбо ламе XII Даша-Доржи Этигэлову добавляет краски в культурную мозаику страны, способствует формированию представлений о разнообразии современных форм народного и профессионального творчества, направлено на развитие толерантности между представителями разных национальностей и религий.

Учредители фестиваля:

Буддийская традиционная Сангха России
Министерство культуры Республики Бурятия
Всебурятская ассоциация развития культуры

Сроки проведения: 23 июня 2012 г.

Место проведения: Иволгинский дацан

Общее руководство проведением фестиваля осуществляет Оргкомитет, в состав которого входят представители Буддийской традиционной Сангхи России, Министерства культуры РБ, творческой интеллигенции.

Информация о фестивале опубликована на официальном сайте Буддийской традиционной Сангхи России: <http://sangharussia.ru> и Министерства культуры Республики Бурятия: <http://minkultrb.ru>

II. Творческие конкурсы фестиваля

1. Поэтический турнир
2. Конкурс профессиональных композиторов
3. Выставка-конкурс изобразительного и профессионального декоративно-прикладного искусства
4. Конкурс детских рисунков
5. Музыкальный конкурс исполнителей на традиционных бурятских инструментах
6. Конкурс традиционных бурятских обрядов
7. Выставка-конкурс декоративно-прикладного искусства и народно-художественных промыслов
8. Конкурс традиционного бурятского костюма

Награждение

Победители конкурсов награждаются Дипломами лауреата I, II, III степени, денежными премиями, учрежденными Буддийской традиционной Сангхой России: I место – 10 000 рублей, II место – 7000 рублей, III место – 5000 рублей. Предусматриваются поощрительные призы и премии.

По итогам турнира победителям будет предоставлена возможность осуществить церемонию личного подношения Даша-Доржи Этигэлову произведения, получившего высокое признание на фестивале.

1. Поэтический турнир

Организатор: Национальная библиотека Республики Бурятия.

Условия и порядок проведения поэтического турнира

Этапы проведения:

Турнир является публичным с предварительной квалификацией участников. Прием конкурсных заявок: со дня официального открытия турнира до 15.05.2012

Подведение итогов отборочного тура: 01.06.2012

Подведение итогов турнира: в день проведения творческого фестиваля. Финал поэтического турнира - объявление и награждение победителей и призеров конкурса осуществляется на торжественной церемонии после конкурсного прослушивания.

Номинации:

- Лучшее поэтическое произведение на бурятском языке
- Лучшее поэтическое произведение на русском языке

• Лучшее поэтическое произведение на других языках (монгольском, калмыцком, тувинском, якутском, хакасском и др.)

Основными задачами поэтического произведения являются художественная ценность и свобода самовыражения творческой личности о феномене Этигэлова. Произведение может быть выражением осмысления феномена Этигэлова через непосредственное тематическое обращение к его посланию для человечества (с посланием Этигэлова можно ознакомиться: <http://sangharussia.ru/persons/khambo-lamas/itigelov/message.php>)

На турнир не принимаются поэтические произведения иной тематики.

В турнире участвуют поэты независимо от принадлежности к государственным и общественным объединениям писателей. Возраст участников от 17 лет и старше.

Состав участников географически не ограничен. Конкурсные произведения оценивает жюри, в состав которого входят получившие общественное признание профессиональные поэты, писатели, литературоведы, журналисты, представители Буддийской традиционной Сангхи России. Оценка произведений и отбор финалистов проводится по Интернет-голосованию и осуществляется членами жюри заочно.

Жюри отбирает стихи 30 авторов, прошедших в финал турнира, и оповещает финалистов заранее.

Стихи авторов, вышедших в финал, публикуются на страницах сайта Буддийской традиционной Сангхи России, Министерства культуры РБ и Национальной библиотеки Республики Бурятия и поэтического сборнике «Посвящение Этигэлову», в журналах «Байкал», «Байгал».

Подача конкурсных заявок производится по электронной почте: [http://itigelov@mail.ru](mailto:itigelov@mail.ru) или в печатном виде по адресу: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Ербанова, 4, Национальная библиотека Республики Бурятия, Центр культурно-просветительских проектов и общественных связей до 15.05.2012.

Для участия в турнире необходимо отправить заполненную анкету-заявку с приложением не более одного поэтического произведения на любом языке с подстрочным переводом на русский язык в любом жанре с пометкой «На поэтический турнир» до 15.05.2012. По окончании этого срока поправки в тексты не принимаются.

2. Конкурс профессиональных композиторов

Организаторы: ГАУК РБ «Бурятский национальный театр песни и танца "Байкал"», Бурятское отделение общественной организации «Союз композиторов России»

Условия и порядок проведения конкурса
Конкурс проводится в двух номинациях:

- Конкурс на создание новых оригинальных произведений для национальных инструментов.
- Конкурс на создание новых песен

На конкурс принимаются оригинальные сочинения, написанные для национальных инструментов разных составов - (ансамблевые, сольные пьесы) и песни, желательные связанные с буддийской тематикой. На конкурс могут быть представлены произведения, ранее не опубликованные и публично не исполненные. В конкурсе принимают участие композиторы-профессионалы.

Конкурс проводится в два тура:

1 тур – заочный

Заявка для участия в первом туре (анкету-заявку установленного образца, фонограммы +1 и текст песен, фонограммы с записью инструментальных сочинений, партитуры сочинений в нотном музыкальной программе «Finale-2005») необходимо направить по электронной почте: itigelovmus@mail.ru.

Фонограммы должны быть записаны на CD и обязательно подписаны с указанием Ф.И.О. участника, автора текста, страны, республики, города, названия произведения. На представленных CD должна быть записана только конкурсная программа.

Заявки на участие в первом туре принимаются в срок до 30 мая.

Материалы, представленные в Оргкомитет, не рецензируются и не возвращаются.

2 тур – отборочный

Во втором туре участие принимают победители первого тура. Инструментальные сочинения должны исполняться в сопровождении национальных инструментов, а песни могут исполняться под фонограммы «-1».

В состав жюри войдут представители Традиционной буддийской Сангхи России, Бурятского отделения общественной организации «Союз композиторов России», выдающиеся деятели искусств

Бурятии. По результатам конкурса победители награждаются по следующим номинациям:

• **Конкурс на создание инструментальных пьес:**

1. Композитор. 2. Исполнитель (-ли).

• **Конкурс на создание песен:**

1. Композитор. 2. Поэт. 3. Исполнитель (-ли).

Справки по телефону: 89244582288.

3. Выставка-конкурс изобразительного и профессионального декоративно-прикладного искусства

Организаторы: ГАУК РБ «Национальный музей Республики Бурятия», Бурятское региональное отделение ВТОО «Союз художников России».

Условия и порядок проведения выставки-конкурса:

К участию в конкурсе приглашаются:

- живописцы и графики,
- художники (мастера) традиционной буддийской живописи «танка»,
- художники, работающие в технике старобурятской живописи «буряад зураг» и «монгол зураг»,
- скульпторы и резчики,
- мастера буддийского декоративно-прикладного искусства.

Конкурсные работы принимаются по следующим номинациям:

- произведения живописи и графики, выполненные по мотивам буддийского учения, притч и наставлений, житиям буддийских святых и учителей;
- буддийская бронзовая скульптура;
- буддийская танка, выполненная в различных живописных техниках;
- буддийская танка в технике аппликации из шелка;
- буддийская деревянная скульптура,
- произведения буддийского декоративно-прикладного искусства (предметы интерьера, ритуальная утварь, элементы декора).

Отбор конкурсных работ осуществляется по материалам заявок (форма прилагается), направляемых в электронном виде по адресу: itigelovart@gmail.com. Все присланные произведения регистрируются и публикуются на конкурсной странице официального сайта Буддийской традиционной Сангхи России, посвященной Даша-Доржи Этигэлову (<http://sangharussia.ru>).

Оргкомитет рассматривает присланные заявки и по электронной почте направляет официальные вызовы в адрес приглашенных мастеров, получающих статус «Участников фестиваля».

Участники фестиваля обязаны предоставить отобранные произведения на выставку в срок до 3 дней до фестиваля в Национальный музей РБ, забрать после окончания фестиваля. Транспортировка осуществляется за счет участников. Предоставляемая площадь под экспозиционный материал согласовывается индивидуально.

Конкурсные произведения оценивает жюри, в состав которого войдут представители Традиционной буддийской Сангхи, известные профессиональные художники, искусствоведы-эксперты. Жюри имеет право не присуждать награды по отдельным номинациям.

Подведение итогов отборочного тура пройдет 1 июня 2012 г. Финал конкурса пройдет во время Фестиваля «Подношения Десяти Драгоценностей» у Иволгинского дацана. Учреждаются следующие номинации: живописное подношение; графическое подношение; скульптурное подношение. Победителям конкурса будет предоставлена возможность лично преподнести Пандито Хамбо ламе XII Даша-Доржи Этигэлову свое произведение.

АНКЕТА-ЗАЯВКА

участника выставки-конкурса изобразительного и профессионального декоративно-прикладного искусства

1. Ф.И.О участника;
2. Год рождения;
3. Адрес;
4. Контактный телефон;
5. E-mail;
4. Название произведения с указанием материала, техники, размеров и даты изготовления;
5. 3-5 фото произведения хорошего качества (Требования к фото картин и скульптур: размер файла не более 1 мб. Размер не менее 300 пикселей по горизонтали).
6. Краткое описание произведения.

4. Конкурс детских рисунков

Организатор: ГАУК РБ «Национальный музей Республики Бурятия».

Условия и порядок проведения конкурса:
На конкурс принимаются рисунки на темы буддийской культуры.

В конкурсе принимают участие дети от 4 до 10 лет.

Для участия в конкурсе необходимо в срок с 16 апреля до 14 мая 2012 г. сдать работу на рассмотрение жюри в Художественный музей им. Ц.С. Сампилова по адресу: г. Улан-Удэ, ул. Куйбышева, 29. Представленные работы должны иметь этикетку с указанием Ф.И.О полностью, год рождения, адрес проживания, название работы, техника исполнения, материал, размеры, год создания работы. Этикетки и другую информацию представлять на электронном и бумажном носителях. Рисунки должны быть оформлены (рамка, паспарту, стекло и т.д.), чтобы удобно было развешивать – размер работ – формат А3.

Заседание жюри конкурса состоится 14 мая в 16.00 час. Церемония награждения будет проходить на стадионе Иволгинского дацана.

Тел. для справок: Художественный музей им. Ц. Сампилова 21-43-93, 21-44-88.
e-mail: info_muzeurb@mail.ru

5. Музыкальный конкурс исполнителей на традиционных бурятских инструментах
Организатор: ГАУК РБ «Республиканский центр народного творчества»

Условия и порядок проведения конкурса
В конкурсе принимают участие сольные исполнители на национальных струнных, духовых и ударных музыкальных инструментах, а также ансамбли традиционных бурятских инструментов.

Продолжительность выступления: 5-7 минут.
В состав жюри войдут представители дацанов, профессиональных музыкантов и преподавателей Колледжа искусств им. П.И.Чайковского.

Конкурс проводится в один тур, который состоится в июне 2012 года

Заявки на участие принимаются в срок до 15 мая с.г.

Заявки на участие направлять в адрес Оргкомитета:
670031, г. Улан-Удэ, ул. Красногвардейская, 32, Республиканский центр народного творчества
E-mail: rcntbur@mail.ru. Факс: (8-3012) 45-56-40, 45-51-35

АНКЕТА-ЗАЯВКА

на участие в музыкальном конкурсе исполнителей на традиционных бурятских инструментах

1. ФИО (полностью) _____
2. Район, населенный пункт _____
3. Место работы, занимаемая должность _____
4. Дата рождения « ____ » _____ г.
5. Образование (когда и что окончил, по какой специальности) _____
6. Паспортные данные: серия _____ номер _____, кем и когда выдан _____
7. ИНН _____
8. Номер страхового пенсионного свидетельства _____
9. Контактный телефон (обязательно) _____
10. Личная подпись _____
11. Конкурсная программа: _____

№	Название произведения	Автор	Год создания

Дата « ____ » _____ 2012 г.
М.П. _____

6. Конкурс традиционных бурятских обрядов

Организатор: ГАУК РБ «Республиканский центр народного творчества»

Условия и порядок проведения конкурса
Принимают участие фольклорные коллективы, работающие в этнографическом направлении. Участники представляют особенности бытования местного аутентичного фольклора. Количественный состав коллективов – 20-25 человек.

Коллективы представляют на конкурс реконструкцию фрагмента обрядов:

- ✓ милаан;
- ✓ обряд сватовства, свадебные обряды;
- ✓ похоронные обряды.

Программа обязательно должна включать в себя лучшие образцы традиционного фольклора: песенный, танцевальный, инструментальный, словесный фольклор (благопожелания и благословения). Коллективам необходимо обратить особое внимание на гендерный аспект обряда милаан (особенности обряда в зависимости от того, в честь кого он совершается: девочки или мальчика), при реконструкции похоронных обрядов – на социальный статус покойного (многодетный, бездетный, ин-

валид с детства, уважаемый/известный человек), на недопустимость применения слов «родился», «умер». Кроме этого, будет учитываться соответствие концертных костюмов традиционным канонам (географическим, временным, социальным, возрастным, функциональным особенностям). Тексты сценарий необходимо предоставлять в электронном и распечатанном вариантах.

В конкурсе отдельно оценивается выступление исполнителей малых форм устной поэзии бурят (урезлы, магтаалы, уряалы).

Время выступления – от 7 до 10 минут.
Выступление коллективов оценивает экспертная комиссия (жюри), в составе священнослужителей, ученых и известных деятелей по традиционной народной культуре.

Критерии оценок:
- самобытность выступления;
- оригинальность исполнения (отсутствие клише);
- аутентичность фольклора;
- этнографическое направление;
- традиционный костюм

Заявки на участие направлять в адрес Оргкомитета:

670031, г. Улан-Удэ, ул. Красногвардейская, 32, Республиканский центр народного творчества
E-mail: rcntbur@mail.ru. Факс: (8-3012) 45-56-40, 45-51-35

АНКЕТА-ЗАЯВКА

на участие в конкурсе традиционных бурятских обрядов

1. Район, населенный пункт _____
2. Название коллектива _____
3. Базовая принадлежность _____
4. Год создания _____
5. Участие в фестивалях, конкурсах и достижения _____
6. Программа выступления _____
7. Количество участников _____; в т.ч. муж. _____, жен. _____
8. Средний возраст участников _____
9. Сведения о руководителе:
9.1. ФИО (полностью) _____
- 9.2. Дата рождения « ____ » _____ г.
- 9.3. Образование (что и когда закончил, по какой специальности) _____
- 9.4. Почетные звания, награды _____
- 9.5. Паспортные данные _____
- 9.6. ИНН _____
- 9.7. № пенсионного с/с _____
- 9.7. Контактные координаты _____
10. Сведения об исполнителях малых поэтических произведений (урезл, уряал, магтаал)
10.1 ФИО (полностью) _____
- 10.2. Датараждения « ____ » _____ г.
- 10.3. Образование (что и когда закончил, по какой специальности) _____
- 10.4. Почетные звания, награды _____
- 10.5. Паспортные данные _____
- 10.6. ИНН _____
- 10.7. № пенсионного с/с _____
11. Подпись руководителя _____
12. Подпись ответственного лица _____
13. Дата заполнения « ____ » _____ 2012г.
М.П. _____

7. Выставка-конкурс декоративно-прикладного искусства и народных художественных промыслов

Организатор: ГАУК РБ «Республиканский центр народного творчества»

Условия и порядок проведения выставки-конкурса

В конкурсе принимают участие:
• мастера ДПИ и НХП;
• преподаватели и учащиеся школ, центров, кружков ДПИ и НХП;
• творческие семьи.

Главным условием для участия в выставке является высокое художественное достоинство, уникальность замысла представленных работ;

На выставку принимаются высокохудожественные произведения декоративно-прикладного искусства по жанрам:

- резьба и роспись по дереву
- художественная обработка бересты
- ручная художественная вышивка
- лоскутное шитье
- художественная обработка металлов
- традиционная бурятская одежда
- художественная обработка кожи, кости, камня, конского волоса, войлока.

Представленные работы должны быть подписаны и иметь этикетку.

Каждый автор осуществляет презентацию своей работы.

Заявки на участие направлять в адрес Оргкомитета:

670031, г.Улан-Удэ, ул. Красногвардейская, 32, Республиканский центр народного творчества
E-mail: rcntbur@mail.ru. Факс: (8-3012) 45-56-40, 45-51-35

АНКЕТА-ЗАЯВКА

участника выставки-конкурса декоративно-прикладного искусства и народных художественных промыслов

1. Ф.И.О. (полностью).
2. Год рождения.
3. Название произведения.
4. Материал (дерево, камень, ткань, серебро и т.д.)
5. Техника (резьба, роспись, вышивка, плетение и т.д.)
6. Домашний адрес
7. ИНН
8. № пенсионного с/с
9. Контактные тел., электронный адрес.

8. Конкурс традиционного бурятского костюма

Организатор: ГАУК РБ «Республиканский центр народного творчества»

Бурятский национальный костюм – это часть многовековой культуры бурятского народа. В нем отражаются его культура, эстетика, гордость и дух.

Условия и порядок проведения конкурса

К участию в конкурсе приглашаются профессиональные модельеры, творческие коллективы, а также любители.

На конкурс должна быть представлена традиционная одежда бурят – мужская, женская, детская, соответствующая возрасту, семейному положению, социальным группам, территориальным особенностям, относящаяся к разным родоплеменным группам:

- дэгэл - зимний халат;
- тэрлиг – летний халат;
- праздничная одежда,
- повседневная одежда,
- детский костюм,
- свадебный наряд,
- аутентичная (подлинная) одежда бурят

Одежда должна сопровождаться всеми соответствующими элементами традиционной одежды: нижняя одежда, сапоги, головные уборы, украшения и т.д.

Количество участников коллекционного представления от 3 человек. Демонстрационное время – 3-5 минут. Демонстрация должна сопровождаться текстовым и музыкальным сопровождением.

Конкурсные работы оценивает экспертная комиссия (жюри). Реконструкция аутентичной одежды будет являться главным критерием оценки жюри. Музыкальный материал предоставляется на CD-R дисках или флеш-картах с указанием фамилии участника и названия коллекции.

Поощряется сюжетный показ.

Заявки на участие направлять в адрес Оргкомитета:

670031, г. Улан-Удэ, ул. Красногвардейская, 32, Республиканский центр народного творчества
E-mail: rcntbur@mail.ru. Факс: (8-3012) 45-56-40, 45-51-35

АНКЕТА-ЗАЯВКА

участника конкурса традиционного бурятского костюма

1. Фамилия _____
- Имя _____
2. Отчество _____
3. Наименование муниципального образования (город, район) _____
4. Место работы _____
5. Образование (название учебного заведения) _____
6. Название коллекции _____
7. Количество участников представляемой коллекции _____
- Адрес: _____
- Контактный телефон _____
- E-mail: _____
- 8.ИНН _____, ПСС _____

№	Номинация	Название коллекции	Категория (профессионал/любитель)
1	Традиционный костюм		

Дата « ____ » _____ 2012г.
Личная подпись _____

ФЕНОМЕН ЭТИГЭЛОВА В КОНТЕКСТЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ТЕОРИИ ОТНОСИТЕЛЬНОСТИ

ФЕНОМЕН нетленного тела XII Хамбо ламы Д-Д.Этигэлова вызывает неподдельный интерес у широких слоев обществности, в том числе, в сообществе ученых. Не исключая известные версии трактовки данного феномена, предлагаем и такую гипотезу, проистекающую напрямую из специальной теории относительности Эйнштейна, ибо ни одно физическое явление нельзя объяснить вне пространства и времени.

Так, из данной теории следует, что при изменении скоростного режима пребывания какого-либо тела, длина тела (вообще расстояние между двумя материальными точками) и длительность (а также ритм) происходящих в нем процессов показывают не абсолютность, а относительность величин. При приближении к скорости света все процессы в системе замедляются, продольные (вдоль движения) размеры тела сокращаются, и события, одновременные для одного наблюдателя, оказываются разновременными для другого, движущегося относительно него. А. Эйнштейн и Л. Инфельд в работе «Эволюция физики» писали: «Стержень сократится до нуля, если его скорость достигнет скорости света ... часы совершенно остановились бы, если бы они могли двигаться со скоростью света» (1, С.158). Из этой стержневой идеи теории следует важнейший методологический инструмент, позволяющий на сугубо рациональной основе рассмотреть феномен Этигэлова.

Речь идет, во-первых, о значимости самой системы в проявлении пространства и времени, и, во-вторых, о влиянии скорости на параметры

проявления предмета в определенной системе координат. Это означает, на наш взгляд, что смыслообразующим началом в специальной теории относительности все же обладает системность как таковая, а не природа движения.

Неизменный процесс старения человеческого организма не дает простому смертному ни единого шанса усомниться в его неизбежности, проявляющейся в системе координат - жизнь и смерть, что, собственно, также возводится в абсолютную величину. И, тем самым, предельно нивелируется системность, составляющая сущность специальной теории относительности, а время рассматривается как атрибут самой материи и, в ряде случаев, с претензией на субстанциональность. Между тем, феномен Этигэлова заставляет вновь и вновь обращаться к мнению И.Канта о том, что пространство формирует внешнее ощущение, а время - внутреннее ощущение в процессе восприятия явленного мира. Преодоление чувственного предметного мира в его длительности посредством рефлексии сознания позволяет обозначить уровень сущности, характеризующейся единством глубинных связей, а это ничто

иное, как системность всего сущего. Что касается времени, то оно протекает так, как угодно самой системе.

Если признать примат системности в процессе проявления предметного мира, то в той же мере следует признать идею того, что любого рода изменения в сущности предмета есть следствия коррекции или суть порождения самой системы. На практике это означает, что определенные изменения, например, временного порядка, происходят под воздействием системы, позволяющей преодолеть скоростной режим, изначально характерный для данной системы. Мы полагаем, что дело сводится не к скорости света для возможной трансформации предмета, а к реформатированию составных элементов системы, вплоть до превращения в чистую энергию.

Вданном контексте сохранившееся во времени тело Этигэлова следует рассматривать как замкнутую биологическую систему, характеризующуюся достижением им равновесного состояния в процессе длительности, посредством умственного охвата формообразующего начала в процессе протяжения. Это означает, что Этигэлов при жизни сумел постичь главным образом природу самой формы. Дело в том, что внешне сориентированное сознание постулирует идею формы как способа внешнего выражения содержания, рефлексия же сознания позволяет форму осмысливать как внутреннюю организацию, способ связи элементов внутри системы. Вот почему схоласты средневековья отмечали, что у верующего человека предельно расширяется форма при одновременном сокращении содержания, тогда как у неверующих все происходит в точности до наоборот. И, в этом же смысле, экзистенциалисты отмечают, что человек не может быть объектом рационального анализа, ибо сущность предмета, или сущность части целого, находится за их пределами, а «часть подвержена действию целого, которое как бы присутствует в своих частях».

Общеизвестно, что ни один предмет не характеризуется своей самодостаточностью. Все предметы существуют через бесконечные взаимосвязи, как внутреннего порядка, так и внешнего. Человек как предмет не исключение. И, не случайно в буддизме природа человека рассматривается как комплекс пяти групп скандх, состоящих из телесных и духовных элементов дхарм, то есть представляющих собой комплекс физических и психических элементов. Сюда входят: 1) рупа - форма материальных элементов; 2) ведана - чувства; 3) санджня - восприятие; 4) самскара - воля, стремление; 5) виджняна - тонкое тело сознания. Причем последний элемент доминантно определяет собой системный характер данного комплекса, ибо виджняна и есть скандха - носитель, передающая опыт былого существования. Отсюда, присущая буддизму духовная практика направлена своим острием на постижение мира универсалий, включающий мир конкретных вещей. И, не овеществленный внутренний, или духовный мир человека - это слепок мира идей, отражающий единство многообразия существующего. Надо сказать, что успех практикующего во многом зависит от систематизации этого многообразия в определенной системе координат. Феномен Этигэлова, как выше изложено, следует рассматривать как еще прижизненное постижение системности всего сущего, когда он

сумел ее применить непосредственно на себе, то есть его организм - это замкнутая биологическая система, где время локализовано путем приложения умственных усилий практикующего. Здесь важно помнить, что целостность любой системы определяется наличием всех составных элементов. И, наоборот, выпадение, в силу разных причин, хотя бы одного из элементов автоматически приводит к саморазрушению данной системы. В смысле сказанного весьма интересно рассуждение Чокьи Нимы Ринпоче в его книге «Путеводитель по жизни и смерти» (1995). Он пишет: «Успех нашей практики в основном зависит от нашей преданности и веры - и от чистоты наших самайи (самая - священные обеты, обещания или принятые на себя обязательства в практике Ваджраяны. Самайи по сути своей состоят: с внешней стороны - из поддержания гармоничных отношений с ваджра-мастером и друзьями по Дхарме; а внутренне - из сохранения непрерывности практики). Когда преданность сильна, практика пховы несомненно будет успешной. Единственное, что определенно мешает успешной пхове - это нарушенные самайи. В практике пховы следует тренироваться сейчас, в этой жизни; тренироваться, пока не появятся признаки достижения цели. Один специальный знак, в особенности, показывает нам, что в момент смерти мы сможем успешно выполнить пхову. Однако, даже человек, которому пхова сейчас не очень удастся, в момент смерти сможет выполнить эту практику с помощью ламы. Объединив усилия, таким образом, можно легко достигнуть результата. Пхову можно определить как движение сознания вверх вместе с праной. Сочетание праны и сознания засылается в хорошее и правильное место. Перемещение отсюда в это место назначения - это и есть пхова. Существует связь между местом следующего рождения и отверстием тела, через которое сознание выходит в момент смерти. Например, если сознание выходит через нижние отверстия тела, человек переродится в одном из низших миров - в качестве обитателя ада, голодного духа или животного. Если сознание выходит через верхние отверстия (глаза, уши, нос и т.п.), перерождение будет в одном из высших миров - людей, асуров или богов (хотя все равно в самсаре). Поэтому, во время практики пховы, сначала нужно специальным образом заблокировать все отверстия, так, чтобы открытым оставалось только отверстие на макушке головы. Когда сознание выходит из тела через это отверстие, человек перерождается в чистой Земле за пределами самсары; там, где условия для практики совершенны. Возможно делать пхову за другого человека; но нужно быть абсолютно уверенным, что тот человек мертв. Иначе будет совершен великий грех» (2, с.111-112).

Таким образом, можно полагать, что Этигэлову удалось «специальным образом заблокировать все отверстия», создав замкнутую биологическую систему. Это означает, что сознание (душа) все еще при нем.

Баир ЖАМБАЕВ,
аспирант БФ СибГУТИ.

Литература:

1. Эйнштейн А., Инфельд Л. Эволюция физики. - С. 158.
9. Чокьи Нима Ринпоче. Путеводитель по жизни и смерти. - СПб., 1995. - С.111-112.

“Минии Сагаан нара” гэнэн конкурсно

МИНИИ ЖАРГАЛ

МАЙ НАРА. Орой болошоо. хүнийн харанхые сонхоороо хараад, унтангүй хэбтэнэб. Нойр хүрэнгүй. Намда ехэ зохид. Сэдьхэлээ хананги, ямар нэгэ тэнюун байдалда абтан, досоомни хүхюун бодолнууд, мүн баһа энхэрэл түрэнэ. Юумэн бүхэн энхэрэлтэйгээр үзэгдэнэ, мүшэдшые гоёр холо, дээрэ ялалзана. Дэбдихэрһэн бодоод, ямар

нэгэ ойлгогдоогүй мэдэрэлдэ абтан, намда найхашаагдаһан, дурыемни эзэлһэн, наял хори гаража ябаһан Мэдэгма басаганда бэшэг бэшэжэ эхилбэб. Хажуудамни юунэйшые боложо байһаниие мартажархихан намда энэ бэшэг хэды дахин зуража, хахалжа, дахин эхилжэ байгаад бэшэлгэ бүри удаан саг соо үргэлжэлһэй гэжэ ханагдаба...

Үглөөгүүр энэ бэшгээ абаад ябашабаб. Гудамжаар почтын хайрсагта дүтэлхэдөө, тэрэнээ тэбэрихээр забдан, досоонь бэшгээ хэжэрхөд, ехэхэн хэрэг бүтээжэрхихэн хэбэртэй ажалдаа гэшхэлшэбэб.

Нэгэ хэды хоног үнгэрһэн хойно Мэдэгмамни минии поэтичэскэ маягаар бэшэһэн бэшэгэй харюуда телефо-

ноор гайхан хүхихэнэйшые шэнжгүй, оюутанай багшадаа асуудалдань харюусажа байһан шэнгээр хүйтэншэг хоолойгоор уулзажа хөөрэлдэхэ тухай намтай хэлсэбэ: хотын сэсэрлигтэ, хүнэй ехэ ябадаггүй баруун-хойто буланда. Үдэшин зургаан сагта уулзаха газартаа хүнгэнөөр хүрэхэбэб. Мэдэгмае харахад, ногоон плащтай, хара

ута түриитэй үндэр тобхотой сабхитай, толгойдонь сэнхир ногоон берет-иимэ басаган бээе хажуу тээһэн харуулан, хүлээн һууба. Бишые баһа Мэдэгмагай ханаанда хүрэхгүй хэбэртэйб: сэдьхэлээ хүдэлгэһэн тэмдэг намда үгы байшаба. Энэманай бидэ хоёрой хоорондо ойлгогдошогүй далда нюуса гэжэ мэдэл даа.

Хоюулан зэргэлээд хандали дээрэ һуунабди. Мэдэгма-амни бээе баринги, дуугай, ехэнхидээ намайе шагнана. Өөрынгөө ханал бодолнуудые, урдахы түсэб, шэнжэлэлгэ тухай бардам ханаатайгаар, республика соогоо мэдээжэ хүн болохооршыеб гэжэ байжа шуналтайгаар хөөрэхэбэб. Басаган намайе шагнанашыегүй хэбэртэй, алишые наа, намайе хүсэд ойлгоногүй гү, мэдэнгүйб. Гансата ханаандам ороодхино: “Мэдэгма намда үнэн зүрхөөрөө дуратай гү, али ондоо хүнтэй уулзабал, ондохон байха байгаа гү? Юрэдөө буряад басагад хэмшээрхэнги, хүлээнги зантай, түрүүшээр ханал бодолоо нюугаад ябадаг гэшэ ха...”

Гансата абаагүй болон, аятай бодолдо абтан, бэе бээдэ нялдан һуунабди. Тойроод байһан мододшые бидэ хоёрые найшаһан янзатай. Мүнөө хабарай һүүлшын харын үдэр байгаалитаяа нэгэн болон, тэрэнэй һэргэһые мэдэржэ, шубуудай жэргэһые шагнажа һуутараа, сагайшые ошоһые мэдэнгүй, һэришэһэн шэнги болобобди...

Мэдэгмагаа гэртэнэ хүргөөд, “Ёһото хүрьгэн хүбүүн болоо гэшэ гүб” гэжэ шэбшэн саашалбаб.

Энээнһээ хойшо басаганайнгаа гэртэнэ ошодог болооб, Мэдэгма намайе бултантайны танилсуулаа һэн. Хоюулан түрүүшынхые ошохо ябахандаа, “минии ерэхэдэ, тэдэнэр хөөрсэгэнүүгээр үзэгдэхэ” гэжэ ханаһамни, харин хүн бүхэн өөрын ажал хэрэгтэй: эхэнэ бүд эсхэжэ, оёжо һууба, дүүнэрын хэшээлэй даабари дүүргэнэ хэбэртэй. Мэндэшлэһэн, гар гараа барилсаһан байхабди. Тэдэнэрэй хоорондо хүндэтэ айлшаншыеб гэжэ өөрыгөө ханабагүйб.

...САГААН харын үеэр бэслэй. Мэдэгмадаа ошохо ябабаб. Гэрһэнь холо бэшэ байдаг хүүгэдэй сэсэрлигэй хажуугаар заахан үхибүүдые хаража ябатарни, тэдэнэй нэгэниинь намда гүйжэ ерээд, барижа ябаһан нааданхайгаа харуулба. “Намда гэр бүлэтэй, үхибүүтэй болохыемни зүгнөө байна” гэжэ ханаад, хүбүүхэндэ дулаанаар мийһэрэн, саашаа үнгэрбэб. Ханилдаг нүхэртөө гэртэнэ ороһомни, эхэ басаган хоёр хубсалжархинхай, түрэлхидтөө хэрэгээр ошохо гэжэ байбад. Минии тухайлхада, тэдэнэр заа-зуухан хурим түрэдэ бэлдэжэ байна ёһотой даа. “Ай даа! Басагантаяа сэбэр агаарта сэнгэжэ ябаха хүсэлэн бүтэбгүй” гэжэ голхорбоб. Залуудаа хүн ямар гэнэн гэшэб!

...Хоёр жэл үнгэрбэ. Үглөөгүүр ажалдаа гарахыа бэлдэжэ байнаб. Хурин-улаан үнгэтэй худалтай галстугаа бэдэрнэб, һамгамнишые бэдэрэлсэнэ. Яарахада, минута бүхэн тоотой. «Юумэн байрадаа байхагүй» гэжэ голхорон бадашаадшые абанам. Тиижэ байтар олдшообо. Хананайнгаа нүхэрэй нарин нягта бэшыень хүлисэдэгби. Үшөөшые баһа халаншагыень мэдээд ябагшаб. Гэртээ байхадаа, ямар нэгэн ушарһаа арсалдаадшые абагшабди. Мүн баһа өөрөөшые идеальна бэшэб гэжэ мэдээд ябагшаб. Мүнөө Мэдэгмамни гэртээ, хаяхан декретнэ амаралтада гараад байна.

...Хэды жэлһээ нэгэтэ бидэ хоёрой үглөөгүүр зааханаа тэбэрээд, ехэнүүдээ хүтэлөөд яаралтай, ханаата болоһон шарайтайнууд, хүүгэдэй сэсэрлигтэ абаашажа ябахыемнай үбгэн саабай харажархөд, “Энэтнай жаргал гэшэ” гэжэ хэлэһэн юм.

Бавасан БАНЗАРАКЦАЕВ.

ЗУУН НАЙМАН МҮРНҮҮДЭЭРЭЭ ЛУУ ЖЭЛЭЭ УГТАНАБ

Амар мэндэ, Луу жэлтэн Ази түбиин буряадууд!

Өөнтэглэжэл үбгэрхэдөөл Өөр тухайгаал дуулгаһуу: Өөдөлжэ таба хүрэтэрни Өөгшөөжэл эмгэймни хараа һэн.

Дүшэн ондо түрөө хүм. Эгээ хүшэр дайнай сагаар Эжымни хүдөөдөө ажаллаа һэн.

Аюулта тэрэ Эсэгын дайнаа Абамни бусажа ерээ һэн. Луу жэлэйнгээ гарахада, Лусад Хаанаа магтахалби, Уһата Байгалаа тахихалби, Уур сүхалаал бариһай даа гээд,

Ундын дээжые үргэдэгби. Уула, хада, шэлээрээ Ургамал бүхэн бадарга лэ, Угаа сэбэрхэн агаарыень Уушхаараа дүүрэн амилхалби.

Хада, уула, шэлээрээ Хамаг амитад олошорог. Шэлэ, уула, хадаараа Шэнэһэ, нарһа, хуһашые Шэлбүүһэ набшаа ногооруулан,

Шэмэтэй үнэрөөр хангалтаад, Шэмэрүүн үбэлдөө дулаасуулдаг.

Хуушанай түүхэ шагнагшаб. Хулгай мэхын нүгэл ехэ, Худал үгы, үнэн сэхэ, Хуу баран хүнүүд һууһай.

Нарата энэ дэлхэйдэ Намһаа ехэ мэдэхэ Ухаанаар баян Улад биил даа.

Мандаг лэ мүнхэдөө Манай найдал, хуби заяан. Буряад араднил хайратай: Бурьялжал гараһан Булагай сэбэр үһандал Бузар үгыл һууһай, Бүүса голдоол жаргаһай.

Ургажа дээшээ үндыһэн Уляһан модоной набшаһад Үлээһэн һалхинда һаршаганан Үльгэр хэлэһэндэл шэбэнэлдэгшэ, Үндэһөөрөө модод бүхэн Үржэлтэ хүрһэнһөөл эхитэй.

Үбгэн буурал бишые Үри хүүгэдтээл этигэлтэйб. Ашанар зээнэрыемнил Арьяа Баала Бурхан хараг, Арад манай буряадууд Агуу найнаар булта жаргаг. Оёоргүй Замбуулинай Одо мүшэд шэнги Олон зон соо Обоймо ехэ золоо Олог лэ буряадуудни, Ом мани бадме хүм! Далай ламын хургаалнуудта Дандаа шүтэжэ зальбарагшаб.

Дасангуудаар ябагшаб, Дайдынгааш Бурхадта шүтэгшэб.

Бандидо Хамба Ламанарнай Баһа маниигаал абарнал даа. Байра байдалдаал эб найрамдалтай Бата мүнхэ һууһайбди найдалтай.

Алтан Дэлхэйнгээ Альган дээгүүр тараһан Арад манай буряадууд Үндыһэн нютаһаан таһарангүй, Үндэһэн хэлээ мартангүй, Ёһо гуримаа сахихань болтогой.

Ядаруушые, баяншые хүнүүд, Яһа үндэһөөрөө нэгэдэн илгалгагүй, Ялагар һаруул наран доро Ямбатай найхан һуугыт даа. Тэнгэрийн айлшан Луу жэлээ Тэргээрээ ерэхэдэнэ угтабалди.

Сагаан харымнай Сагаалган Сагайнгаа дулаание асархал.

Саһан хүнжэл хайлахал, Саашадаа мүльһэд урдахал. Ород, буряад гэнгүйгөөр Огторгойн Бурхадаа хүндэлхэбди.

Үбгэд, хүгшэд үринэртэйгээ Үндэр обоонуудаа тахиял. Бурхан багшадаа зальбаран Буянтай заабаряр ябаял.

Зуун жэлнүүд соо залиршагүй Зуламнай мүнхэ бадарга лэ. Зугаатай хүндэтэй Луу жэлнай

Зунайнгаа сэсэрлиг асараг лэ. Аадар бороо адхархал, Арюун Дэлхэйгээ шэмэглэхэл, Үбһэ ногоо ургахал, Үхэр малнууд таргалхал. Тала хадаараа нэлэнхы Таряан далаймнай долгилхол.

Адуу малдаа үбһэ хоолтой Айл бүхэн үбэлжэхэлди. Хони малаа тэжээхэлди, Хододоо эдегээр садахалди.

Улаан-Үдэ.

Харин мүнөөдэр хэлэнэб даа, Хамтадаал эбтэй һууял даа. Арад зондоо бултандань Амгалан байдал үрэлнэб даа. Бууралхан энэ Дэлхэйгээ Бурхад харахань болтогой!

Сэрэн – Доржиин Сэдэн-Дамба.

Улаан-Үдэ.

ХЁЛГЫН ГОЛОЙХИД ХҮХЮУ ЗУГААТАЙ

Гармажсан лама, Ю.Ю.Балданцыренов

хэрэгүүдтэ ханаага зобон, ша- даха аргаараа тухалалсажа яба- даг юм. Соведай хээн ажальнь ехээн ааб даа, эндэ тооложосье яалтайб даа. Нютаг бүхэнһөө түрүүлэгшэмнай 2-3 орлогшотой юм. Эдэбхитэй, урматайгаар хүдэлдэг хүнүүдэй нэрэнүүд: Д.Б.Базаров, А.О.Гурдармаев, /Зугмаари/, М.Т.Хандажапов, Ч.Ц.Митыпдоржиев, /Үнгөө/, Ц.Ш.Цырендоржиева, Д.Б.Борбоев, Ц.Д.Бадмаева /Бада/, М.Ц.Намжилон, Ю.Л.Цыбенон, З.Б.Мункуева /Бальга/, Г.Р.Дондокова /Харагун/, С.Д.Бадмажапов, Б.Д.Базарсадаев, Ц.Д.Буянтуева /Үхэриг/. Аха нүхэдэйнгөө эрхилхэн хэрэг унтаргаанүй, са- ашань дэмжүүлэн ябахые бидэ залуу үетэндөө захиабди. Дээдэ Хёлгын Шэтын хойморой буряад нютагуудһаа олон хүнүүд ябадаг нэн, тезд мүнөө тэдэмнай манһаа илгаранхай, аминдаа сагаалдаг болонхой. Буряадай суутай артист, режиссер, «Арадуудай Хани Барисаанай» орденой кавалер Жамсаран Дармаевич Дандаров, Хоолошной нютагһаа гарбал- тай, түрэнэн дайдынгаа, тоонто нютагайнгаа зоние суглуулжа, нёдондо зун ехэ гоё найр на- ада /фестиваль/ үнгэргэһэниинь хайшаалтай.

У.Б.Цыренова, В.Д.Раднаев, Ж.Д.Дандаров

Харьялан урдаа Хёлгомнай уташье, үргэншье, гүнзэгышье, түргэншье, сэбэр найхан уһатай мүрэн Забайкалийн хизаарай Сагсын нуурһаа эхией абаад, хэдэн зуугаад модондо урдажа, Сэлэнгэдэ шүдхадэг ха юм. Хёлгын голһоо, нэгэ уһанһаа ундалһан хүнүүд гүнзэгы сэсэн ухаатай, үргэн тэнюун сээжэтэй, сэбэр найхан бодолтой, түргэн шуран ябадалтай, тэнюун номгон зантай, үлгэн намжаа нютагуудаа үргэн магтан ябадаг лэ.

Сагаан харын нэгэндэ шэнэ жэл - Сагаалганай морилдог хадань, Хёлгын голойхид энэл үдэртөө сагаалдаг заншалтай. Хёлгын голой дасан гэжэ нэрлэгдэдэг, Бабушкинай үйлсэдэ баригданан дасанайнгаа ламанарые залажа, Сагаалганайнгаа хайндэртэ сугларһан нютагаархид орон дэлхэйдээ сэргэм үргүүлдэг, бурханай номуудые уншуулдаг, далга абхуулжа, хии моринүүдаа арюудхадэг найн заншалтай юм. Энэ дасан Забайкалийн хизаарай Бальга нютагай Очиров Цыренэй хүбүүн Слава эмхидхэжэ, удари- дажа барюулһан гээшэ. Слава Ивалгын дасанда Дамба-Даржаа Заяевай нэрэмжэтэ «Даша Чойн- хорлин» гэхэн Буддын шажанай институт дүүргээд, Дээдэ Онго- стойн дасанда хэдэн жэл хүдэлхэн юм. Эгээн түрүүн үлзэйтэй найн газар шэнжэлжэ олоод, «Зандан Жуу» гэжэ нэрэтэй бишыхан дуган барюулаа. 2001 онһоо эхилээд, томо үндэр дасан бодхоожо, Еши лама /Слава/ шэрээтэ болонхой, нилээн эдэбхитэйгээр ажалаа ябуулжа байдаг. Римбүүшэ баг- шын арамнайһанай һүүлээр, дасамнай «Гандан Жамбалин» гэжэ нэрэтэй болоо нэн. Энэ юуб

гэхэдэ, дасанаймнай гунгарбаа соо олон бурхануудай дунда Май- дар бурхан тахяатай, тиимэһээ Майдар бурханай дасан болоно. Энэ дасандамнай 18 ламанар хүдэлдэг, булта Буддын шажа- най дээдэ тургуули дүүргэнхэй. Алдар лама Индиин Гоман да- санда, Дашанима лама Монголой Гандан дасанда, Зоригто лама Бирмэдэ һуража ерэнхэй. Забай- калийн хизаарай Бальга, Үнгөө нютагуудһаа үршөөлтэй ламанар энэ дасанда олон юм.

«Хёлгын гол» гэхэн нютагай бүлгэм 1991 ондо арадай уран зохёолшо Цыденжаб Жимбиевэй үүсхэлээр байгуулагдаа нэн. Бальга нютагай Бальжинимеев Николай Цыреторович, Улаан- Үдын педучилищиин директор, Россиин Федерациин габьяата багша, энэ бүлгэмэй Соведай эгээн түрүүшын түрүүлэгшээр 10- аад жэл соо ажаллаа нэн. Мүнөө Раднаев Владимир Доржиевич, баһа Бальга-Хатангарай, респу- блика соогоо мэдээжэ болоһон хүн, энэ Соведай түрүүлэгшээр 10-аад жэл соо амжалтатай ажал- лажа ябана. Манай бүлгэмэй Соведай гэшүүд үндэр наһатай болобошье, нютаг нугынгаа

Дунда Хёлгын 8 нютагуудһаа сугларжа, бидэ Сагаалга- най хайндэр «Бамбук» кафе соо үнгэргэбэбди. Нютагуудайм- най үндэр наһатайшуул, үндэр нэрэ зэргэтэйшуул олоороо ерээ.

Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг хёл- гынхидоо Сагаалганай найр наада хүтэлбэрилхэ Аримпил Очиржапович Гурдармаев үеын үеһөө ерэнхэн үндэр түрэлтэ Сагаалганаар, Сагаан нараар айлшадаа амаршалаад, найхан удхатай урелнүүдые хэлээ. Үндэр наһатай нютагаархидтаа хүхэ номин хадагуудые санзайтайга- ар бариба. Луу жэлдэ түрэнэн айлшадтаа алда хадагууд дээрэ мүнхын духаряа барюулба, «ага- ар тэнгэрээр дүүлидэг, абарга хүсэтэй Луу жэлдэ ажалдаа да- амгай шударгы амжалта хүнүүд туйлаха, тиимэһээ би танда илал- та тэгүүлхыетнай үрэнгээ» гэбэ.

Хёлгын голой урадхалай за- маар: Үхэриг, Харагун, Зүрин, Тэ- рэбхээн, Шэлэ, Зугмаари, Үнгөө, Бальга нютагайхид үндэр уула

Хёлгын голойхид

обоонууд тухайгаа, нютагаа суурхуулһан хүнүүд тухайгаа хөөрэдэг, дуратай дуунуудаа дууладаг заншалаа алдабагүй, шагнажа һуухада ехэ зохид, һонин юм даа. Урда жэлнүүдтэ дуу буляалдажа, бэһэлиг нюэ- жа наадагша һэмди, баһа һээр шаалган болодог нэн. Нёдондо- ной чемпион амба сарай һээр хухалхан Аримпил Бадмаин, Ба- дын хүбүүн хайндэртэ хабаадаа. Хёлгын голой басагад: Мариинска театрай дуушан Валентина Цыды- пова, бэлигтэй артистка Мэдэгма Доржиева, солистка Мэдэгма Жимбиева гэгшэд Сагаалганда- най ерэжэ, найхан дуунуудаа бэлэглэдэг бэлэй. Үнгөө нютаг тоонтотой, слесар ажалтай Ев- гений Цыбиков аргагүй найхан хонгёо хоолойгоор олон дууну- удые дуулажа, бидэнээ баяр- луулаа. Бада нютагай Надежда Бадмаева, «Урял» ансамблиин

солистка баһал олон дуунуудые дуулаа, үбгэд, хүгшэд урданай бэһэлигтэй дуунуудые дуулаа гээд лэ бултыень тооложо дүүргэхгүй байнаб. Хёлгын голойхид ехэ дууша хүнүүд лэ даа. Хүнгэн соллон хатарнуудые гүйсэдхэхэ, шүлэгүүдые уншаха хүнүүд бии. Заһарлал болоходо, ёохор, хатар наадан эхилдэг. «Хёлгын гол» нютагай бүлгэмэй гимн болоһон «Харьялан урдаа Хёл- гомнай» гэжэ дууе эхилхэдээшье, хайндэрэйнгөө дүүрэхэдээшье дууладаг гээшэбди. Эдэ бүгэдэ наадан хүхюу зугаа ехэтэйгээр, дуутай шуутайгаар үнгэрдэг юм. Ом сайн амгалан болтогой!

Цырендулма ЦЫРЕНДОРЖИЕВА, Буряад Республикын габьяата багша, БАМ-ай ба ажалай ветеран. Авторай фото-зурагууд.

Мартын 8 - Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын хайндэр "БАДАРҢАН ЗУЛЫН ГЭРЭЛ МЭТЭ..."

Сэлэнгын аймагай Ноёхон ню- тагта ажаһуудаг үндэр наһатай Эхэ-Героиня, "Буряад үнэн" һониной үнинэй уншагша Дол- сон Цыремпилловна Биликтуева сэдхэлдээ хадагалжа ябаһан бодолнуудаа, үрээл, шүлэгүүдээ, урданай дуунуудые таанадай анхаралда дурадхаба. Үнэр баян Долсон Цыремпилловнае хабарай урин хайндэрөөр амаршалаад, энэ дэлхэйн гурбан зөөлэниие эд- лэжэ, ажана амгалан, амар мэндэ ажаһуухыень хүсэе!

ЗАЛЬБАРНАБ

Буряад Монгол нютагтаа Буянтай һуухые зальбарнаб. Олон түмэн арад зондоо Олзотой, омогтой ябахыень зальбарнаб. Үбгэд, хүгшэд хүндэтэй, Эрхи маания эрьюулжэ, Арьяа Баала бурхандаа һүзэглэн байжа мүргэе!

САГААЛГАНАЙ ҮРЭЭЛ

Айл аймагтаа, аханар дүүнэртээ, арад зондоо Сагаал- ганай мэндые халуун зүрхэнһөө хүргэнэб! Бүгэдөөрэн олон удаан жэлдэ ажалдаа амжалтатай, үлгы найхан дайдаһаа үршөөлтэй, үлзы баян хэшэгтэй, буурашагүй буян- тай, сээжэ һонор, сэдхэл сагаан, эрдэмэй дээжые шудалжа, ябаһан газартаа ямбаатай, ошоһон газар- таа олзотой, зон нүхэдтөө, айл аймагтаа хндэтэй, эбтэй найхан жаргажа һуухатнай болтогой!

Залуу үхибүүдтэ ханданаб:

Аба эжыгээ амаруулжа, ажалай дүршэл танижа абагты, үнэн сэхээр ябагты. Эрдэм номоо шудал- жа, ёһо заншалаа баримталаад, түрэлхи хэлээ гүнзэгыруулжэ, дайда шэнги тэнюун, далай шэнги баян ябаа һаатнай, харгы замдаа баршадгүй, ябаһан хэрэгтнай бүтээсэтэй байха. Зорихон хар- гытнай золтой байг, золгоһон

нүхэдтэйгөө зугаатай ябагты, хүбүүд, басагаднай бэлигтэй байг, хүгшэд, үбгэднай буянтай байхань болтогой! Эхэ оромнай хүгжэжэ байг, буряад арад зомнай амгалан найхан һууг!

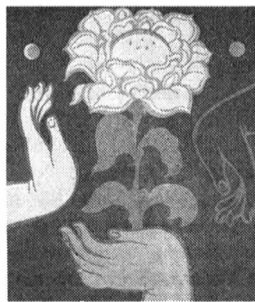
Бадарһан зулын гэрэл мэтэ, баглаа сээсэгэй үнгэ шэнги, бу- рьяад арадайнгаа заншал ба- рин, бүгэдөөрэн найн найхан һуухамнай болтогой!

НОЁХОМНИ

Үргэн баян Ноёхонойм үбсүүн дээрэнэ тобойгшо Үхэр-Хаанай үбэртэ үлгэн нютаг оршодог юм.

Огторгойгоороо ниидэгшэ Онгосо одомнай сайхан байна даа. Улад зоноо һүзэглүүлэгшэ Урданаймнай заншал сайхан байна даа.

Хададаал ургаһан сээсүүднай

Халюуржал харагдадаг ходоодо. Хабтагай үргэн Ноёхонни һанагдажал байдаг ходоодо. Хойтол голдоо донгодоошо Хүхы шубуунай гоё гээшэнь. Хонхо сээсүүдээр бүрхөөгдэһэн Хабтагай Ноёхонойм гоё гээшэнь.

Энэл нютагтаа үндыгөө һэм, Эрьежэ нютагаа ерэхэдэм, Эдир наһанайм гуламта, Энхэрэн намайгаа угтаарай!

ШОГ ЁГТО ЁОХОРОЙ ДУУН Сагаан пулаад байбашье, Сасаг үгьдөө муухай юмаа. Сарюун басагад байбашье, Зугаа үгьдөө муухай юмаа.

Алтан хайрсагаа нээгьтэ, Атлаас торгоо гаргыта. Ама шүдөө нээгьтэ, Аяг зангаа гаргыта.

Хармаан шини хахархай, Хадхуулхаяа яагаабиши? Хатан шини хэрүүлшэ, Харахаяа яагаабиши?

Гарыт наашаа, нүхэднай, Гараа, хүлөө хүдэлгытэ. Хойгуур суусан нүхэднай Хана унья түшэнхэй.

Ерыт, орыт ёохортоо, Ёохор наадан хуушараа.

ХУУШАНАЙ ДУУН

Үргэнхэн Ноёхоноо харахадам, Үргэлжөө манараад харагдана даа. Үеынгээл таанараа харахадам, Ухаанхан зүрхэм уярна даа. Сэльдээхэн Ноёхоноо харахадам, Сэнхирлээд, манараад харагдана. Сэлезнээр таанараа харахадам, Сээжэһэн зүрхэм уярна даа.

Туяна САМБЯЛОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮНАН ЛУУ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ЭХИН ХАРА БАР НАРА

Буряад литэ	19	21	22	23ХЭ	24ХЭ	25Д	26
Европын литэ	12	13	14	15	16	17	18
Гараг Нэрэ Удэр	ДАБАА НАРА ПОНЕД.	МЯГМАР МАРС ВТОРНИК	НАГБА МЕРКУРИ СРЕДА	ПҮРБЭ ЮПИТЕР ЧЕТВЕРГ	БААСАН СОЛБОН ПЯТНИЦА	БИМБА САТУРН СУББОТО	НИМА НАРАН ВОСКР.
Үнгэ Удэр	хара Бишэн	харагшан Тахья	хүхэ Нохой	хүхэгшэн Гахай	улаан Хулгана	улаагшан Үхэр	шара Бар
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
Һуудал	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон

Гарагай 2-то хабарай эхин хара Бар харын мартын 12 (хуушанай 19).

Хара Бишэн, 2 хара мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хиид бодхохо, хэшэг даллага абаха, сан табиha, гэр байшан бариха, замда мүр гаргаха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, модо һуулгаха, сэсэриг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиha, туг дарсаг хиид хэхэ, түмэрөөр урлаха, буянай үйлэ бүтээхэдэ һайн. Мал худалдаха, шэнэ хубсаһа эсхэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, ном эхилжэ соносохо, эд, юүмэ үгэхэ, шарил шатаахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, һайн нүхэртэй ханилха.

Гарагай 3-да мартын 13 (хуушанай 20-ной үдэр үгы, забһарлана, хуушанай 21).

Харагшан Тахья, 1 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, угаал үйлэдэхэ, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дараха, замда ябаха, үзэл үзэхэ, эм найруулха, шэнэ ноёниие табиha, захирхы тушаалай ажал бэелүүлхэ, дайсаниие дараха үйлэнүүдтэ һайн. Мал агталха, нюуса зүблөө хэхэ, хурим найр эмхидхэхэ, гэрэй һуури табиha, нялхые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, тарья тариха, һаһа барагшые хүдөө табиha үйлэнүүдые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 4-дэ мартын 14 (хуушанай 22).

Хүхэ Нохой, 9 улаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бэшэг зурхай зураха, дасанай тахил заһаха, хэшэг даллага абхуулха, ураг садан болохо, өөрын амидаралда тунһатай ажал хэхэ, худалдаа хэхэ, хэлсээнэй ажалшаниие абаха, урлаха үйлэдэ һуралсаха, сүглаа зарлаха, ном заалгаха, тангариг үгэхэ үйлэнүүдтэ һайн. Хүүгэдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, замда гараха, бэри буулгаха, нүүдэл хэхэ, хэрүүл үүдхэхэ, лама болохо, ном соносохо, юүмэ газашань үгэхэ, хүрэнгэ эһэхэ сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, эдэе хоол, ундан элбэгжэхэ.

Гарагай 5-да мартын 15 (хуушанай 23).

Хүхэгшэн Гахай, 8 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табуулха, хангал тахуулха, һахууһанда үгэлыгэ үгэхэ, бэшэг зурхай зураха, дасан шүтээн бодхохо, санаар олгохо, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, лама хубараг болохо, ном заалгаха, эрдэмдэ һураха, ном

соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, номын хурал байгуулха, эм найруулха, модо тариха, бэри буулгаха, түрэхэ үйлэнүүдтэ һайн. Модо отолхо, худаг малтаха, мал худалдаха, аралжаа наймаа хэхэ, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай һуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, нохой абаха, хүншүү гаргахые хориглоно.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эд бараан, эдэе хоол, ундан олдохо.

Гарагай 6-да мартын 16 (хуушанай 24).

Улаан Хулгана, 7 улаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, лусууд тахиха, харюулга хэхэ, лама болохо, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, шэнэ барилга ашаглаха, худалдаа хэхэ, анда нүхэр болосохо, түмэрөөр урлахада һайн. Улай гаргаха, хүншүү гутуулха, ехэ гол галтаха загаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, худаг малтаха, дайсаниие номгодохо, арамнай хэхэ, үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, нохой тэжээхэ, хүүгэдые үргэжэ абахада бүтэмжгүй.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

Гарагай 7-до мартын 17 (хуушанай 25).

Улаагшан Үхэр, 6 сагаан мэнгын, уулада һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан тахиха, хэшэг даллага абхуулха, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, гэрэй һуури табиha, гэр бүрихэ, мори, үхэр һургаха, замда гараха, мал худалдаха, һаһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо һуулгаха, худалдаа хэхэдэ һайн. Бэри буулгажа, хүргэ оруулжа болохогүй, урлан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда һуралсаха, сэргэ хүдэлгэхэ, ехэ хэрэг үүдхэхэ, ном уншахада тохиромжогүй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, нюдэнэй хараа муудаха.

Гарагай 1-дэ мартын 18 (хуушанай 26).

Шара Бар, 5 шара мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Бурхан, тэнгэри тахиха, бурхан шүтээн, орон гэрээ арамнайла, лама болохо, эм найруулха, эрдэм номдо һургаха, буянай үйлэ бүтээхэ, бэри буулгаха, хурим хэхэ, тоосоо хэхэ, хубсаһа эсхэхэ, үзэл үзэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, газар хахалха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеы гэр табиhaда һайн. Модо отолхо. тангариг табиha, замда гараха, мал худалдаха, түрэл садан болосохо, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, шэнэ дэгэл эсхэхэдэ таарамжагүй.

Хүнэй үһэ абабал, зол жаргал оршохо.

"Минии Сагаан һара" гэнэн конкурсно

Маргарита ЛУБСАНОВА,
Улаан-Удын 14-дэхи гимназиин
буряад хэлэнэй багша

Орожо ерэнэн уһан хара Луу жэлдэ урма баяртай, үндэр жаргалтай, урагшатай, сэсэн бодолтой, сагаан харгытай ябахыетнай хүсөөд, «Минии Сагаан һара» гэнэн конкурсно шүлэгөө, дуунуудаа эльгээнэб.

Үхибүүдтэ зорюулагдаһан шүлэг

САГААЛГАНААР АМАРШАЛНАБ!

Сагаан һара харагдажа, Сагаалган айлшалан ерэбэ. Басагад, хүбүүд барандаа Баяртай хүхюүтэй угтая.

Хүндэтэ аба, эжыдэе Халуун мэндэе хүргэе. Хонгёо дуугаа дуулажа, Хатар наадаяа харуулая.

Балшар бага һанһаа Баабай, эжын һургаалаар

Буряад ёһо заншалаа Булта мэдэжэ ябая:

Түрэл хэлэеэ мэдэхэ, Түрэнэн тала дайдаяа, Уг гарбалаа хүндэлхэ, Ураг тарагаа мэдэхэ.

Шэнэ жэлээр, Шэнэ жэлээр, Луу жэлээр амаршалнаб! Сагаан һараар, Сагаан һараар, Сагаалганаар амаршалнаб!

ҮХИБҮҮДЭЙ САГААЛГАН

Дуунууд

Эжы аба хоёрнай Энэ үдэр хүлээһэн Буряад зоной үдэр – Сагаалган }2 дахин

Бидэ, жаахан үхибүүд, Баһа хүлээн байгаабди, Буряад зоной үдэр – Сагаалган }2 дахин

Булта зоной хүлээһэн, Баяр, жаргал асарһан, Буряад зоной үдэр – Сагаалган }2 дахин

Аажам энэ дэлхэй дээрэ Амар мэндые хүргэһэн, Буряад зоной үдэр – Сагаалган }3 дахин.

САГААЛГАН

Буряад зоной хүлээһэн Буянтай һайндэр ерэбэ. Баяр, жаргал хүсэн, Бэе бээе золгоё. Энэ һайхан үдэрөө, Эжы абын үреэлтэй Эдир залуу, бултадаа Эбтэй гоёор угтая.

Дабталга:
Сагаан харын һайндэр Сэдьхэл баяраар дүүрэн

Сагаалган, Сагаалган Сэнгэхэ, жаргаха һайхан.

Ёһо заншалаа һэргээжэ, Ехэ баяртай байнабди. Ёһото буряад наадандаа Ерэжэ булта сэнгээ.

Аажам энэ дэлхэй дээрэ Аза жаргалаа эдлэжэ, Адуу малаа үдхэжэ, Амар мэндэ һууя. **Дабталга.**

БЭЕ БЭЕ АМАРШАЛГА

Эжынь:
Шэрүүн үбэлэй эхилхэдэ, Шэнэ жэлнай ерэбэ. Басагамни, би шамдаа Баяр, жаргал хүсэнэб.

Үргэн энэ дэлхэй дээрэ Үндэр жаргал эдлэхыш, Үримни, би шамдаа Үнэн зүрхэнһөө хүсэнэб.

Басаганиинь:
Сагаан һаранай харагдажа, Сагаалганнай эхилбэ. Эжыхэмни, би тандаа Элүүр энхые хүсэнэб.

Хоюулаа:
Наһан дээрэ нэгэ һаһа Нэмзел даа бултадаа. Арад зомни, нүхэдни, Амар мандэ һууя.

Буряад үнэн Дүхэриг

Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия
Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА
Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В. Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С. Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачеев (замгендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (замгендиректора директора по экономике и развитию), С.Б.Байминова (билд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

Телефоны:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замгендиректора - руководитель редакций газет
21-68-08 - редактор
21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию
21-64-36 - билд-редактор
21-67-81 - компьютерный центр
21-66-76 - производственный отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», редакционно-издательский отдел
21-62-62 - реклама
21-50-52 - подписка и распространение

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за предоставленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

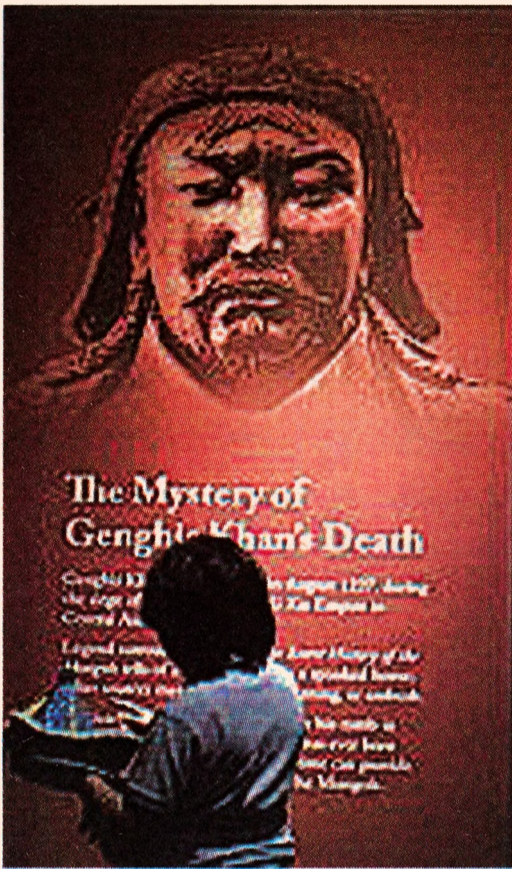
АДРЕС:
670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23.
ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн».
Учредитель - Правительство Республики Бурятия

Подписной индекс 73877
Газета зарегистрирована ФГУ «Восточно-Сибирское межрегиональное территориальное управление». Регистрационный №50079 e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография» тиражом 5000 экз. Объем 6 п.л. Заказ №404. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.
Подписана в печать 6.03.2012 в 16.00 - по графику; 6.03.2012 г. в 16.00 - фактически. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18900 экз. Цена свободная.

* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж). Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54

ЧИКАГО ХОТОД ҮЗЭСГЭЛЭН НЭЭГДЛЭЭ

ЧИКАГО хотын Байгалийн түүхийн Фильд музейд "Чингис хаан" үзэсгэлэн энэ сарын 24-ны өдөр нээгджээ. Тус үзэсгэлэнг Монгол Улсаас АНУ-д суугаа Элчин сайдын яамнаас "Чингис хаан"-ы мэндэлсний 850 жилийн ойг тохиолдуулан зохион байгуулж байгаа аж.

Үзэсгэлэнгийн гол ивээн тэтгэгчээр «Олстэйт» компани ажилласан байна.

«Олстэйт» компанийн дэд ерөнхийлөгч Ж.Грефин үзэсгэлэнгийн нээлтийн үеэр "Чингис хаан нь 25 жилийн хугацаанд Ромын эзэнт гүрний дөрвөн зууны турш эзэлсэн газар нутгаас илүүг байлдан дагуулж чадсан, мөн хүн бүрт нэгэн адил үйлчлэх хууль цаазыг хэрэгжүүлсэн, чөлөөт худалдааны бүс, дипломат харилцаа, шуудан өртөөний тогтолцоо зэргийг санаачилж, хүн төрөлхтний хөгжлийн түүхэнд томоохон хувь нэмэр, шинэчлэлтийг хийж чадсан" хүн юм гэж хэлсэн байна.

Элчин сайд Х.Бэхбат Эзэн Чингисийн мэндэлсний 850 жилийн ой тохиож буй энэ жил АНУ-ын гурав дахь том хот Чикаго хотын нэр хүнд бүхий музейд тус үзэсгэлэн нээгдэж байгаад бидний Монголчууд баярлан бахархаж байгааг илэрхийлээд, "Чингис хаан" үзэсгэлэнг хүлээн авч зохион байгуулж буй Фильд музей, «Олстэйт» компани болон бусад ивээн тэтгэгч байгууллагууд, Имэжин компанид Засгийн газрын нэрийн өмнөөс талархал илэрхийлэв.

Тэрээр энэ жил Монгол Улс, АНУ хооронд Дипломат харилцаа тогтоосны 25 жилийн ой тохиож байгааг мөн онцлон тэмдэглээд энэхүү үзэсгэлэн Монголын түүх, соёлыг Америкийн ард түмэнд таниулах, хоёр улсын иргэд хоорондын харилцан ойлголцлыг гүнзгийрүүлэхэд ихээхэн чухал үүрэг гүйцэтгэх болно гэдэгт итгэл төгс байгаагаа илэрхийлсэн байна.

Фильд музей нь 1893 онд байгуулагдсан бөгөөд Америкийн хамгийн эртний бөгөөд нэр хүндтэй музейн нэг юм. Мөн байгалийн ухааны эрдэм шинжилгээ, судалгааны томоохон төв юм. Тус музей гурван сая орчим үзмэртэй бөгөөд түүнийхээ ердөө гуравхан хувийг олны өмнө дэлгэсэн байдаг аж. Нэг жилийн турш дунджаар 1.3 сая үзэгчдийг хүлээн авдаг байна. "Чингис хаан" үзэсгэлэн есдүгээр сарын 3-ны өдөр хүртэл болоно.

унен. мн.

МОНГОЛ Улсын Ерөнхий сайд С.Батболд Дархан-Уул аймагт ажиллаж байна. Тэрээр тус аймгийн Хонгор сумын малчин Х.Басангийн хот айлд зочилж хаваржилт, мал төллөлтийн байдалтай танилцлаа. Увс нутгийн уугуул энэ айл Хонгор суманд ирж мал маллаад 20 гаруй жил болж байгаа бөгөөд энэ хугацаанд Мянгат малчин, Аймгийн аварга малчин зэрэг алдрыг хүртжээ. Хонь голдуу 1200 гаруй малтай. Х.Басангийн хүүхдүүд ч аавыгаа залгамжлан мал маллаж байна.

ЕРӨНХИЙ САЙД ХОНГОР СУМЫН МАЛЧНЫД ЗОЧИЛЛОО

Ерөнхий сайд С.Батболд сар шинийн мэнд хүргээд Засгийн газраас хэрэгжүүлж байгаа "Монгол мал" хөтөлбөр, "Таван Эрдэнэ" арга хэмжээний талар танилцууллаа. Тэрээр эдгээр хөтөлбөрийн хүрээнд үнэ төлбөргүй малаа эрүүлжүүлэх, вакцинажуулах, эзэмжүүлэх ажлыг улс орон даяар эхлүүлээд байгааг онцоллоо. Мөн малчин өрх бүр үйлдвэрлэгч, ажил олгогч юм. Энэ ч утгаараа малчид мэргэжлийн нэмлэх олгох асуудлыг шийдвэрлэхээр зэхэж байгааг дуулгалаа гэж Засгийн газрын Хэвлэл, мэдээсэлэй албан мэдээсэнэ.

БЭЭЖИНД АМЬДАРДАГ МОНГОЛЧУУД ЦАГААН САРЫН БАЯРАА ТЭМДЭГЛЭЖ БАЙНА

БАЯСГАЛАН хэмээх усан луу жилийн цагаан сарын шинийн нэгний өдөр буюу 22-ний өдрийн өглөө Бээжинд ажиллаж, амьдардаг монголчууд Монгол улсын элчин сайдын яамны байранд хуран цугларцгааж, цагаан сарын золголтоо хийж, баярын зоог барьцгаав.

ЦАГААН САРЫН золголтонд Монгол Улсаас Бүгд Найрамдах Хятад Ардын Улсад суух онц бөгөөд бүрэн эрхт элчин сайд Ц.Сүхбаатар тэргүүтэй нийт 70 гаран монголчууд уламжлалт ёс заншлаар хамгийн

түрүүнд настан бууралтайгаа золгож амар мэндийг нь мэдсэнээр ёслолын үйл ажиллагааг эхлүүллээ. Баярын зоогонд нийт 1000 гаруй ширхэг буузыг өөрсдөө чимхэж бэлдсэн байна.

БУРИАД ЛАМНАР 160 ТУУЛАЙГ АВАРЧЭЭ

ОРОСЫН Холбоото Улсасай Буряад улсын ламнар туулай жилийн шувтарганд буян хийж, 160 молтогчны амийг аварчээ. Красноярск мужийн Приангарье дүүрэгт байрладаг туулайн аж ахуй дампуурсны улмаас тэнд байсан 160 туулайг саазлах гэж байсныг Ело Ринбүүчи ламтан худалдан авсан байна. Тэдгээр амьтныг ирэх 4 дүгээр сард Улаан-Үдийн "Ринбүүчи багш" сүмд авчрахаар төлөвлөжээ.

ЦАГААН САРЫН ТҮҮХ, ЁС ЗАНШИЛ

(Үргэлжлэл. Эхинийн үрдах дугаарта).

Толгойг идэхдээ эхлээд хамар дээрээс нь хуйх авч галд өргөөд дараа нь хоёр чих, зовхийг нь хөндөөд огтолж иддэг.

Хүзүүний эх нь хүзүү тал, сээрнийх нь хар сэр, ууцны сүвэргэдэс

тал, өвчүүний бүдэрхий нь, далны толгой нь, хавирганы толгой тал нь, бугалганы нарийн атгамал үзүүр нь, шагайтын борвитой тал нь, дунд чөмөгний нарийн үзүүр нь, сүүжний далбаа нь юм. Бүхэл мах тавьсан байвал зочин хүн анхлан хүрээд дараа нь ууцанд, сүүлд нь сээр, хүзүү болон бусад махнаас иднэ.

Битүүлэх ёсон

Сар гарахгүй битүү харанхуй байдаг учир оны отгон шөнийг «битүүн» хэмээн нэрийддэг байна. Эл өдөр бүх зүйлс бүтэн, битүү байх учиртай. Энэ нь улирч буй ондоо тэгш дүүрэн байсан бөгөөд ирэх онд ч элбэг хангалуун байх болтугай хэмээсэн бэлгэдэл билээ. Өвлийн адаг сарын сүүлийн өдөр буюу битүүний өдрөөс өмнө монголчууд хуучин оны өр шир, өглөг авлагаа дуусган, дутуу зүйлсээ гүйцээдэг уламжлалтай. Ингэснээр хийморь лундаа нь сэргэдэг хэмээн үздэг байна.

Битүүлэх ёслол нь нар шингэсэн хойно эхэлдэг. Идээ будаагаа засч, хаалганыхаа баруун тогтоны дээр цагаан чулуу, цэвэр тунгалаг цас мөс тавьж сайн зүгийн эзэд сахиус орохын үүдийг нээхийн хамт, зүүн тогтоны дээр өргөс харгана, шарилж тавих нь муу зүгийн ад чөтгөрийн хорлолыг хаадаг учиртай. Битүүний орой цэвэр цэмцгэр хувцаслаж, өтгөс бууралдаа өнгөтэй өөдтэй олбог

дэвсгэрээ дэвсэн, ширээгээ засч дээр нь битүүлгээ тавьж, идээ ундааныхаа дээжийг зүүнээс баруун тийш өрж, галдаа өргөж, бурхандаа дээжилсний дараа гэрийн эзэгтэй цайныхаа дээжийг гэрийн эзэндээ эхэлж барьдаг ёстой. Гурван марал одонд идээ өргөж битүүлгээ хөндөнө. Цагаан сарын идээг онцгой хүндэтгэлтэйд тооцдог. Битүүний зоогт эрүүг нь заагаагүй хонины битүү толгой юм уу, өвчүү байдаг. Хонины бүтэн махыг гэрийн эзэн эхэлж өсөн хөндлөнг (толгой, хошуу, хоёр эрүү, хоёр чих, ууцны хоёр тал) хөндөж эхлээд галдаа, дараа нь бурхандаа өргөөд, гэрт байгаа хүмүүстээ тараана. Тавиас дээш настанд архи хүртээдэг учиртай. Битүүлгийн идээ будаанаас идэж, ёслол дууссаны дараа үлгэр, тууль ярихаас эхлээд шагайгаар алаг мэлхий өрөх, морь, тэмээ уралдуулах, дөрвөн бэрх орхих, буга нуух, хорол зэндмэн эвлүүлэх зэргээр тоглодог. Энэ үдэш мал хуйгаа хээр, эд зүйлсээ айлд хонуулахыг цээрлэнэ.

Мөн хүн халуун бүлээсээ тасарч айлд хонох, хөлчүүрхэх, өвчин хэлэх, үг сөрөх, хувцсаа гадаа хонуулах, хоосон сав байлгах, өлөн зэлмэн байхыг цээрлэнэ. Бүтэн байхын учир нь битүүний цээрхийгээд зан үйлд бий.

Ууц хөндөх ёсон

Ууц нь зургаан хавирга, ууц сүүлийн хамт үргэлжилж байгаа хэсгийг нэрлэх бөгөөд ууцан дээр сээр, эсвэл хүзүү, дал, дөрвөн өндөр, хавирга, хонготой шагайт чөмөг дагуулан тавьдаг. Гийчний өмнө ууц тавихдаа баруун гарт нь дөрвөн өндөр хавиргыг тавих бөгөөд сээрний нарийн үзүүр, шаантыг борви, далны маяа, хавирганы буруу талыг ууцны харцага өөд харуулан тавина.

Ч. Арьяасүрэн «Монгол ёс заншлын их тайлбар толь».

(Үргэлжлэлийн хожом гараха).

Энэ хуудана Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ бэлдэбэ.